אלע ווערק פון שלום־עליכם

אירשע שרייבער

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אדישע שרייבער

שלום-עליכם פאלקס-פאנד אויסגאבע—ניו-יארק, 1919

"El mal ajeno es el remedio." :

אדישע שרייבער

Copyright 1920, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

אינהאלט

שלום־עליכם! 7
ווי שען איז דער בוים! 19
אויטאָ־דא־פע 29
מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי 41
מ. מ. וואַרשאַווסקי און זיינע ליעדער 51
א וואַך מיט י. ל. פרץ 69
וועגען פרישמאַן'ס יובילעאום 79
פרישמאַן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם 89
מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק 99
פיער זענען מיר געזעסען 09

שלום־עליכם!

דיאלאג.

נעשריבען אין יאָהר 1902.

שלום־עליכם!

— שלום־עליכם!
— עליכם־שלום!
— פון וואנען פֿאהרט מען?
— פון ווארשֹא.
— וואָס איז אייער נעשעפט?
— איך בין א אידישע צייטונג.
— מה שמכם?
— א י ד י ש ע פ ֿ א ל ק ס צ י י ט ו נ ג. און איהר, פון וואנען זענט איהר?
— פון וואנען זאל איך זיין? פון יעהופּעץ.
— וואָס איז א י י ע ר נעשעפט?
— וואָס זאל זיין מיין נעשעפט? איך בין א אידישער שרייבער.
— מה שמכם?
— שלום־עליכם.
— שלום־עליכם? קומט דאך אייך שלום־עליכם.
— עליכם ועל בניכם.
— וואָס־זשע מאכט איהר עפּיס, פּאני שלום־עליכם?
— וואָס זאלען מיר מאכען? מע שרייבט.
— וואָס שרייבט מען?

מאכען אויף זיין בוך... איהר שפּיעלט זיך מיט א אידישען מחבר? א אידישער מחבר איז א בעוואָהרענטער מענש.

— וואָס הייסט, ער איז א בעוואָהרענטער מענש?

— ער איז בעוואָהרענט פון ביידע וועלטען: פון עולם הזה און פון עולם הבא; ער איז בעוואָהרענט פון ברויט און פון געזונד, פון גוטע פּריינד, פון ווייב און קינדער און פון לייב און לעבען...

— מיר דאכט, פּאני שלום־עליכם, איהר רעדט שוין מיט דער גאָל, איהר פערקריכט שוין אהין, ווי יענער, וואָס אין יענעם „דור“?... נישט גוט אזוי. נישט שען פּאר א אידישען שרייבער, וואָס שרייבט פּאר'ן פּאָלק, ער זאָל אזוי ליאָפּען אויף אידען. א איד איז מחויב אָננעמען אַלסדינג פּאר ליעב און זאָגען דריי מאָל א טאָג...

— גם זו לטובה?

— אודאי גם זו לטובה! וואָרום וואָס וואָלט געווען, איהר זאָלט דאָס אויך ניט האָבען? וואָס פּאר א פּנים וואָלטען מיר געהאט צווישען די פּעלקער, מיר זאָלען די איין־און־איינציגע קאָפּאטע אויך אראָפּווארפען פון זיך? מיר האָבען דען עפּעס איין אנדער מלבוש, אחוץ אונזער ליטעראטור, מיט וואָס צו בעווייזען זיך פּאר דער וועלט?

— איהר זענט אפשר גערעכט.

— וואָס הייסט אפשר? נעווים! נאָר לאָמיר רעדען פון עפּעס פּריילעכערס.

— וועז האָב איך יאָהרצייט?

— נישט דאָס. איך האָב צו אייך א שטיקעל...

— א שטיקעל בקשה? מסתמא עמיצען בעשרייבען אויף די נאזעטען?

— חס ושלום! איך האָב צו אייך א שטיקעל נעשעפט.

— וואָס זאָל מען שרייבען? וואָס מע זעהט, דאָס שרייבט מען.

— וואָס האָט איהר פון אייער שרייבען, וואָס איהר שרייבט?

— וואָס זאָל מען האָבען? צרות האָט מען, בויכווועהטיג, האַרצקלעהמעניש, בזיונות, יסורים, אַנגסטען, גריזאָטע...

— אָט דאָס איז גאָר?

— וואָס נאָך האָט איהר נעווּאָלט?

— איך מיין...

— כבוד? אָהן א שיעור און אָהן איין ערך! קיין שרייבער אויף דער וועלט האָט ניט אזוי פיעל כבוד, וויפיעל א אידישער מחבר. א קליניגקייט ביי אידען א שרייבער, א מענש וואָס שרייבט?

— איהר מיינט דאָס ערנסט?

— וואָס דען, אין שפאָס? קוקט זיך צו, וואָס סע טהוט זיך אָפּ אויף אונזערע יובילעיען: ווינשעוואניעס מיט „אָטקריטקעס" פון פערעהרער, פון הייסע חסידים און גלאָט פון געטרייע לעזער שיטען זיך פון אַלע עקען וועלט: פון כתרילעווקע, פון טונעיא־דעווקע, פון טעטרעוועץ, פון שלש־סעודות'שאָק, פון נאַלאַנאַנישאָק און פון סטרישטש — און פון וואַנען ניט? היינט די קאָרעספּאָנ־דענציעס, וואָס דער יובילאַר אַליין שרייבט אַריין אין די בלעטער! היינט די סעודות, די באַנקעטען, די טאָסטען — היינט טראָגען גאַנצע קעפּ! היינט די סטיפענדיעס, די צדקה, וואָס סע וועהרד בשעת מעשה צעטהיילט אין ארץ־ישראל לטובת הפּועלים!... איהר שפּיעלט זיך מיט'ן כבוד פון א אידישען מחבר?

— ניין, ניט דאָס מיין איך; איך מיין...

— פּרנסה? מיט'ן פּולען מויל, אבי ער האָט צייט און קאָן נאָך זיין דערצו א מלמד, א קרעמער, א מעקלער, א שדכן, אָדער אזוי א איד א מקבל, וואָס קאָן נעהן איבער די הייזער צונויפ־

וועך זאָגט דען מארשעלאָק, פּורים־שפּיעלער, פּאיאץ, פערשלעפּטע קרענק? איך האָב נאָר געווּאָלט, איהר זאָלט שרייבען אַווי, אַז ס'זאָל זיין מיט א שפּיצעל און מיט א וויצעל, מיט א גלעט און מיט א שטאָך, מיט איינעם וואָרט — דער עולם זאָל האָבען הנאה...

— און זאָגען: „א רוח אין זיין טאַטען אריין, אָט דעם שלום־עליכם'ן! א האַנט — זי זאָל איהם נאָר אָפּראַרען! א צונג — זי זאָל איהם נאָר אָפּנעמען!"...

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיך אביסעל אויס'טענה'ן מיט אונזערע אידען, און דוקא אויף זייער גלות־שפּראַך, אויף „מאמע־לשון". איהר זאָלט זיי זאָגען, אַז איהר זענט טאקי אזעל־כע און אזעלכע, איהר זענט אָבער אזעלכע און אזעלכע!... דאָס הייסט, איהר זאָלט זיי בענראָבען — נאָר איידעל, פיין, לייטיש... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פּאר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל מיט זיי שפּיעלען אין יענעם שפּיעל, וואָס מע רופט דאָס „קעצעלע־מייזעלע"?... מהכתיתי, פּאר וואָס ניט? אבי...

— אבי וואָס?

— אבי נאָר ניט.

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, אַז איך האָב פיינט האלבע וועדטער. זאָגט, וואָס קווועטשט אייך?

— וועך האָט אייך געזאָגט, אַז עס קווועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קווועטשען. הכלל, וואָס ווילט איהר נאָך?

— היינט וויל איך, איהר זאָלט זיי געבען בילדער.

— זיי זאָלען געהניצען?

— דערצעהלען מעשיות...

— זיי זאָלען קאָנען גרינג אנשלאָפען וועדטן?

— מכח א שדוך?

— ניין... און אפשר יא, מכח א שדוך.

— וואר איז דער חתן? פון וואנען איז די כלה?

— דער חתן איז אין יעהופעץ, די כלה איז פון ווארשא.

— אביסעל א וויטער שדוך. ווי אזוי רופט מען זיי?

— די כלה הייסט אידישע פאלקסצייטונג, און דער חתן — שלום־עליכם. געפעלט אייך דער פלאן?

— מהכתיתי, אבי...

— אבי וואס?

— אבי נאר ניט.

— האלבע ווערטער האב איך פיינט. זאגט, וואס קוועטשט אייך?

— וואר האט אייך געזאגט, אז עס קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אן צו קוועטשען! הכל, וואס זשע ווילט איהר?

— ווייל איך, אזוי ווי איך בין א אידישע נאזעט, און איהר זענט א אידישער שרייבער, זאלט איהר שרייבען, און איך וועל דרוקען.

— וואס זאל איך שרייבען?

— פעליעטאנען... אויף צו לאכען.

— לאכען? עס גלוסט זיך ווייגען...

— איהר מעגט אייך ווייגען, אבי דער עולם זאל לאכען. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאר וואס זאל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאל מיך פערשטעלען פאר א מארשעלאק, א פוריס־שפיעלער, א פאיאץ, א פערשלעפטע קרענק, בכדי פרייליך מאכען דעם עולם...

— א! אט דאס הויבט זיך אן מיט א אידישען מחבר!

סע קאָסט נעזונד, דאָס וואָס סע מאכט אלט פאר דער צייט, נעקנייטשט דאָס פנים, גרוי די האָר — אָט דאָס וויל איהר? מהכתיתי, פאר וואָס ניט? אבי...

— אבי וואָס?

— אבי גאָר ניט.

— וויעדער האלבע ווערטער? אמעהר זאָגט, וואָס קוועטשט אייך?

— וואר האָט אייך געזאָגט, אז סע קוועטשט מיך? עס הויבט מיך ניט אָן צו קוועטשען! הכלל, וואָס נאָך וויל איהר?

— איך וויל, איהר זאלט זיך מטריח זיין חאטש איין מאל אין חודש דורכקוקען די אלע ביכער און ביכלעך, וואָס די שרייבערס שרייבען...

— מאכען קאלי פאפיער...

— די דרוקער דרוקען...

— אז מע שמירט, פאהרט מען; אז מע צאהלט, דרוסט מען...

— די בוכהענדלער קויפען...

— בייטען ספרים אויף ספרים, „שילא נא שווייקא"...

— און דער עולם לייענט...

— א ברירה האָט ער? מע גיט נישט דער בהמה קיין קלייען, קייעט זי שטרוי...

— זאלט איהר זיך מטריח זיין אָט דאָס אלסדינג דורכקוקען, איבערלייענען און איבערגעבען נאכדעם אין קורצען דעם לייענער, איהם רעכט צעקייען, וועלכעם איז גוט און וועלכעם טויג אויף כפרות...

— א רחמנות אויפ'ן מאָגען...

— מיט איינעם וואָרט — איהר זאלט שרייבען קריטיק.

— שרייבען א גרויסען ראָמאַן, א ראָמאַן מיט א ליעבע, מיט ריהרענדיגע סצענעס, ס'וואָל פערחאָפען דעם אָטהעם, מיט איינעם וואָרט — ס'וואָל זיין א „ראָמאַן"...

— אין זעכס טיילן מיט א פּראָלאָג און מיט איין עפּילאָג, א־לא שמ"ר? משונה־וויולדע אומגעלומפּערטע סצענעס, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפּלויגען, למשל: א מלמד פון נעסוויזש וואָל ראָמאַנסירען מיט א דיענסטמיידעל רבקה; ער וואָל שרייבען הייסע בריוולעך, און זי וואָל זינגען זיסע ליעדלעך; נאָכדעם וואָל ער אוועקפאָהרען קיין פּאריז און אין נייען חדשים ארום קומען צוריק א בארג, א מיליאָנער, און טרעפען זיין געליעבטע אין קיך ביי אפרים שקאָנטיסט, א מערדער, א באנדיט, און דאָרטען וואָל זיין צוויישען זיי א דועל; ווייל איהם אפרים דער שקאָנטיסט צעשפּאָלטען אויף צווייען, לויפט אוועק דער נעסוויזשער בארג צום גובערנאָטאָר און חאָפט איהם אויף פונ'ם שלאָף און ברענגט איהם צו פיהרען מיט דריי זשאנדארען; דערזעהען אזא מעשה, חאָפט דער שקאָנטיסט א מעסער און שטעכט זיך, און רבקה די מויד פאָלט אין אָהנמאכט און זינגט בשעת מעשה אויף דייטש אזא „טראָווערדיג" ליעד, אז א שטיין קאָן אויך צעגאָסען ווערען...

— שוין? האָט איהר שוין געענדיגט? מע בעראָרף ניט קיין נעסוויזשער מלמדים וואָלען פאָהרען קיין פּאריז, גובערנאָטארען וואָל מען אויפחאָפען פונ'ם שלאָף, שקאָנטיסטען וואָלען זיך שטעכען און דיענסטמיידלעך וואָלען זינגען אויף דייטש „טראָווערדיגע" ליעדער אין קיך. איך פערלאָנג פון אייך, איהר וואָלט געבען א ראָמאַן, נאָר א אידישען ראָמאַן, א פערליעבעניש, נאָר א אידיש פערליעבעניש. איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאָר וואָס וואָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך וואָל אייך שרייבען פונ'ם לעבען, פונ'ם אמת'ען אידישען לעבען; איהר ווילט, איך וואָל אייך טאקי שרייבען מיט געוועלן, מיט בלוט, טאקי טיף־טיף פונ'ם הארצען, דאָס וואָס

— וואָס דען? געזונד?
— וואר רעדט פון געזונד?
— וואָס זשע דען זאָגט איהר „אבי"?
— אבי מע זאָל לייענען!...

— משטיינס נעזאגט! בין איך מיר אויך א בהמה און פגר אויך אין דער טשערעדע...

— נאָר וואָס דען? איך וועל אייך בעטען, ס'זאָל זיין שטיל...

— וואָס בעדאַרף מען שרייען?

— און אָהן פייער...

— און אויך אָהן וואַסער...

— און אָהן כעם...

— כעם איז עבודה־זרה...

— אייער קריטיק זאָל זיין אי לעבעדיג, אי נוצליך, אי ערנסט, אי וויצליך... איהר פערשטעהט, צי ניין?

— איך פערשטעה, פאַר וואָס זאָל איך ניט פערשטעהן? איהר ווילט, איך זאָל פון די שמאטעס, וואָס מע פערפלייצט מיט זיי אונזער ליטעראַטור־מאַרק, מאכען א גאנצען צימעס. גריבלען זיך אין א קופע מיסט און אויסזוכען אמאָל א פערעל — א גרינגע ארבייט, מע קאָן פון איהר בלוי בעשטעהן, זעהר נעזונד סאי פאַר'ן גוף, סאי פאַר דער נשמה. נו, מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? איך בין גרייט, אבי נאָר...

— אבי נאָר וואָס?

— אבי גאָר ניט.

— פע, פאני שלום־עליכם! איך האָב אייך שוין וויפיעל מאָל נעזאגט, אז איך האָב פיינט האלבע וועלט; מיט מיר בעראַרפט איהר רעדען פראָסט; זאָגט, וואָס בעדייט דער „אבי"?... נעלד?

— וואָס רעדט פון נעלד?

— וואָס דען? כבוד?

— וואָס רעדט פון כבוד?

ווי שען איז דער בוים!

איין עפיזאד פיט בארעו, דערצעהלט לכבוד דעם זיידעו ר ב מ ע נ ד ע ל י צו זיין פינף־אוו־זיעבעציגסטעו געבורטסטאג, פוו זיין ערשטעו אייניקעל.

געשריבען אין יאהר 1910.

ווי שען איז דער בוים!

איין עפיזאד מיט בארעז, דערצעהלט לכבוד דעם זיידעז רב מעוד ע"ה, צו זיין פינף־אוז־זיעבעציגסטען געבורטסטאג, פוז זיין ערשטען אייניקעל*

אויב איהר ווילט זיך בעקענען מיט'ן זיידען נאהענט, אויב איהר ווילט מיט איהם פערבראנגען א שעה אין פערגעניגען, אויב איהר ווילט באמת הנאה האבען, עפים נאשען פונ'ם זיידען, — איז ניט אין א געזעלשאפט, ניט אויף באנקעטען, בעת מע דולט א קאפ מיט טאסטען און מע שטורעמט מיט אפלאדיסמענטען און מיט הידדם.

אמת, ער וועט זיך אין א געזעלשאפט ניט פערלירען. ער וועט זיך ניט בעהאלטען אין א ווינקעלע און וועט זיך ניט שעמען פאר קיינעם. ער וועט אייך אפענטפערען אויף אלע אייערע טאסטען און אויף אלע רעדענישען, יעדען בעזונדער, און דוקא קלוג, און דוקא טיעף, און דוקא וויציג, און דאס פנים וועט איהם לייכטען, ווי א מנורה, און איהר וועט זיך פיהלען מיט איהם יום־טוב'דיג, ווי מע קאן זיך נאר פיהלען מיט איין אמת'ען תלמיד־חכם. דאס וועט אבער זיין, רבותי, מעהר נישט אז רב מענדעלי מוכר־ספרים. דאס וועט ניט זיין „דער זיידע".

---

* איך בין דא מוסר מודעה פאר דער נאנצער וועלט, אז דאס האב איך נעקרויצט רב מענדעלי מוכר־ספרים מיט'ן נאמען „זיידע". דאס איז נעווען מיט א פיערטעל יאהרהונדערט צוריק. איך בין דעמאלט נעווען נאך נאר א קונדס און א „פארשיטער אייניקעל", ווי דער זיידע האט מיך אנגערופען אין איינעם פון זיינע בריעף צו מיר. פון דעמאלט אז איז אוועק א נאנג: זיידע! זיידעניו! — דער זיידע האט דערלעבט, ברוך־השם, אייניקלעך א נאנצען דור — כז ירבו וכז יפרצו!

שלום־עליכם.

ניין. דער מענדעלי מוכר־ספרים אינ׳ם לעבען איז ניט דער מענדעלי מוכר־ספרים, וואָס אין בוך. מענדעלי מוכר־ספרים אין לעבען איז אליין א בוך.

פון דעם דאָזיגען בוך ריים איך אויס א בלעטעל און גיב עס דיר, פריינד לעזער, היינט, צום פינף־און־זיעבעציג־יאָהריגען יובילעאום פון אונזער זיידען, לכבוד אונזער אלעמענם יום־טוב, דעם יום־טוב פון דער אידישער ליטעראטור.

בימים ההם — אין יענער צייט, ואני באדעסא — בין איך געזעסען אין אדעס אויף א דאטשע, ווייט הינטער דער שטאדט, ביי׳ם ברעג פונ׳ם שוואַרצען ים, אויפ׳ן „פאנטאן". יאָהרען זענען געווען גוטע (טאלמאטשאוו איז נאָך דעמאלט ניט געווען בעל־הבית...) — גוטע, גוטע יאָהרען! עס איז אפגענאנגען נאָר געסט, ליעבע גוטע געסט. און גאָט האָט מיר געהאלפען. איך האָב געהאט א גאסט — דער זיידע איז צו מיר געקומען פון שטאדט. געקומען צו־גאסט. דער זיידע מענדעלי מיט זיין נושא־כלים, דעם פליגעל־אדיוטאנט, י. ח. רבניצקי.

עס איז שווער זיך פארצושטעלען דעם זיידען מענדעלי אין אדעס אהן רבניצקי׳ן — פונקט ווי עס איז שווער אייך פארצושטעלען זיך, למשל, א לולב אהן א הדס, אדער א שטאדט אהן א „קאזיאנע ראבינער", אדער א ווארשעווער דאזאר אהן א זוהן א משומד, אדער א רוסישען פארלאמענט אהן א פורישקעוויטשען... לאָז מיר הונדערט מאל מוחל זיין מיין פריינד און מיין חבר רבניצקי פאר דעם דאָזיגען פערגלייכען. איך האָב נישט געמיינט איהם, חלילה, פוגע בכבוד זיין. וואָס האָב איך צו איהם? נאָר — איהר ווייסט דאָך — א שרייבער אז ער האלט אין פערגלייכען, מאכען פארלעלען, חאפט ער וואָס עס קומט איהם פריהער אויפ׳ן זינען.

בקיצור, איך האָב נעהאט געסט: דעם זיידען מענדעלי און רבניצקי׳ן. אויסנעבאדען זיך אינ׳ם שוואַרצען ים, וואו דער זיידע

„דעם זיידען" אויב איהר ווילט קענען, גאהט מיט איהם, זייט מוחל, ארויס העט־וויט הינטער דער שטאדט ארויס, דאדט אויף דער פרייער לופט, אונטער דער הימעל־יארמעלקע, דאדט וואו עם וואכסט א בוים, וואו עם שפראצט א גרעזעל, וואו עם פיטערט זיך א קעלבעל, וואו עם גרינט א וואלד, וואו עם דרעהט זיך א מיהל, וואו עם לויפט א קליינע וואו עם קוקעט א פוינעל, וואו עם שפרינגט א וועוריקעל, וואו עם פלאטערט א פערהעל, וואו עם שמוצערען היישעריגען, וואו פליענעלעך האבען זיך צונויפגענומען א נאנצע חאליאסטרע און זשומען, און וויענען זיך, און וויד מענען זיך, און זאגען שירה, געבען־אף א לויבעניש צו גאט — אהין, אהין זאלט איהר איהם נעמען, וועט איהר זיך דאדטען ערשט בעקענען מיט'ן „זיידען", וועט איהר דאדטען ערשט געוואהר ווערען אקוראט, ווער דער „זיידע" איז.

איהר וועט זעהען פאר זיך אין איין צייט אי א טיעפען דענקער, אי א מאדנעם קינסטלער, אי א קינד פון דער נאטור. און ער וועט זיך אוועקזעצען מיט אייך אויף גאט'ס ערד, אויף דער גרינער שמעקענדיגער קאלדרע, וואס איז בעשפרענקעלט און בעצוויקעלט מיט אלערליי קווייטלעך. און ער וועט, קוקענדיג אין בלויען הימעל אריין, אייך ארויסזאגען א טיעפען גערדאנק, און ער וועט אייך אפמאהלען א לעבעדיג בילד, און ער וועט אייך דערצעהלען א שענע מעשה פון אמאל, און ער וועט אייך זאגען א קלוגען, שארפען, א אידישען וויץ, און ער וועט זיך צעלאכען הילכיג אויף א קול, און ער וועט אייך מאכען צו גלייכער צייט דענקענדיג און לאכענדיג און פרייליך, און איהר וועט זיך פיהלען אזוי גוט, ווי נאך קיינמאל ניט, און עם וועט אייך באנג טהון, פאר וואס איהר האט דאס פריהער ניט געוואוסט, און איהר וועט חרטה האבען, פאר וואס איהר האט ניט פערחאפט מיט זיך קיין בליישטיפטעל אויף צו פערשרייבען ביי זיך די דאזיגע טיעפע גע־דאנקען, מיט די דאזיגע לעבעדיגע בילדער, מיט די דאזיגע שענע מעשיות פון אמאל, מיט די דאזיגע שארפע קלוגע אידישע וויצען.

ווי וועט זיך ניט נעפינען א בעל־הבית, א סטרוזש, א נערטנער — פאר נעלד וועלען מיר שוין קריגען בארען.

און כך הוה. מיר האבען נעפונען א טויער. אויפ'ן טויער א בלעטעל. אויפ'ן בלעטעל — אנגעשריבען מיט גאלדענע אותיות: „אנאטרא". ווייסען מיר, הייסט עס, אז אנאטרא — דאס איז דער בעל־הבית פונ'ם גארטען.

געהערט האבען מיר, אז אנאטרא איז א גרעק, און א פיעל־פאכער מילי'אנער, און א רשע. נאר צי ער פערקויפט בארען — דאס איז קיינער ניט מחויב צו וויסען. עס קאן זיין, אז ניין, און עס קאן זיין, אז יא. ער מעג זיך זיין א פיעלפאכער מיליאנער, און די בארען פונ'ם גארטען זאל ער דוקא פערקויפען. דער שכל איז דאך מחייב: צו וואס דארף עס איין מענש אזוי פיעל בארען?...

אט אזוי טראכטענדיג, טרעטען מיר אריין פאוואלינקע אין א מחיה'דיגען גארטען, שפאציערען איבער אויסגעפוצטע סטעזשקעם, געפלאסטערט מיט קלייגע ים־שטיינדלעך און בעציערט פון בויד זייטען מיט אונטערגעשוירענע בוימלעך, אונטער וועלכע עס קוקען ארויס שמעקענדיגע בלומען, וואס שמייכלען צו אונז און גריסען אונז נאר פרייגדליך: „ברוכים הבאים! סקאצעל קומט! ווילקאמען!"... און מיר נעהען ווייטער און ווייטער. פלוצים... פון וואנען האט זיך גענומען, מיט איין אימפעט און מיט א הוק, און גליך אויף אונז — א הונד. אבער א הונד! א קאלב, ניט קיין הונד. א לייב. א לעמפערט! א געלע גלאנצענדיגע פעל. לאפעס ווייכע, קיילעכיגע, ווי ביי א טיגער. א מארדע א שוואַרצע, א נאסע, נאר א חנ'עודיגע. צייהן ווייסע, שארפע. אויגען רויטע, פייעריגע, ווי ביי א גזלן. א פארשוין א הונד, נאר א הונד.

איך ווייס ניט, ווי אזוי איהר, נאר איך — איך בין מיך מורה, וואס האב איך מיך דא צו שעמען? — איך האב פאר א

האָט אונז בעוויזען, וואָס הייסט שווימען צו זעכציג יאָהר און וואָס הייסט מאכען קונצען אויפֿן וואסער, האָבען מיר געמוסן די פּיס אין די הענד און געמאכט א שפּאציער פונ׳ם קלייגעם פּאָנטאָן אויפֿן גרויסען און פונ׳ם גרויסען פּאָנטאָן נאָך ווייטער — און בעת מעשה האָט אונז דער זיידע דערצעהלט מעשיות מיט מעשיות, און מיר האָבען געהערט און געוואונדערט זיך און געקוואָלען און געקליבען נחת, ווי אמת׳ע גוטע געטרייע אייניקלעך. פֿלוצים שטעלט זיך דער זיידע אָפּ:

— מה נאה אילן זה — וואָס זאָגט איהר אויף דעם בוים?

מיר הויבען אויף די אויגען — א בוים, שוין איין מאָל א בוים! ניט אזוי דער בוים, ווי די בארען. אי, בארען! בער־ האָמאָטען! קיילעכיגע, געלע, פעטע זיסע, גלאָטע, ווייכע, העננען־ אַראָפּ אויף גראָבע צונעברוימטע שטעקעלעך, שיקען־ארויס פון זיך א ריח־ניחוח, קוקען אויף אונז פריינדליך, ווינקען צו אונז, בעטען זיך: „פערדיענט א מצוה, אידישע קינדער, מאכט אויף אונז שהחיינו"... און הינטער דעם בוים — נאָך א בוים, אין נאָך א בוים, און אלע אָפּגעשאָטען מיט בארען. א ים מיט בארען!

אָהן ווערטער האָט דער זיידע אוועקגעשטעלט אויף אונז זייגע שארפע קלוגע אויגען דורך די גלאָנצענדיגע בריללען און מיט א מעפיסטאָפעל־שמייכעל אויף די דינע בעזיל־בערטע ליפּען האָט ער אונז דורכגענומען דורך און דורך, ווי אייגער רעדט: „קינ־ דערלעך, איך זעה — איהר זענט בעלנים אויף די דאָזיגע בא־ רען?"... און גלייך ווי מיר וואָלטען זיך אויפֿגערעדט פון פריהער אלע דריי, איז געבליבען ביי אונז דער הסכם, אז מיר געהען אין נאָרטען אריין נאָך בארען.

אידען האָבען פיינט לאַנג טראכטען: וואָס בארען? ווער בארען? וועמעס בארען? — דאָס האָבען מיר געלאָזט פריי. מסתמא וועט זיך עס מיט דער צייט פערענטפערען. דער עיקר איז: געפינען א טויער, א נאַנג אין נאָרטען אריין, און דאָרט

הקיצור, מיר ביידע, איך און מיין חבר רבניצקי, זאַ מיר האָבען דערזעהען דאָס בעשעפענישׂ מיט'ן אָפּענעם מויל גלייך אויף אונז, האָבען זיך אונזערע נשמות אָפּגעטיילט פונ'ם גוף. אונזער ערשטער געדאַנק איז געווען: לויפען! ס'איז אָבער גוט צו לויפען, זאַ ס'איז דאָ פּים. וואָס וועט איהר טהון, זאַ די פּים האָט מען ביי אייך אונטערגעהאַקט אקוראַט ביי די קנעבלעך, און דאָס הארץ הענגט ביי אייך אויף א פּאָדעם, און די האָר שטעהען קאַפּויר, און די אויגען — אָט־אָט שפּרינגען זיי אייך ארוים פון שטערן? לויבער פריינד, איהר האָט אונז ניט וואָס צו מקנא זיין. וואו מיר האָבען ערגיץ א שונא, רבונו של עולם, זאָל ער איבערגעהן אויף דעם שטאַנד, אין וועלכען מיר ביידע האָבען זיך געפונען אין יענער מינוט.

און דער זיידע? — יענעם מאָמענט וועל איך קיינמאָל, קיינמאָל ניט פערגעסען. ווי נאָר דער כלב האָט געעפענט דאָס מויל און א וואַרף געגעבען זיך אויף די אומגעבעטענע געסט, אזוי האָט דער זיידע צונויפגעלעגט די הענד אויפ'ן האַרצען, צונויפ־געגומען די ליפּען מיט א שמייכעלע, אריינגעקוקט א ווייל דעם הונד גלייך אין די אויגען אַריין און אויסגעשאָסען א געלעכטער מיט א הילך — איך מעג שווערען, אז דער כלב האָט פערשטאַנען דאָס געלעכטער. און ניט נאָר פערשטאַנען — ער האָט זיך גע־פונען ווי בעלעדיגט. אקעגען א האַלבע מינוט זענען זיי אזוי געשטאַנען איינס אקעגען דאָס אנדערע און געקוקט זיך גלייך אין די אויגען אַריין. און אפשר נאָך ווינציגער ווי א האַלבע מינוט. נאָר ביי מיר האָט זיך עס געצויגען איין אייביגקייט. דאָס איז געווען א שווערער, א קריטישער מאָמענט. א מענש און א חיה האָבען זיך בעגעגענט און געמאַסטען איינס דאָס אנדערע מיט'ן קוק, ווער וועט וועמען גובר זיין... נאָכדעם איז דעם הונד, אפּנים, נמאס געוואָרען די גאנצע מעשה, האָט ער אראָפּגעלאָזט די פייערינע נזלנ'ישע אויגען זיינע, האָט נעגעבען א געהניץ מיט'ן גאנצען מויל, זיך בעלעקט און אויסגעצויגען, אויסגעטריסעלט

הונד מורא... שויך זאָגען מורא? דאָס וואָרט „מורא" איז צו שוואַך אויף ארויסצוגעבען אייך דאָס געפיהל, וואָס רופט ארויס ביי מיר א הונד. אַלע חיות אויף דער וועלט האָב איך ליעב, ליעב, גאָר אָהן א שום אויסנאַהמע. א הונד האָב איך אויך ניט פיינד. נאָר וואָס דען? איך בין מיט אַיהם ניט זיכער. איך, אז איך קום אין א שטוב אריין און דערזעה א הונד (ביי א כריסט, געווענליך, וואָרום ביי א אידען איז ניטא קיין הונד, און אויב ס'איז דאָ ביי אידען א הונד, איז דאָס ניט קיין הונד), אזוי הער איך שוין ניט, וואָס מע רעדט צו מיר. מיינע געדאַנקען זענען דאָרטען, ארום הונד... אז ער נעהט צו מיר צו נאָהענט און שמעקט מיך ארום און לאַשטשעט זיך און דרעהט מיט'ן ענק, איז מהכתיתי, זעהר פיין, מחותנים — אבי טשעפע מיך ניט. זאָלסט נאָר ניט ארויפלענען אויף מיר די קאַלטע לאַפע דייגע און ניט שטופען מיר די נאַסע מאָרדע אין פנים אריין. איך האָב דיך ליעב, פערשטעהסט דו מיך, נאָר פון דער ווייטען...

פאָר מיין חבר רבניצקי'ן וועל איך אייך ניט זאָגען. אפשר האָט ער מורא פאָר א הונד נאָך מעהר פון מיר? ער וויל מיך איינרעדען אפילו, אז ער האָט ניט אזוי מורא. וואָס איז די מורא? ער האָט דען ניט קיין שירעם? נאָך א מין שירעם!... איך האָב אייך גאָר פערגעסטען זאָגען, אז מיין פרייַנד רבניצקי געהט נישט ארוים מפתח ביתו אָהן א שירעם, סאי זומער, סאי ווינטער. אז איהר וועט זיין אין אַרעם און וועט בעגעגענען אין גאַס א אידען מיט א רויט שיינענדיג פנים, מיט גוטע, א ביסעל פערזאָרגטע אויגען, מיט א פערטראַכטען וויסען שטארן און מיט א שירעם אונטער'ן אָרעם, חאָטש אין דרויסען איז ווינטער און דער פראָסט ברענט, זאָלט איהר וויסען, אז דאָס איז ער, רבניצקי הייסט עס. איך וויים דעם סוד פונ'ם שירעם: ס'איז פאָר א הונד. אי, די קשיא: פאָר א הונד איז נאָר גוט א שטעקען? — האָט נאָר נישט קיין טבע פרעגען קשיות.

אויטא־דא־פע

אראינגערונגען לכבוד דעם ליטעראריש־ען יום־טוב פונ׳ם זיידען מענדעלי מוכר־ספרים, נעשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.

נעשריבען אין יאהר 1910.

די נעלע גלאַנצענדיגע פעל, זיך אויסגעקערעוועט צו אונז, נאָר אָהן א שום דרך־ארץ, מיט'ן הינטען, און שמעקענדיג מיט דער נאָז זיינע אייגענע טריט, האָט ער זיך געלאָזט נעהן זיין וועג.

יענעם טאָג האָבען מיר געגעסען בארען. נישט קיין שלעכטע בארען. נאָר דאָס זענען געווען בארען, וואָס מיין ווייב האָט נע־ בראכט צו פיהרען פון שטאָדט.

אויטאָ־דאַ־פע

עראינערונגען לכבוד דעם ליטעראַרישען יום־טוב פון׳ם זיידען „מענדעלי מוכר־ספרים", געשריבען פון זיין ערשטען אייניקעל.*

דער בנוהג־שבעולם איז, אז סע שטאַרבט — **ניט דאָ גע־**דאַכט, ניט פאַר אייך געדאַכט, ניט פאַר קיין שום אידען גע־דאַכט — א גרויסער מענש, בעקומט מען אויף ליעב און מע הויבט אָן נאָכזאָגען שבחים נאָך זיין בעט, און מע הויבט זיך אָן דערמאָנען און נאָכדערצעהלען פון איהם מעשיות, עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, נלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען — אלץ גיט אהער, אלץ איז א סחורה, אלץ ווערד פערצוקערט. איך נעם מיר די שטאַרקייט צו זאָגען, אז ס׳איז א נאַרישער מנהג, און אויב איהר ווילט — טאַקי א שטיקעל עולה אויף. א קונץ נאָכ׳ן טויט דערצעהלען שבחים? פאַר וואָס זאָל דער בעטרעפענדער אליין אויף ניט נעניסען פונ׳ם כבוד? פאַר וואָס זאָל ער אליין ניט זעהן און ניט הערען די אלע שבחים מיט די מעשיות, וואָס מע דערצעהלט זיך אָן פון איהם, מיט די עפיזאָדען, אנעקדאָטען, אפאָריזמען, געדאַנקען, ווערטלעך, נלייכווערטלעך, חכמות און נאַרישקייטען? אדרבה, איך נעה נאָך ווייטער: איך זאָג נאָר, אז ס׳איז מעהר יושר פאַר׳ן לעבען אלס נאָכ׳ן טויט צו איבערגעבען אזעלכע זאכען, וואָרום טאָמער

---

* איך האב שוין איין מאל מוסר מודעה נעווען פאַר דער נאַנצער וועלט, אז דאס בין איך נעווען דער ערשטער, וואס האב אננערופען מענדעלי מוכר־ספרים מיט׳ן נאמען „זיידע", און ער מיך — „אייניקעל". פון דעמאלט אז זענען מיט נאס׳ם הילף אויסגעוואכסען, קיין עין הרע, א נאנצער דור מיט „אייניקלעך" — כן ירבו!

שלום־עליכם.

פון דער דאָטשע „מאנדראזשי" — און לאָז דער זיידע זיך דער־מאנען, ואין החי יכול להכחיש את החי!...

אין יענער צייט — א יאָהר צוואנציג דאָרף שוין זיין אין דעם — בין איך געווען אונטער'ן איינפלוס פון'ם זיידען און נע־שריבען א גרויסעם אלגאָרישעם ווערק, מאקי א ראָמאן, נאָר מיט א פערשטעלעניש, כמו ווי להבדיל א מין „קליאטשע". און מחמת מיר האָט זיך געגלוסט געבען אַיין אלענאָריע, דאָס הייסט, איך האָב געהאלטען פאָר די אויגען ניט דאָס ווירקליכע לעבען, נאָר די „כנסת ישראל", בין איך מסתמא פערקראָכען אין אלף השישי אריין. און, ווי געווהנליך, בין איך געווען פערליבט אין דעם דאָזיגען ווערק, ווי א חתן אין זיין כלה אין די נעצעהלטע טעג פאָר דער חופה, געהאלטען, אז דערמיט ענדיגט זיך שוין די נאנצע וועלט! און עם האָט זיך מיר זעהר געוואלט בעווייזען פאָר עמיצען מיין געליעבטע כלה, מיין איך — מיין נייעס ווערק. וועמען זשע בעווייזט מען אזא אבן טוב, אז ניט פאר'ן זיידען? סטייטש, איך האָב אזא מבוא: סך הכל איין האלבע שעה פון אדעם, און דאָרט זיצט דער זיידע מענדעלי — ווי זאָגט מען: א כשר'ער טאָפּ מיט א כשר'ען לעפעל... נאָר וואָס דען? ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואסער? טראָגען דעם ראָמאן צום זיידען — צו א גרוים פּעקעל. מטריח זיין דעם זיידען צו זיך — עפּעס נישט קיין דרך־ארץ. פאלט א איר אויף א המצאה: זומער־לעבען, הייסט טעג, מע בעדארף פערבעטען צו זיך אויף דער דאָטשע דעם זיידען — נעניסען לופט, זיך אָפּבאָדען אין ים, און אביסעל שמועסען. איז אָבער אראָפּברענגען דעם זיידען ניט אזוי גרינג, מע בעדארף האָבען א שעת־הכושר. גאָט האָט מיר געהאלפען, עס האָט זיך געפונען א שעת־הכושר — אראָפּגעבראכט דעם זיידען. א גאסט אויף א נאנצען מעת־לעת.

די מצוה פון „הכנסת־אורחים" איז, נאָך מיין נאריישען שכל, מעהר לוקסוס ווי מצוה, און אויב עס וואָלט מיר זיין ערלויבט צו

חלילה — לא יעלה ולא יבוא — עס מאכט זיך אמאל, איינער איז מגזם, דערצעהלט אויף איהם אזעלכעס, וואס ניט נעשטויגען, ניט געפלויגען, קאן ער ארויסטרעטען אין דער עפענטליכקייט, ואין החי יכול להכחיש את החי, און זאגען: „זייט זשע מוחל, רב איר, איהר האָט, דאכט זיך, אויסנעמראכט אויף מיר, מחילה, א גרויסען ליגען"...

אויף איינעם א לץ דערצעהלט מען, אז ער האָט זיך אוועק־נעלאָזט למדינת הים, אין א ווייטען וועג אריין, און האָט ארויס־געלאָזט א קלאנג, אז דאָס שיף איז אונטערגענאנגען און ער איז דערטרונקען געוואָרען. לאחר זמן קומט ער צו פאָהרען אהיים און טרעפט מסתמא איין איבערקעהרעניש: דאָס ווייב האָט צו־גענומען איין אנדערער, די שטוב האָט מען פערקויפט, מיט זיין גוטס האָבען זיך צעטהיילט זיינע גוטע פרייַנד — א חורבן! ער געהט ארום פון שמוני'ן צו בוני'ן: „האָט איהר געהערט איין אומגליק, אזא־נ־אומגליק?" „צו וואָס האָט דאָס איהך געטוינט?" „איך האָב געוואָלט הערען, וואָס וועט די וועלט זאגען"...

א יובילעאום — דאָס האָבען שוין א סך חכמים נעזאָגט — איז געגליכען, להבדיל, צו א לויה. בדידי הוה עובדא — איך אליין האָב איבערגעלעבט פאר א פאָר יאָהרען אזא מין „לויה", זיך אנגעהערט אויף זיך אזעלכע שבחים, וואָס זענען מיר קיינמאל ניט געקומען אין חלום. איין עבירה נאָר, וואָס דער עולם האָט זיך פערגעסען און גיך אנשוויגען געוואָרען... און מחמת איך וויים דעם טעם פון „יובילעאום", וויל זיך מיר מהנה זיין דעם „זיידען", און דעם זיידע'ס פיעלע פרייַנד און פערעהרער, חאָטש מיט איינעם פון די פיעלע, פיעלע עפיזאָדען, וואָס איך האָב וועגען דעם זיידען צו דערצעהלען און צו דערצעהלען.

די מעשה האָט זיך געטראָפען אין אדעס, ביי'ם ברעג פונ'ם שוואַרצען ים, אויפ'ן גרויסען פאָנטאָן, זומער אויף א דאָנערשטיג — סיט אלע סימנים, און דער בעסטער סימן וועט זיין דער נאָמען

זיך יוננער און פרישער און לעבעדיגער, און איהר פערגעסט מיט איהם, וואו די צייט קומט אהין, וואו דער טאָג געהט אוועק.

נאָר „שפּיעל, זאָגט מען, דעם חתן וויינענדינס, ער האָט זיך זיינס אין זינען". וויי גליקליך איך בין ניט געווען מיט'ן טהייערען נאָסט, ווי געשווינד די צייט איז נישט געלאָפען, איז מיר מיין ראָמאן נישט אַרויס פון זינען אפילו אויף איין מינוט. נאָר ווי טרעט מען צו צום עסק? ווי אזוי נעמט מען גלאָט אָט אזוי און מע טהוט א זאָג: „זיידע, איך וועל אייך לייענען מיין רא־מאן?" — האָט אָבער נאָט געטהאָן א נס. דער זיידע אליין האָט מיך א פּרעג געגעבען, אויף דער נאכט איז דאָס געווען, נאָכ'ן עסען: „וואָס הערט זיך? וואָס שרייבט מען עפּעס נייעס?" איך האָב דערפיהלט, ווי דאָס האַרץ האָט מיר אָנגעהויבען קלאָפען „טיק־טיק־טאק". דאָנקען גאָט, געקומען די מינוט. און איך האָב מיך אָנגעהאפט מיט ביידע הענד, ארויסגעצויגען מיין לייענלינג פון שופלאָד, וואו ס'איז געלעגען צונויפגעקאטשעט, ווי א הייליגע שריפט, איבערגעבונדען מיט א רויטען פאָדעם־זייד — איך בין שוין גרייט געווען צוטרעטען צום עסק, שוין געווארט אָנהויבען לייענען. — אָן מיר איז, הייסט עס, ניט געווען קיין שום מניעה, — האָט מיך אָבער דער זיידע אָנגענומען ביי דער האנד: „איצט? נייַן. איצט בעראַף מען געהן מקבל פּנים זיין די לבנה, וואָס געהט אויף פונ'ם ים".

שען איז דער ים, אז ער צעשפּיעלט זיך מיט אלע זיינע וועלען בייטאָג אויף דער שיין פון דער גינגאָלדענער זון. שען איז ער בייַ'ם אונטערגאנג פון דעם רויט־פייעריגען קונעל, וואָס לאָזט זיך אראָפּ, פאלט אריין אין אָפּגרונד אריין, און אלץ ווערד ווי מיט פייער בענאָסען. אין א פורפור־מאנטעל ווערד איינגע־וויקעלט דער עק הימעל, און א קיהלע שטילקייט לאָזט זיך אראָפּ און געוועלטיגט און הערשט אויף דער ערד. טויזענד מאל שענער איז אָבער דער ים בייַנאכט, וועו עס שניידט זיך אויס און בעווייזט זיך אויפ'ן הימעל דאָס וויסע בלאָט פון דער זילבערנער לבנה

רעדען נאָך מעהר עפענטלעך, וואָלט איך זאָגען, אז ניט דערמיט אַליין איז אברהם אָבינו געווען אזוי גרויס, וואָס ער איז געווען א מכנים־אורח, וואָרום וואָס קאָן זיין מעהר אנגענעהם ווי אויפ־נעמען נעסט?

נאָר אויב אויפנעמען נעסט בכלל איז א פערגעניגען, איז האָבען פאָר א גאַסט דעם זיידען רב מענדעלי — א יום־טוב. מענדעלי מוכר־ספרים אין א נעזעלשאפט איז אזוי פיעל אריגינעל, אייגענארטיג, ווי מענדעלי מוכר־ספרים אין דער לימטאראטור, און אויב איהר ווילט, איז ער אין לעבען נאָך מעהר בולט, ווי אין בוך. אין דער צייט וועז אז מיר בענעגענען זיך מיט אנדערע שריפט־שטעלער, טרעפט זיך אמאל, אז מיר האָבען דערנאָך חרטה, למאי מיר האָבען זיי געזוהען אזוי נאָהענט, איז דער זיידע מענדעלי פונקט דער היפך: ער איבערטרעפט אין א פערזענליכקיט בענענע־נישע אלסדינג, וואָס איהר האָט אייך פאָרגעשטעלט פריהער אין אייער פאנטאזיע. נאטירליך, ער איז ניט מיט הערנער — נאָר איהר דערזעהט פאר זיך א פארשוין איין אויסערגעוועהנליכקיט. דאָס איז ניט נאָר א זקן שקנה חכמה, דער אמת'ער טיפ פון דעם אידישען תלמיד־חכם; דאָס איז א מענש, וואָס איז פול מיט לעבען, מיט בעוועגונג, וואָס דאָס לעבען טריפט ביי איהם אין אלע אדערען, קוקט־ארויס פון דעם שארפען בליק פון די קלוגע אויגען, פון די טיעפע קנייטשען פון דעם הויכען שטערן, פונ'ם יונגען שמייכעל וואָס אויף די דינע ליפען, און איהר פרעגט זיך: „אָט דאָס איז מענדעלי מוכר־ספרים?"... ביי מעהר נאָהענטע, אינטימע בעקאנטשאפט דערזעהט איהר פאר זיך א אידען א קינד, א זקן א קונדס, וואָס וועט אייך בעווייזען וואָס הייסט מוסקולען, וואָס הייסט געהן גלייך ווי א סטרונע, וואָס הייסט קאָנען שפאָנען, קאָנען לויפען, קאָנען שפיעלען זיך מיט קינדער — און איהר וועט פרעגען ביי זיך: „אָט דאָס איז א אידישער מחבר, וואָס מע פייערט זיין פינף־און־זיעבעציג־יאָהריגען יובילעאום?" אין דער נעזעלשאפט פון אזא גאַסט הויבט איהר אליין אויך אָן פיהלען

איהם אריבערגעיאָגט. ער איז דאָך עפּעס נישט קיין מאַן־דהוא, עפּעס א מענדעלי מוכר־ספרים! א קליניגקייט?! קומט א יונגעל, א שנעק, א שלום־עליכם, און שרייבט אַן א בוך, וואָס שטעלט אַוועק אזא ריעז אויף א זייט, לאָזט איהם איבער הינטער זיך, — נעבאַך, נעבאַך!...

יענע נאַכט איז דער זיידע אויך ניט געשלאָפען, נאָר ניט איבער מיין ראַמאַן — איבער איין אַנדער מעשה: דאָס חדר, וואו מיר האָבען בעלעגט דעם גאַסט, איז געווען דאָס צווייטע פּונ'ם קינדער־צימער, האָט דאָס קינד (דאָס „קינד" איז שוין איצ־טער א סטודענט) א גאַנצע נאַכט געשריען אויף צייהנדלעך, קיין אויג איהם נישט געלאָזט צומאַכען! — „וואָס איז דאָס ביי אייך דאָרט פּאַר א מין שרייער? — האָט זיך דער זיידע פּאַר אונז געקלאָגט אויף מאָרגען אין דער פריה. — און איך וואָלט וועלען וויסען, וואו נעמט זיך צו א קינד אזוי פּיעל כח, קיין עין־הרע ניט?"...

נאָך א ביסעל וועלט זיך איבער'ן „שרייער" און נאָך טיי טרינקען, האָט מיר דער זיידע א וואונק געגעבען:

— נו?...

פון אלע „נו'ען" איז דאָס געווען דער סאַמע בעסטער, סאַמע זיסטער „נו". א גן־ערן־באלזאם איז זיך צעגאַנגען אין אלע מיינע נליעדער, און איך האָב געטומען דעם זיידען און האָב מיך בעזעצט מיט איהם ביי זיך אין קאַבינעט, צוגעמאַכט דאָס פּענסטער, פער־שלאָסען די טירען, ארויסגעצויגען די הייליגע שריפט פון שופלאָד, אויפגעבונדען דעם רויטען פּאַדעם־זייד און...

— איך וועל מיך אַוועקזעצען — זאָגט צו מיר דער זיידע — אָט דא ביי'ם פענסטער אקעגען אייך, און איהר זעצט אייך אַוועק אהער צו מיין לינקען אויער, איך זאָל אייך קאָנען בעסער האָרכען. נאָר פריהער דערצעהלט מיר, וואָס האָט איהר געוואָלט?

און בעווייסט און בעזיִלבערט און בענסט מיט ווייסען חן און מיט זיִלבערנעם נאכט־כשוף די שטיִלע וואסערען פון בערוחינטען ים, וואם קוים־קוים וואם ער ציטערט און שפּיעגעלט אפּ אין זיך די אלפי אלפּים ורבוא רבבות פינקעלדיגע שטערען. ניין, דער זיידע איז נערעכט. ניט איצט איז די צייט צו לייענען ראמאנען. עס גלוסט זיך אפּילו ניט נעהן אין שטוב אריין שלאפען. איין עבירה, איין עבירה אזא נאכט! מיר פּיקט אבער אין קאפ אלץ דער ראמאן, אלץ דער ראמאן! פון וואם מע זאל ניט רערען, איך קום אויף מיינעם. איך וויל איהם חאטש איבערנעבען די אידעע. איהם בעקענען מיט'ן אינהאלט. „צו וואם? — זאגט דער זיידע. — אותיות מחכימות. מארגען אין דער פריה וועלען מיר זיך אוועק־זעצען אינצווייען און איבערלייענען דעם ראמאן פון טאוועל ביז טאוועל". אך, ווי גוט! אך, ווי גוט!

יענע נאכט איז קיין שלאף ניט נעקומען אויף מיינע אויגען. איך האב מיר פארגעשטעלט, וואם וועט זיין, למשל, אז איך וועל איהם שוין האבען נעהאט איבערגעלייענט מיין ווערק אינגאנצען? וואם וועט זאגען דער זיידע? „איך בין ענטציקט"? „איך בין נתפעל"? „איך בין איבערראשט"? ניין. ער איז ניט אזעלכער, וואם זאל זיך צענסען אין סענטימענטען, צוקערדינע ווערטער („לאקריץ" הייסט דאס אויף זיין לשון). עס וועט זיין נענוג פון זיין זייט, אז ער וועט ארויפלעגען אויף מיר זיין האנד: „נו? יישר כח! שרייבט, שרייבט א סך אזעלכע ווערק, און לאז דער זיידע האבען נחת פון זיין אייניקעל"...

און אפשר קאן זיין, אז ער וועט גאר ניט זאגען. לחלוטין נארנישט. ער וועט ניט האבען קיין ווערטער. און דאס שווייגען זיינס וועט זיין פאר מיר אויך נאנץ נענוג. א „זיידע", וואם דער „אייניקעל" האט איהם אריבערגעשיקט (איך בין זיך מודה, אז דער נעדאנק איז אויך נעווען), וואם האט ער צו זאגען?... אביסעל האט מיר וועה געטהאן דאס הארץ אויפ'ן זיידען, וואם איך האב

געוואלט זהן, ווי ווייט ער איז אנטציקט, איז אבער שוועך געווען צו זהן אויף זיין פנים וואס ער טראכט. א מענש, אז ער זיצט מיט צוגעמאכטע אויגען, וועט איהר קיינמאל ניט טרעפען, וואס ער טראכט. פלוצים עפענט ער אויף די אויגען, נעמט מיך אן ביי דער האנד, קוקט אויף מיר אריבער די ברילען מיט א שמייכעל אויף די ליפען און טהוט א מאך מיט דער האנד:

— הערט זשע, איך מוז אייך איבערשלאגען אין מיטען דער מעשה. ווי מיינט איהר, קאכט זיך שוין ביי אייך ווארמעס אין קיך?

— ווארמעס? געווים. איהר זענט אפשר הונגעריג? וועל איך הייסען עפים געבען.

— הונגעריג? חס ושלום! איך וויל נאר וויסען, אויב עס הייצט זיך דארט ביי אייך אין אויוועז?

— געווים הייצט זיך אין אויוועז.

— אויב עס הייצט זיך, טא נעמט און ווארפט ארויז, זייט מוחל, אט דאס גאנצע העפט אין אויוועז אריין און פערברענט דאס אויפ'ן פייער, וואורום דאס איז ניט אייער זשאנר. דאס איז... דאס איז — פע!!!

— — — —

וואָס איך האָב געוואָלט? — דאָס איז געווען פאר מיר ווי אָפּגענאָסען מיט איין עמער וואַסער. וואָס איז שייך?...

— א שרייבער, אז ער זעצט זיך אַוועק שרייבען א בוך, — גיט מיר דער זיידע צו פערשטעהן — בעראַרף זיך פריהער פרעגען: „וואָס ווילּ איך?"

איך בין מיך מודה: פאר מיר איז דאָס געווען דאָס אמת'ע אמעריקא אויפגעדעקט. שוין א יאָהר פינף אז איך שרייב, שוין אָנגעשריבען, ברוך השם, אזוי פיעל זאכען, און נאָך איין מאָל ניט געפרעגט ביי זיך: וואָס ווילּ איך? וואָס קאָן א שרייבער וועלּען? א שרייבער ווילּ שרייבען, וואָרום ער זאָל ניט וועלּען שרייבען, וואָלט ער דאָך קיין שרייבער ניט געווען... אויסגערעהט האָב איך מיך פון זיינע הענד מיט א תירוץ, אז ווילּ דאָס, וואָס איך ווילּ איהם לייענען, איז איין אַלעגאָריע, וואָס טראָגט אין זיך א פערבאָרגענעם געדאַנק, ווילּ איך זעהן, צי וועט ער חאפען אַליין דעם געדאַנק, איידער איך וועל האָבען געענדיגט דאָס גאַנצע ווערק. און איך האָב געטומען לייענען, און עס האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אז ניט איך לייען, נאָר איין אַנדערער לייענט. איך האָב נישט דערקענט מיין קול — און דאָס האָט מיך געמאַכט אויפגערעגט, נערוועז. נאָר דאָס אַליין וואָלט נאָך גענוגען א האַלבע צרה — האָט זיך סאָמע אין רעכטען פייער צעשריען מיין קריש דער שרייער, חאָטש טהו זיך אָן א מעשה! אוי, וואָלט איך איהם בעוויזען א שרייען! איך בין גרייט געווען אַלע מינוט זיך אויפהויבען, אריינלויפען צום שרייער אין צימער אריין, איהם פערשטאָפען דאָס מויל מיט וואטע. האָט מיך אָבער דער זיידע ניט אָפּגעלאָזט. ער האָט מיך אָנגענומען ביי א האַנד, די אויגען האָט ער געהאַלטען צו — דאָס איז א סימן, אז ער הערט מיט קאָפּ — און געהויסען מיר, איך זאָל נאָרניט קוקען אויף קיין זאַך, איך זאָל נאָר לייענען.

וויפיעל איך האָב אזוי געלייענט — ווייס איך ניט. אויפ'ן זייגער האָב איך ניט געקוקט. איך האָב געקוקט נאָר אויפ'ן זיידען,

מיין בעקאנטשאפט מיט א. ל. לעווינסקי

נעשריבען אין יאהר 1910.

הייצען ביי אונז אין אויוועז אין דער צייט, ווען מיר האלטען ביי׳ם פערענדיגען א בוך, וואָס אונז ווייזט זיך אויס, אז ס׳איז אזוי גוט, וואָס בעסער קאָן שוין גאָרניט זיין...

נערווי (איטאליע), ז׳ חנוכה, התרע״א.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט א. ל. לעווינסקי

אונזער ערשטע בעקאַנטשאַפט מיט דעם אַזוי פריה אָפּגע־שטאָרבענעם לעווינסקי איז געווען, נאָטירלעך, א ליטעראַרישע, און אָנגעהויבען האָט זיך עס מיט א יאָהר צוואַנציג צוריק, אין דער צייט פון מיין „יודישע פאָלקסביבליאָטהעק". אויף די בלע־טער פון „המליץ" (עליו השלום) האָבען מיר זיך בעגעגענט, ביידע אָנגעוואָפענט מיט שטאָהלענע פערערען און מיט איין אר־סענאל פון מליצות, און האָבען מלחמה געהאַלטען אויף עטליכע נומערען „המליץ", נישט געפאַלען, חלילה, און נישט אונטערגע־נעבען זיך איינער דעם אַנדערען, און אָהן א טראָפּען בלוט — ווי די אמת'ע גבורי ישראל.

דעם ערשטען פּלוצלינגען סטראַטעגישען אָנפאַל האָט ער גע־מאַכט אויף מיר. ער איז אַרויס מיט א „מאמר": „סטייטש, שלום־עליכם וויל אָפּ'שמד'ען אַלע בעסטע העברעער, מאַכען זיי פּאַר זשארגאָניסטען! שלום־עליכם צאָהלט אין טאָג אַריין! צוואַנ־ציג קאָפּיקעס א שורה זשארגאָן! שמע ישראל!!" און גע'חתמ'עט איז געווען: א. ל. לעווינסקי פון גאָרנאָסטאַיעווקע.

בין איך אָבער אויך ניט קיין מלופּים־קינד, האָב איך געגעבען א נעם אַרויס מיינע מליצה'דיגע קוילען מיט מיינע העברעאישע פייַלען, אייגנעטונקען (אין גיפט? חלילה!) אין טינט און — היידא מיט א „מאמר" קעגען דעם לעווינסקי'ן פון גאָרנאָסטא־יעווקע. פערשטעהט זיך, אז מעהר פון אַלע האָט בעקומען פון מיר א פּאָרציע גאָרנאָסטאַיעווקע. ביי יעדען זאַץ און ביי יעדער

איהם. נישט געווען דאָס מאָל, וואָס ער זאָל זיין אין „מיין" שטאָדט (אין קיעוו) און ניט זיין ביי מיר און ביי מיין גאַנץ הויזגעזינד א ליעבער, א גוטער, א ווארעמער נאַסט. איך קאָן ניט אָנווייזען פינקטלעך — ווען, פון וואָסער א מאַמענט, עס האָט זיך פערבונדען אונזער גוטפרײַנדשאַפט. איך וויים נאָר, אז דאָס איז געווען א ליעבשאַפט א לאַנגאַנעדיגע, איין אַלטע ליעבשאַפט! זיין געטריישאַפט צו מיר (און מסתמא דאָס זעלבע צו יעדען פון זיינע אינטימע פרײַנד) איז געווען כמעט א איבער־נאַטירלעכע. איך וועל געווים זיין א חוטא פאַר'ן רבונו־של־עולם, אויב איך וועל זאָגען, אז איך האָב אויף נאַט'ס וועלטעל מעהר שונאים ווי גוטע פרײַנד. אָבער אזא גוטען פרײַנד, ווי לעווינסקי, וויים איך ניט, אויב איך האָב וועו געהאַט, און נאָט וויסט, אויב איך וועל איהם האָבען. איך זאָל, למשל, וועלען זאָגען, אז לע־ווינסקי איז מיר נעווען געטריי, ווי א ברודער, וואָלט דאָס נעווען ניט נאָר באַאַל — דאָס וואָלט זיין א בעלעדיגונג, א פראָפאַנאַציע פאַר'ן געשטאַרבענעם. און איך האָב זעהר מורא, אז דאָס זעלבע, וואָס איהר הערט פון מיין מויל, קאָנט איהר הערען, ווי געזאָגט, פון יעדען אײַנציגען פון אונזער ענגען קרײַז, פון אונזער ליטע־ראַריש קלייזעל. א גוטען פרײַנד, זאָגט די וועלט, דערקענט מען אין איין „עת־צרה". מע בעדאַרף לייענען לעווינסקי'ס בריף צו מיר קיין אויסלאַנד אינ'ם בעריהמטען יאָהר 1905, בעת איך האָב פערלאָזט דאָס „פאָטערלאַנד" און בין אַוועק מיט'ן וואַנדערשטעקען קיין אַמעריקא.

„איך האָב צו אַמעריקא נאָר ניט, — אזוי אונגעפעהר שרייבט צו מיר לעווינסקי קיין לעמבערג — נאָר איך פערגין ניט אַמעריקא „אונזער שלום־עליכם'ן!" „דו פאַהרסט אַוועק פון אונז, — שרייבט ער ווייטער — נאָר געדענקען זאָלסט דו, — מאָלע וואָס סע מאַכט זיך — אז ס'איז דאָ א שטאָדט אַדעס, און דאָרטען האָסט דו פרײַנד, וואָס ליעבען דיך און וואָס וועלען דיך קיינמאָל ניט פערלאָזען!"... און זיין גדולה, זיין פרייד ביי מיין צוריק־

פראָע איז געווען מיט א ביטערער איראָניע: „הסופר מנאַרנא־סטאיעווקע". מיר צו הילף איז ניך אונטערגעקומען נאָך א גבור פון די גבורי־ישראל און נענומען בויקערען דעם נאַרנאַסטאיעווקער אנטיזשאַרנאַניסט פון הינטען און פון פּאַרענט און פון אלע זייטען. דער נאָמען פון דעם דאָזיגען גבור איז י. ח. רבניצקי. דער נאַרנא־סטאיעווקער קונדס, אפּנים, האָט זיך אָבער ווינציג־וואָס איבער־געשראָקען פאר אונז ביידען און האָט נענומען שניידען א „מאמר" נאָך א „מאמר", און אלע מאָל מיט מעהר פייער. און מערק־ווירדיג! וואָס שארפער דער דאָזיגער פייערינגער אנטיזשאַרנא־ניסט איז ארויסגעטראָטען קענען אונז, מעהר היימישער איז ער אונז געווארען. עפּים האָבען מיר אלע געפיהלט, אז דער „שונא" טראָגט אויף זיך א פעל פון א טיגער און דארף זיין דערצו א גוט ברודערל, „משלנו"...

און כך הוה. דאָס איבערינג דארף איך ניט דערצעהלען. אלע ווייסען, וואָס פאר א מין „שונא", וואָס פאר א מין „אנטי" א. ל. לעווינסקי איז געווען בכלל, ובפרט צו דער ליטעראַטור פונ'ם אידישען פאָלק, וועלכע איז איהם געווען נישט ווינציגער טייער ווי זיינע אייגענע קינדער. מיט א ברייט שמייכעל איבער'ן בריי־טען פּנים האָט ער מיך דאָס ערשטע מאָל בעגעגענט אין אָדעס. דאָס האָט בעדארפט צו זיין אונגעפעהר מיט א יאָהר צוועלף צוריק. איהם האָט מיר פאַרגעשטעלט, אויב איך האָב קיין טעות, דער „אבי אבות הגוטברודערל־עף", וואָס זיין נאָמען איז לובארסקי, נאָר מעהר בעקאַנט אונטער'ן נאָמען „אונזער אברהם אליהו", וואָרום אברהם אליהו איז היימליכער אלס לובארסקי... דעמאָלט איז לעווינסקי שוין נישט מעהר געווען א לעווינסקי פון נאַרנא־סטאיעווקע, נאָר „א. ל. לעווינסקי", „רבי קרוב" — און אך, וואָס מיר ביידע האָבען זיך אָנגעלאַכט, דערמאָנענדיג זיך אן אונזער דועל אויף די בלעטער פונ'ם „המליץ"! עס האָט זיך מיר אוים־געדאַכט, אז מיר זענען מיט איהם בעקאַנט שוין פון מי יודע ווען, און עפּים א מאָדנע ווייכע וואַרעמקייט האָט זיך נעפיהלט נעבען

קיין נערווי, קיין סאנטבלאזיען און קיין לוגאנא אטעמען מיט אזוי פיעל איבערגעבענהייט, וואס נאר א פאטער צו א ליעבען קראנקען קינד איז פעהיג אזוי צו שרייבען. איטליכם ברייוועל הויבט זיך אן מיט א „חביבי יקירי!" און לאזט זיך אויס: „והעיקר כל העיקרים היה בריא, היה בריא וחזק! * נאך נאר ניט לאנג, היינטיגען ערב סוכות איז דאס געווען, וועו דער מלאך־המות איז שוין געשטאנען הינטער זיינע פליציים, שרייבט ער צו מיר פאלגענדעם (ווייל דאס איז איינס פון זיינע לעצטע ברייוועלך, אויב ניט דאס לעצטע שבלעצטע, נעב איך עס איבער דא כמעט אינגאנצען, ככתבו וכלשונו ממש):

„. . . ראשית כל ולפני כל: גמר חתימה טובה וכו' . . . אלא בחפצי אשר לגמר חתימה טובה עוד יוסיפו לך מלתא זוטרתא: שתזכה בגורל הגדול 200,000. חושב אנכי, אשר לגבי דקודשא בריך הוא, כמו להבדיל אצל בראדצקי מיעהופיץ, אינו ולא כלום, ולגבי יהודי כמוך יהיה זה ענין. ומה דעתך? וואת עוד, אשר באם יעלה הדבר בידי להיות בחוץ לארץ בחודש הבא, אשתדל להתראות עמך, אם רק תהיה עדיין בלוגאנא. ואנחנו, חביבי, חכינו ממך „מאומה" לגליון של ראש־השנה או לכל הפחות לסוכות. ואתה, גזלן, החשית. צרה עינך באדעסא שלנו. ומה יהיה גורל „גוטמאהגנו" אינני יודע; אפשר שיגוע בלא עתו מחסרון כיס או מחסרון דם... ואתה מתרחק ממנו. וכאשר יבנה המקדש תצטרך להביא חטאת שמנה! והעיקר מה שבדעתי עכשיו לכתוב לך הוא בדבר „הפתגמים" שלך. כמו שאתה רואה קבצתי לאחד אחד את כל הגלייכווערטלעך וסתם ווערטלעך שלך ובדעתי להדפיס אותם בחוברת אחת יפה מאד, עם הקדמה שלי או של אחד מאנשי שלומנו, הקדמה קצרה אבל מפורשת ומבוארת, ולמכור אותה במחיר נמוך מאד. ואתה, יקירי, נקבה שכרך, כמה שתמצא לנכון, באשר

* דער עיקר פון אלע עיקרים — זיי געזונד, זיי געזונד און שטארק.

קומען „אהיים"? דאָס האָט ער מיך אויסנעשריבען נאָך פון דער שוויץ קיין אָדעס אויפ'ן ליטעראַרישען אָבענד לטובת האלמנה שטיינבערג מיט א גאַנץ בינטעל שרייבערס. אַך! ווער עס האָט ניט געזעהען לעווינסקי'ן אין יענער צייט, דער האָט גאָר קיין שענס ניט געזעהען. איך לאָז דאָס איבער פאַר מיינע קאָלעגען: ביאַליק, פרוג, רבניצקי, שלום אש און דער זיידע רב מענדעלי זאָל מאריך ימים זיין. זיי וועלען דאָס בעסער בעשרייבען. איך וויל ברענגען דאָ מעהר נישט אז איין עפיזאָד.

דעם נאַנצען טאָג האָט מען לעווינסקי'ן אין ערגיץ נישט געקאָנט געפינען. אויסגעזוכט גאַנץ אָדעס — ניטאָ לעווינסקי! ווהו איז לעווינסקי? ער איז פערנומען מיט'ן קאָנצערט לטובת האלמנה שטיינבערג. מיר, די אויבען אויסגערעכענטע, דאַרפען זיך אָבער זעהר נויטיג מיט איהם זעהען. איז נעבליבען, מיר זאָלען זיך מטריח זיין צו איהם אַליין, בנערינו ובזקנינו, אויף דער דאַטשע. דאָכט זיך, אויפ'ן „פאַנטאַן". געקומען אויפ'ן פאַנטאַן — א נעכטיגער טאָג. שוין באַלד נאָכט — נישטאָ לעוויסקי! דאָס ווייב קלאָגט זיך; ער האָט נאָך בעראַרפט קומען צו וואַרעמעס. ערשט ארום נאָך מעריב־צייט — ער איז דא. א פערטראַגענער, א פערטראַסקעטער, איין אויסגעמאַטערטער, א פערשוויצטער. אַלץ מיט'ן קאָנצערט געווען פער'עסק'ט: „פראָגראַם... טאָלמאַטשאוו... סווינאַוויצקי"... „גוט. האָסט עפּעס געגעסען?" „הא? ניין, נאָר פאַרגעסען!"

ער האָט פערגעסען עסען! — א וואונדער אביסעל, אז אזא מענש חאפט א אינפלוענצא און שטאַרבט אוועק פלוצים אין מיטען דרינען?

נאָך מעהר בולט קומט ארויס ביי מיר לעווינסקי'ס פיזיאָנאָמיע אין זיינע פיעלע צעהנדליגער בריף בשעת מיין קראַנק ווערען. זיינע העכסט פרייַנדליכע, ריהרענדיגע בריף צו מיר

און דער עיקר, וואָס איך וויל דיר אַצינד שרייבען, איז וועגען דיינע „שפריכווערטער". * ווי דו זעהסט, האָב איך צונויפגעזאמלט אײַנס צו אײַנס אַלע דיינע גלײַכווערטלעך און גלאַט ווערטלעך און איך האָב בדעה זיי לאָזען דרוקען אין א זעהר שענעם ביכעל, מיט א הקדמה פון מיר אָדער פון אײַנעם פון אונזערע לייט, א קורצע הקדמה, נאָר אײַן אויספיהרליכע, און פערקויפען עס פאַר זעהר א נידעריגען פרייז. און דו, מײַן טהייערער, בעשטים דיין לוין, וויפיעל דו וועסט געפינען פאַר נויטיג, וויל איך וויל דאָס אַוועקקויפען, אויב ניט אויף אײַביג, איז אויף צוואַנציג יאָהר (!?), אָדער אויף אַביסל וועניגער פון דעם... אָט דאָס איז, מײַן טייערער פרײַנד, וואָס איך האָב געפונען פאַר נויטיג דיר צו שרייבען אַצינד. דאָס העפט גופא שיק איך דיר מאָרגען. און נייעס, מײַן טייערער, איז ביי אונז נאָר וועניג...]

שפעטער מיט א טאָג צוויי־דריי האָב איך ערהאַלטען פון איהם דאָס העפטל. אין דעם זעלבען טאָג האָב איך געלייענט אין די צייטונגען, אז לעווינסקי איז געפאהרליך קראַנק. אויף מײַן אָנפראַג־דעפעשע: וואָס מאַכט לעווינסקי? האָב איך בעקומען פון מיינע פרײַנד פון אָדעס א קורצע תשובה:

„דאָראָגאי לעווינסקי סקאָנטשאַלסיא.

סך הכל דריי ווערטער, נאָר די דריי ווערטער האָבען צונעמען דריי יאָהר פון מיינע נישט פיעלע יאָהרען, וואָס מיר איז נאָך נעבליבען זײַך נאָריש צו מאַכען אויף דער דאָזיגער נאָרישער וועלט...

ביי'ם סוף פון מיינע פערבייליפענדיגע רשימות גלוסט זיך

* א. ל. לעווינסקי האָט זיך א נעוויסע צייט אפנגעגעבען מיט'ן צונויפזאמלען אַלע שפריכווערטער און גלייכווערטלעך פון שלום־עליכם'ס ווערק — סאי די ארוינעלע, שלום־עליכם'דינע, סאי די פאלקס־ווערטלעך, וואס שלום־עליכם האט בעארבייט אויף זיין שטיינער — און האט דאס נעזאלט ארויסגעבען אין א עזונדער ביכעל. — דאס מאנוסקריפט מיט די ווערטלעך נעפינט זיך ביי שלום־עליכם'ס פאמיליע צווישען שלום־עליכם'ס נאכגעבליבענע שריפטען.

חפץ אנכי לקנות אותה, אם לא לצמיתות, אבל לעשרים שנה (!?) או פחות מעט... זהו, ידידי היקר, מה שמצאתי נחוץ לכתוב לך עתה. את המחברת גופא אנכי שולח לך מחר. וחדשות, יקירי, אצלנו רק מעט. רבניצקי איז נאָך געלעבט, ווי געווען, ווערט אפילו אביסעלע גרויליך, אָבער נאָך אלץ געלעבט, און שוויינט. ביאליק איז נאָך אלץ ביאלעליק, דאָס הייסט, ער שרייבט ווינציגער שירים און לאכט פיעל, און דער „זיידע" זיצט נאָך אין ווילנא... וכו' בכל הברכות שלך

א. ל. לעווינסקי."

[פון די ארויסגעבער: מיר גיבען דאָ פאָר די לעזער די איבערזעצונג פון דעם בריעף אויף אידיש: ערשטענס און פריהער פון אלץ — א גמר חתימה טובה... נאָר איך וויל, אז צו דעם „גמר חתימה טובה" זאָל מען דיר צולעגען נאָך עפּעס א קלייניגקייט: דו זאָלסט אויסנעמען דאָס גרויסע געווינס פון צוויי הונדערט טויזענד. איך מיין, אז ביי דעם אויבערשטען, ווי, להבדיל, ביי בראָדסקי'ן, איז דאָס פון די קלייניע זאכען; ביי אזא אידען אָבער ווי דו וועט דאָס זיין א ענין. ווי מיינסט דו? און וויטער — אויב מיר וועט זיך איינגעבען צו זיין נעכסטען מאָנאַט אין אויסלאַנד, וועל איך זיך סטאַרען צו זעהען מיט דיר, אויב דו וועסט נאָך דעמאָלט זיין אין לונאַנא. און מיר, מיין טייערער, האָבען ערוואַרט פון דיר „עפּעס" פאַר'ן ראש־השנה־נומער, אָדער, לכל הפחות, אויף סוכות, און דו, גזלן, האָסט נעשווייגען. דו פערגינסט ניט אונזער אדעם. און וואָס וועט זיין מיט אונזער „נוט־מאָרגען" * וויים איך ניט. אפשר וועט ער אווענקשטאַרבען פאַר דער צייט פון נעלד־מאַנגעל, אָדער פון בלוט־מאַנגעל... און דו דערווייטערסט זיך פון איהם. אז דער בית־המקדש וועט אויפגעבויט ווערען, וועסט דו דאַרפען ברענגען א פעטען „קרבן־חטאת"!

* א טענליכע צייטונג איז אדעם, פון וועלכער דער מערשטאַרבענער לעווינסקי איז נעווען דער רעדאקטאַר־אַרויסגעבער.

מ. מ. ווארשאווסקי און זיינע ליעדער

געשריבען אין יאהרען 1900—1914.

מיר פֿארשטעלען אין זכרון לעווינסקי׳ס פֿאַרטרעט מיט קורצע שטריכען, ווייל איך שרייב דאָס זעהר בחפזון׳דיג און נאָך לינגעדיג דערצו: א גרויסער איד, א בריייטער, מיט בריייטע פּלייצעס, מיט א בריייט שמייכעל אויפֿן בריייטען פּנים און מיט בריייטע הענד, וואָס וואָלטען וועלען ארומנעמען דאָס גאַנצע בינטעל אידישע שרייבערס מיט׳ן גאַנצען אידישען פּאָלק און אריבערחאַפּען זיך אויף א וויילע קיין ארץ־ישראל — אינ׳ם אידישען לאַנד — און דאָרטען געבען א לעב־אונטער, אָבער טאַקי וואָס לעבען הייסט, דהיינו: א גלעזעל כרמל־וויין, א גרויסען העברעאישען זשורנאל, א גרויסע אידישע אקאדעמיע, א שפּאַציער מיט אידישע טעכטער אויפֿן הר־הכרמל, און א פּאָר אויף די אייגענע אידישע באָהנען, אומעדום מיט אייגענע אידישע בופעטען, מיט אידישע קיאָסקען, וואו עס פערקויפט זיך כל ספרי מענדעלי מוכר ספרים מיט כל שירי ביאַליק — חי נעלעבט, אָדנים סלאָווּאָם!...

„אָדנים סלאָווּאָם" — דאָס איז געווען לעווינסקי׳ס פּלוג־וואָרט, מיט וועלכען ער פּלענט אויסלאָזען יעדען שמועס און מיט וועלכען עס גלוסט זיך מיר פערענדיגען אויך די דאָזיגע שורות.

נערווי (איטאַליע), ו׳ מרחשון, התרע״א.

די אנמערקונגען איז דעם דאָזיגען ארטיקעל, ווי אויך די איבערזעצונג פון׳ם העברעאישען בריף, זענען געמאַכט פון די ארויסגעבער.

מ. מ. וואַרשאַווסקי אוו זיינע ליעדער

א.

אַ פּאָר ווערטער צו וואַרשאַווסקי'ס ליעדער.

וואונדערבאר איז די געשיכטע פון אונזער פּאָלק ישראל. וואונדערלעך איז אונזער אידישע ליטעראטור. נאָר נאָך מעהר וואונדערלעך איז די ביאָגראפיע פון אונזערע שרייבער, פּאָעטען און משוררים. איינעמטליך, איז ביי אונז, אידען, נישטאָ קיין שרייבער, ווי ביי לייטען, דאָס היימט, נישטאָ ביי אונז אזעלכע, וואָס זאָלען זיך אָפּגעבען נאָר מיט שרייבעריי אַליין; מע קאָן זאָגען, אז ביי אונז איז כמעט נישטאָ קיין אויסנאָמען שרייבער, וואָס זאָל לעבען פון דער פּען. ביי אונז שרייבט יעדער ווער עס ווייל, ניט דער וואָס קען, וואָרום דער וואָס קען — יענער קאָן ניט שרייבען, מחמת ער איז פערטראָגען נאָר אין עפּים אַנדערש, אין דאָנות־פרנסה, ער זוכט א שטיקעל ברויט... דעריבער וואָלנערען זיך ביי אונז אָפּטמאָל טאַלאַנטען, וואָס געהען לאיבוד, ווערען פערפאַלען. מע בעדאַרף נישט מיינען פון דעסטוועגען, אז ביי אונז שרייבט מען חלילה ווינציגער, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער; אדרבה, צוויישען אידען נעפינט איהר א סך, א סך אזעלכע, וואָס שרייבען און שרייבען און הערען ניט אויף צו שרייבען, פערגיסען טייכען טינט, פיהרען־איבער פאפיער און פּענעם אומברחמנות, און דרוקען ביכער און ביכלעך איז די טויזענדער. נאָר

אין זיי שפּיגעלט זיך אָפּ, ווי אין א לויטער וואַסער, דאָס גאַנצע לעבן פון׳ם אידישן פאָלק מיט אַלע אידישע פרייד־עך און לייד־עך, אידישע צרות, דער אידישער דלות, אידישע טרערן... וואַר־שאַווסקי׳ס ליעדער זענען נישט נאָר קינות, קלאָגלידער אַליין; אַדרבה, מהרסטענטהיי׳ל פון זיי זענען דוקא פרייליכע, לעבעדיגע ליעדער, וואָס אפילו אז זיי הויבען זיך אָן טרויעריג, מיט איין אומעטיגען מאָטיוו, לאָזען זיי זיך אָפטמאָל אויס מיט א גע־לעכטער:

אז מע צאַפּט פון מיר דאָס בלוט אַרויס
און מע מוטשעט מיך פאַמעליך,
לאָך איך מיך גוט פון מיינע שונאים אויס
און געה מיר גאָר א פרייליך!...

נאָר אז אָך און וועה איז צום גלעכטער! אין דער גאַנצער פרייליכקייט הערט זיך א געוויין, אין זיין גלעכטער הערט מען טרערן... נאָר וואַרשאַווסקי׳ס העלדען האָבען פיינט בעקלאָגען זיך:

ווי פאַר׳ן עמוד
זינגען זיי תמיד...

זיי זענען, צום מיינסטען, טאקי גרויסע אַרעמע לייט, נעבאַך קבצנים, נאָר פרייליכע קבצנים:

חאַטש איך בין מיר אַרעם אידעל
און עס דאַרט מיר גוט דער מוח,
שמחת־תורה זינג איך א ליעדעל
און מאַך א גוטע כוסה אויך!...

זיי זענען, צום מיינסטען, גרויסע בעלי־בטחון, זיי גלויבען אין גאָט און זענען מקבל באהבה אויף זיך אַלע צרות, סאי די וואָס פון׳ם אויבערשטען, סאי די וואָס פון מענשען, סאי פון פרעמדע, סאי פון אייגענע... זעלטען חאַפּט זיך ארויס ביי איהם א קלאָג, אז:

נישט פון דעם מין שרייבער ווי אין דעדען אצינד. איך רעד פון די אמת'ע טאלאנטן, וואס לינגן אין דער פערבאָרגענישׂ, וואס יאָגען ניט ארויסבעווייזען זיך אויף דער אידישער וועלט און וואס מע בעראַרף זיי זוכען און געפינען.

איינער פון די דאָזיגע טאלאנטן איז דער פערפאסער פון „אידישע פאָלקס־ליעדער", מ. מ. ווארשאווסקי. דאס איז א נייער פארשוין, א גאסט אין אונזער פאָלקסליטעראטור, און פערדיענט, מע זאל זאָגען איבער איהם און איבער זיינע ליעדער עטליכע ווערטער.

מ. מ. ווארשאווסקי איז, ווי דאס רוב פון אונזערע שרייבער, א מענש א פערנומענער (ער איז א יוריסט), וואס האט נישט קיין צייט אָפצוגעבען זיך מיט ליטעראטור; נאָר אז ער האט א פרייע מינוט, זינגט ער זיך א אידיש ליעדעל, זיין אייגענע ארבייט, מיט א אידישער מעלאָדיע, וואס ווערד ביי איהם בעשאפען אינאיינעם מיט די ווערטער. ער האט נישט אין זינען געהאט ארויסגעבען זיינע אידישע ליעדער פאר'ן פאָלק, און אפילו אנשרייבען זיי אויף פאפיער, ביז עס האט זיך געמאכט, אז גאָר אומגעריכט, צוריק מיט א יאָהר דרײַ־פיער, האָבען אייניגע פון זיינע בעקאנטע (און איך אויך בתוכם) דערהערט איהם זינגען און שפיעלען זיינע אידישע ליעדער — און מיר זענען אלע געווען אנטציקט. מיר האָבען דערהערט א נייי מין געזאנג, מיר האָבען דערפיהלט א פרישׂ מין געשמאק, א בעזונדער מין זיסקייט, סאי אין די ווערטער, סאי אין דער מעלאָדיע, און מיר האָבען זיך צוגעזעצט צו איהם, ער זאל זיי ארויפשרייבען אויף פאפיער. — און פון יענער צייט אָן קאָן מען שוין הערען ווארשאווסקי'ס ליעדער זינגען אין א סך אידישע הייזער דא אין קיעוו, און אויך אין אנדערע שטעדט, וואס אין אונזער געגענד. מע זאל פערשטעהן אקוראט ווארשאווסקי'ס ליעדער, מוז מען זיי הערען זינגען, ווארום דאס זענען נישט גלאט אזוי שירים, וואס גראמען זיך — שטראם־גראם; דאס זענען ליעדער, און ליעדער פאר'ן פאָלק; דאס זענען אזעלכע ליעדער, וואס

די הענד שוין אויפגעבונדען,
צעבראכען ליגט די קייט...
דער גלות איז פערשוואונדען,
פערשוואונדען צער און לייד!...

וויבאלד אזוי, איז ער דאך געראטן, אז ער זינגט:

וואס זשע דארף מען, ברידער, אומעטיג זיין?
ס'איז אייך עבירה, כלעבען, א גרויסע —
אמעהר, טראגט אריין אייך עמער וויין,
לאמיר מאכען בעסער א כוסה! —
זיך מוטשען און זינגען ליעדער,
פליעסקעט, פליעסקעט, ברידער!...

וואס נאך פאר א סוד ליגט אין וואַרשאווסקי'ס ליעדער? — וואס זיי זענען פראסט און עכט אידיש, נישט ג'מלאכה'ט — און דאס איז אמת'ע פאעזיע. וועמען פון אונז איז נישט בעקאנט דאס בילד פונ'ם אידישען חדר:

אויפ'ן פריפעטשיק ברענט א פייערל
און אין שטוב איז היים,
און דער רבי לעהרענט קליינע קינדערלעך
דעם אלף-בית...

אדער ווי געפעלען אייך, אשטייגער, „שרה און רבקה", די צוויי שוועסטער פון „ראחמעסטרויקע"? און דאס בריוועל פון אמעריקא, וואס א זוהן שרייבט צו זיין מאמע און גיט איהר אפ א גרוס פון יערען בעזונדער: פון לאה'ניון און פון דבורה'לען, וואס ווייזט מיט'ן גרויסען פינגער אויף דער באבענוי'ס פאטרעט:

און מיין שענער יונג מיין סאני
ארבייט, גאלדענע האט ער הענט!
משה'לע זאגט שוין „מודה אני",
רחל'ען וואלסט דו ניט דערקענט...

ביי יעדען איז א יום־טוב דאָס שטיקעלע לעבען —
ביי מיר איז דאָס לעבען שווארץ ווי די ערד...

זעלטען־זעלטען חאפט זיך ארויס ביי איהם א געוויין: „עס זינגט זיך נישט, עס זינגט זיך ניט!"... פערקעהרט, ביי יעדען אומגליק, ביי יעדער צרה שלא תבוא, פערענטפערט ער דעם רבונו־של־עולם און זאגט דעם געוויסען „גם זו לטובה":

איך בין קראנק, איך שפיי מיט בלוט,
אין בקור־חולים נעמט מען מיך ניט...
איך שטארב, איך געה־אוים, ווי א לעכט, —
שא! בריידער, גאָט איז גערעכט...

ער רעדט זיך אוים דאָס הארץ, אז אמאָל, ניט היינט געדאכט, איז געווען א סך — א סך ערגער, און ער טראָגט נישט קיין שנאה, קיין פערדראָס אויף זיינע שונאים; אדרבה, ער וואָלט טרינקען מיט זיי „ברודערשאפט":

טהייערע מלכה,
געזונד זאָלסט דו זיין!
פאר וועמען זאָל איך טרינקען
דעם דאָזיגען וויין? —
— — — — — — — —
איך וואָלט טרינקען פאר מיינע שונאים,
נאָר זאָג זיי ניט אוים!
— — — — — — — —

ווארשאווסקי'ס העלד איז א גרויסער מאמין, און חאָטש די נאכט איז לאַנג, חאָטש די נאכט איז פינסטער, גלויבט ער פון דעסטוועגען, אז אָט־אָט נעהט־אויף די זון אין ציון; ער זעהט איהר שיין פון דער ווייטען, ער הערט הימעלשע געזאנגען פון פייגעל, וואָס פליהען דא און דארט:

ב.

די געשיכטע פון וואַרשאַווסקי׳ס ליעדער.

(צו דער צווייטער אויפלאַגע).

דאָס איז געווען מיט א יאָהר פיערצעהן־פופצעהן צוריק. אין א געשפּרעך מיט א געשווינדערענעם אדוואָקאַט אין קיעוו (מ. מ—ר) דערצעהלט מיר דער דאָזיגער אדוואָקאַט א מעשה, אז יענע וואָך איז ער געפאָהרען מיט זיינעם א קאַלעגא, אויך א געשווינדערענער אדוואָקאַט, מ. מ. וואַרשאַווסקי, פון קיעוו קיין וואַסילקאָוו אין געריכט אריין, האָט איהם אָט דער וואַרשאַווסקי דעם גאַנצען וועג געזונגען אידישע ליעדלעך אין „זשארגאָן", נאָר אזעלכע. וואָס צעגעהען זיך ממש אין אלע איברים. בעזונדער איז איהם פערבליבען אין טעם א ליעדעל, וואָס הויבט זיך אָן מיט די ווערטער:

„אוי, מאַכט חאַנצי בולקעם!
אוי, באַקט זי בייגעל!"...

— וועמענ׳ס ליעדלעך זענען דאָס? וואו קריגט מען זיי און וואו זענען זיי געדרוקט?

— זיינע אייגענע ליעדלעך, אין ערגיץ ניט געדרוקט. ער אליין מאכט די ליעדער, ער אליין בעשאפט די מוזיק צו זיי און ער אליין זינגט זיי — אלסדינג אליין.

— סטייטש, וואָס־זשע שווייגט איהר? גיט איהם אהערצו, אָט דעם פוינעל!

און ס׳איז געבליבען, אז אין א פרייען טאָג ברענגט ער מיר איהם צו פיהרען.

אָט אזוי זינגען זיך אידישע, באמת אידישע פּאָלקסליעדער! אויך די שפּראך פון ווארשאווסקי'ס ליעדער איז די אמת'ע פּאָלקס־שפּראך, א פּראָסטע אידישע קאָפּאָטע, נישט געקינצעלט, נישט פערדייטשערט. פונקט אזוי ווי מע רעדט ביי אונז אין אונזער געגענד.* איך בין רעכט איבערצייגט, אז עס וועט נאָר נישט לאַנג גערויערן און ווארשאווסקי'ס „אידישע פּאָלקסליעדער" וועלען ווערן ביי אונז באמת פּאָלקסליעדער, ווָאם מע וועט זיי קאָנען הערען זינגען אומעדום, אין יעדער אידישער שטוב, דאָרט וואו מע הערט נאָך אמאל א אידיש ווָארט, דאָרט וואו מע שעמט זיך נישט מיט אונזער אָרעמער אידישער פּאָלקסשפּראך, ווָאם מע רופט זי „זשארגאָן"...

אויגוסט 1900, קיעוו.

---

* מיר בעטען ביי די, ווָאם די אויסשפּראך איז ביי זיי א ליטוויש, זיי זאָלען מוחל זיין ווארשאווסקי'ן די נראמען: „וואונדער — קינדער, מוטער — ביטער, בלוט — ניט, צו — פריה, זיס — פוס", וכדומה אזעלכע פערזען, ווָאם פאר'ן ליטווישען לעזער קומען זיי אוים פריקרע. דערפאר זענען מיר מוחל די ליטווישע שרייבער זייערע נראמען: „שונאים — פנים", ווייל „פנים" לייענט זיך ביי זיי ווי ביי אונז „שונאים", אדער די נראמען: „אויך — גיך", ווייל „אויך" לייענט זיך ביי זיי „עך" אוו „גיך" — „גענג"... אויך די מאָם פון די פערזען איז ביי ווארשאווסקי'ן נישט אויסגעהאלטען אומעדום גלייך, ווייל ער געהט מיט דעם נאנג, אז אין ליעדער איז נישט די מאָם דער עיקר; ער בויעט זיינע ליעדער אויף דער ארט, ווי עס האט געשריבען נאלדפאדען, וועלכען ער שעצט נאנץ הויך אלס פּאָלקסדיכטער אוו האלט זיין שרייבען פאר א מוסטער ביי צוגויפלענען פּאָלקסליעדער אין זשארגאָן.

אפילו אויף די נעדאנקען נישט נעקומען. מע קאן זיך דעריבער פארשטעלן, מיט וואס פאר א נייניערליגקייט איך האב ארויסגע־קוקט אויף ווארשאווסקי'ן מיט זיינע ליעדלעך.

די עטליכע טעג זענען אריבער — מע האט מיר נעבראכט דעם פוינעל.

א מענש פון אריבער פופציג, קורצען וואוכס מיט קורצזיכ־טיגע, נאר שמייכלענדינע און א סך רעדענדיגע אויגען, גוט געפאקט, איין אפגעטראגען רעקעל מיט א ביסעל אויסגעריבענע עלענ־בויגענס, איין אלטגעזעסענער שניפס, א גיך געננעל, א שען קול און א שטארק הילכיגער נעלעכטער — אט דאס איז ווארשאווסקי'ס פארטרעט.

דער נאסט האט זיך לאנג נישט נעלאזט בעטען, זיך אוועק־נעזעצט צום פארטעפיאן און נענומען זיננען און זיך אליין אקאמ־פאנירען זיינע שענע ליעדער מיט אזוי פיעל הומאר און נעפיהל און מיט אזא שענער, הארציגער שטימע, אז איך האב איהם פשוט ארומנעחאפט קושען:

— גוטן! פאר וואס לאזט איהר ניט אפדרוקען די דאזיגע ליעדער? ווען איך זאל ניט וויסען, אז דאס זענען אייערע אייגענע, וואלט איך נעמענט שווערען, אז איך האב זיי אמאל נעהערט זינגען פון מיין מאמען!

אזוי פיעל פאלקסטהימליכקייט האט זיך נעפונען אין די ווער־טער און אזוי פיעל פראסטקייט אין זייערע מעלאדיעס!

דער נעדאנק פון לאזען דרוקען די ליעדער איז אבער נעווען פון ווארשאווסקי'ן אזוי ווייט, אז ער האט גארניט געוואלט הערען רערפון. און דערצו האט ער זיך מיר מודה נעווען, אז חאטש ער האט אמאל נעשטודיערט אין דער ראבינער־שול (איז זשיטאמיר). האט ער אידישקייט נעלערנט אזוי ווינציג און פערגעסען אזוי

דער נאָמען וואַרשאַווסקי איז מיר נעווען בעקאַנט פון לאַנג אין קיעוו. דאָס איז געווען א נעשוואַוירענער אַדוואָקאַט, א טיפ פון יענעם מין נעשוואַוירענע אַדוואָקאַטן, וואָס חאַפּען ניט קיין שטערען, קנאַקען ניט, לאָזען זיך ניט הערען אויף דער וועלט, זיצען זיך שטיל אין זייער קאַבינעט, קוקען לאַנג־לאַנג אַרויס אויף א קליענט, נאָר אז דער קליענט איז נעקומען, איז ער שוין זיכער, אז ער האָט נעטראָפען ניט צו קיין אַדוואָקאַט, וואָס קוקט אים אין דער האַנד אַריין און שאַצט איהם די קעשענע, נאָר צו א פריינד, צו א ברודער, וואָס וועט איהם אויסהערען ווי א פריינד און בעהאַנדלען ווי א ברודער.

פערשטעהט זיך, אז אזעלכע מענשען פלאָנען זיך זייער נאָנץ לעבען, פיהרען א ביטערע מלחמה, קומען קוים־קוים אויס מיט'ן שטיקעל ברויט און וועלען נעעלטערט פאָר דער צייט.

אויף וואַרשאַווסקי'ן איז דאָס אָבער געווען שווער צו דערקענען. דאָס איז געווען א פּאַרשוין א לעבעדינער, איין אמת'ער כתריליק — איין אַרעמס און א פריילעכס, און צווישען חברה נעשוואַוירענע אַדוואָקאַטען — די נשמה. קיין אָבענד, קיין יום־טוב, קיין קערמעשעל איז זיך ניט בענאַנגען אָהן מארק מארקאַוויטשען. וואָרום מארק מארקאַוויטש וואַרשאַווסקי האָט נעהאַט א בעזונדערען טאַלאַנט אויף צו פריילעך מאַכען דעם עולם מיט זיינע אויסנעצייכענטע הומאָריסטישע עקספּראָמטען אין ריימען, וואָס ער האָט אייך געקאָנט, וועג איהר ווילט, צוטראַכטען צו יעדען איינצינגען נאָמען, און מיט דער בעסטער כאַראַקטעריסטיק אָפשיילדערען אייך א מענשען אין דריי־פיער וואָרטער.

קופערניק מיט זיינע גלענצענדע רעדעס און וואַרשאַווסקי מיט זיינע עקספּראָמטען־קופלעטען האָבען נע'שמ'ט אין שטאָדט, און ביידע זענען נעווען נעליעבט אין אַלע אינטעליגענטישע קרייזען פון קיעווער ראיאָן. נאָר אז דער זעלביגער וואַרשאַווסקי קאָן אויך אידישע ליעדלעך מאַכען אין „זשארגאָן" — דאָס איז מיר

האָבען שוין בעציטענס, אויף קרעריט, געשענקט א שמייכעל, אין ס'איז ארויס אויף דער סצענע כתריעוקע, און דער עולם האָט זיך געפיהלט גאנץ יום־טוב'דיג.

נאָר דער אמת'ער יום־טוב האָט זיך אָנגעהויבען ערשט דעמאָלט, אז ווארשאווסקי האָט זיך אוועקגעזעצט ביי'ם ראיאל. באלד נאָך די ערשטע צוויי־דריי ליעדער האָבען אָנגעהויבען פליהען בעשטעלונגען פון אלע זייטען, ווי פון געבעטענע בעלי־בתים אויף א חתונה:

— „טייערע מאמע"!

— „א גוט מאָרגען, יענקעלע"!

— „תנחום דער טרובאטש"!

— „די מיזינקע"! „די מיזינקע"!

— „שמחת־תורה"! „שמחת־תורה"!

און דער גוטער ווארשאווסקי, וואָס האָט ניט געוואוסט וואָס הייסט אָפזאָגען, אז יענער ווייל, האָט אויסגעהערט אלע בעלי־בתים און מיט פערגענינגען געגעבען יעדען בעל־הבית, וואָס ער פערלאנגט, נעבאך גוט געשוויצט, גלייך ווי מע וואלט איהם געצאהלט דערפאר מי יודע וויפיעל!

נישט איין מאל, געהענדיג פון די אסיפות ביינאכט צו־פוס (אויף צו בעשטעלען פאר די אומזיסטע „ארטיסטען" א פאיעטאָן — דערוויף איז קיינער ניט געפאלען), האָט ער מיר מיט זיין הילכיגען גוטמוטהיגען געלעכטער איבערגענעבען און בעוויזען, אז דאָס העמד איז אויף איהם „פיטש־נאס".

— חאָטש אויסצודרעהען, א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין, חא־חא־חא!

נאָר אָט איז געקומען די צייט, ער זאל שוין אמאל דערלעבען נחת אויף. עס איז ארויס מיט נאָט'ס הילף דער באנד מיט ליעדער (לערך מיט א יאָהר צעהן צוריק), געדרוקט אין קיעוו

פיעל, אז ס׳איז איהם שווער אפילו אנצושרייבען זיינע ליעדער אויף פאפיער.

קענען דעם האָט זיך אבער געפונען א מיטעל — און מיר האבען איהם געגומען אטאקירען פון אלע זייטען אזוי לאנג, ביז מע האָט ביי איהם ג׳פועל׳ט, ער זאל מיר דיקטירען דעם טעקסט, און פאר א מוזיקער — די נאטען, און דער ערשטער באנד וואר־שאווסקי׳ס ליעדער איז למזל צונויפגעשטעלט געוואָרען, און מע האָט זיך געגומען זיי ארויסגעבען על חשבון החברה פון קיעוו.

יענע צייט איז געווען די צייט פון „ציוניזם״: ציוניסטישע אבענדען, פערזאמלונגען און דיסקוסיעס. און אזוי ווי די פער־זאמלונגען זענען בעשטאנען פון סאמע הייסע דעבאטען און טרו־קענע — אפטמאל אביסעל צו טרוקענע — רעדעס, האָט מען זיך שטארק געגויטיגט אין א פערביסעבטס, אין א מין קאמפאָט — „פאור לא באן באוש״, ווי דער פראנצויז דריקט זיך אויס.

דער דאזיגער קאמפאָט איז געווען די ערשטע צייט שלום־עליכם׳ס „מעשיות״, און דערנאך איז צונעקומען אויך וואַרשאוו־סקי׳ס ליעדער.

ס׳איז כמעט ניט אוועקגענאנגען אין אבענד, איין ציוניס־טישע פערזאמלונג, מע זאל אונז ניט שלעפען פון „קרעשטשאטיק״ אויף „פאָדאָל״ און פון „פאָדאָל״ אויף „קרעשטשאטיק״. איך האָב געמוזט עפים פאָרלייענען, און וואַרשאווסקי האָט געמוזט עפים זינגען — און ניט „עפים״ זינגען, נאָר טאקי א סך זינגען! אלסדינג, וויפיעל ער האָט פערמאָגט, האָט ער געמוזט אויסזינגען, נאָר אהן א שום תירוץ, — חאָטש נישט מיין ליעבען, נישט וואַר־שאווסקי׳ס געזאנג האבען זיך אנגעקאהרט מיט׳ן ציוניזם. ס׳איז שוין אבער געוואָרען אזא רגילות — פערפאלען! אנגערעדט זיך ווי די פויקען און אנגענעמען זיך מיט דעבאטען, האָט מען אוועק־געשטעלט א טישעל, צונויפגערוקט די בענקלעך, אוועקגעזעצט שלום־עליכמ׳ען אויבענאן, און די ערנסטע פער׳עסק׳טע פנים׳ער

און מע האָט געמאכט א כוסה, און מע האָט געהויבען א טאָסט, און מע האָט נערעדט א רעדעניש, און מע האָט געלויבט דעם מחבר אין טאָג אריין, געבענשט איהם מיט'ן נאָמען: „דער אידישער בעראָנושע", און מע האָט געהאפט א רקוד'על מיט'ן בעל־היובל און מיט'ן בעל־הבית, און מע האָט געטאָנצט און מע האָט געזונגען — חי־גע־לעבט!

ווי נאָר ס'איז אויספערקויפט געוואָרען דאָס ביכעל, איז דער נאָמען פון ווארשאווסקי'ס ליעדער גיך געוואָרען מפורסם נישט נאָר אין קיעוו און אָרום קיעוו, נאָר ווייט־ווייט איבער'ן גאַנצען לאַנד איז כמעט נישט געווען די אידישע שטוב, וואו מע זאָל ניט וויסען צו זינגען דעם „אלף־בית". און דער קול, אז דער פערפאָסער אליין זינגט זיינע ליעדער פאר'ן עולם אין קיעוו, האָט דערגרייכט אויך אין אַנדערע שטעדט, און מיר האָבען ביידע אָנגעהויבען בעקומען זעהר פרייַנדליכע אינלאָדונגען פון א סך גרויסע און קליינע שטעדט, מיר זאָלען קומען לוסטיג מאכען דעם עולם — איך מיט מיינע „מעשיות", ווארשאווסקי מיט זיינע „ליעדלעך"... אז דאָס לעבען איז ליעב, איז די וועלט הפקר!

דאָס איז געווען די גליקליכסטע צייט, קאָן מען זאָגען, דער סאָמע פריהלינג פון ווארשאווסקי'ס לעבען. איך געדענק אזוי ווי היינט דעם חשבון, וואָס ער האָט מיר געמאכט פון אונזער ערשטען טורנע איבער'ן לאַנד.

— צו למ"ד אלפים! — האָט ער מיר געזאָגט מיט זיין הילכיגען געלעכטער. — צו למ"ד אלפים דארף אונז איבערבלייבען רייַנע, א רוח אין זייער פאָטער און מוטער אריין!

— און דערנאָך וועלען מיר אריבערשווימען דעם ים — האָט ער גענומען פאַנטאזירען ווייטער — און מאכען א רייזע איבער אמעריקא, און דאָרטען וועלען מיר איבערקאָהרען די וועלט!...

נאָר דער וועלט איז, אפנים, בעשערט געווען, זי זאָל ניט איבערגעקאָהרט ווערען. וואָרום פון אונזער גאַנצער נסיעה און

בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען. און מחמת די ליעדער זענען שוין געווען בעקאנט פון א סך פריהער, האָט מען די ערשטע טויזענד ביכלעך צעהאפט ווי מצה־וואסער, נישט איבערגעלאָזט אפילו אויף א רפואה.

מאהלט אייך, קיין גרויסע גליקען האָט דער מחבר ביי דעם נעשעפט ניט געקאָנט מאכען. ער איז געווען גליקליך, וואָס זיינע פריינד האָבען געדעקט די קאָסטען. א בעלן אויף אַרויסצוגעבען די צווייטע אויפלאגע האָט זיך עפּים ניט געפונען. א קונה, וואָס זאל בעצאָהלען דערפאר דעם „מחבר" עטליכע הונדערטער במזומן — אודאי ניט (פאר זשארגאָנישע ליעדלעך מזומן געלד?). אליין אַרויסגעבען דאָס ביכעל — האָט ווארשאָווסקי ניט פערמאָגט קיינמאל אזא גרויסען קאָפיטאל. סיידען מיט דער צייט, אז דער אויבערשטער וועט רחמנות האָבען?... נאָט, אז ער ווייל, קאָן ער!...

דערפאר האָט ער אָבער געהאָט כבוד — א יובילי!

איך מאך ניט קיין שפאס: מיר האָבען איהם געפראָווען א יובילי.

אזוי האָט דאָס טאקי געהייסען: „דער אנדערהאלבען־יאָהרינער יובל פון ווארשאָווסקי'ס ליעדער".

דאָס האָט בעדארפט הייסען: אזוי ווי אנדערהאלבען יאָהר האָבען זיך ווארשאָווסקי'ס ליעדער בהשתדלות פון פריינד און ציוניסטען געדרוקט און זענען מיט נאָט'ס הילף אין א גוטער שעה ארויס פון דרוק — איז א גוט יום־טוב אייך, אידען!

דעם יובל האָט מען „געפייערט" טאקי ביי מיר אין שטוב. פורים איז דאָס געווען (אויב איך האָב קיין טעות ניט), נאָך דער סעודה.

א יום־טוב איז דאָס געווען דוקא א פרייליכער, מיט טאָסטען און מיט רעדעס.

סאָמע אין מיטען יום־טוב האָבען זיך אריינגערייסען א בינטעל קיעווער סטודענטען, יונגע לייט ווארעמע, היציגע, אידיש בלוט,

רובעל א יאהר געהאלט, מיט א דירה, מיט אלעם גרייטען, מיט א פאיעטאן און מיט פערד — אז מע שמועסט פון כל טוב!

וואס טהוט גאט? זאגט ער, אז אנשטענדיגע און עהרליכע לייט דארף ער אליין האבען. און ווארשאווסקי לענט זיך אוועק, מוטשעט זיך פריהער אפ העכער א יאהר אין אונמענשליכע ליידען — און דער אידישער בעראנזשע שטארבט אוועק עלענד און פערגעסען פון דער גאנצער וועלט און לאזט איבער א פאמיליע אהן שום מיטלען צום לעבען.

— —

ווארשאווסקי איז געשטארבען, און זיינע ליעדער האבען אנגעהויבען ווערען וואס ווייטער אלץ מעהר פאפולער אינ'ם אידישען פאלק, ביי אונז, אין דער „טשערטא", און אויך ווייט־ווייט, הינטער דער „טשערטא". נישט נאר ביי אונז, נאר אין אויסלאנד, אין אמעריקא און נאך ווייטער פון אמריקא אויך.

אויך אלע אידישע קאנצערטען טרעטען־ארויס קינסטלער, וואס זינגען אויסנעצייכענט ווארשאווסקי'ס ליעדער, נאר דער אנטיק דערביי איז, וואס ביי די ליעדער און אויך די אפישען ווערד זעהר זעלטען (כמעט קיינמאל ניט) דערמאנט דער נאמען ווארשאווסקי.

נאך מעהר: נישט לאנג איז מיינער א חבר, א אידישער שרייבער פון ווארשא, געווען אין אדעס אויף א אידישען קאנצערט און איז נתפעל געווארען, ווי אזוי איי ארטיסטין האט געזונגען א אידיש „פאלקסליעד":

שטארקער! שטארקער!
רייסט די סטרונעס, רייסט אויף צוויי —
די מיזינקע אויסנעגעבען!"

ביי דעם אידישען שרייבער איז ווארשאווסקי'ס ליעד א „פאלקסליעד". און דער נאמען ווארשאווסקי איז ניט דערמאנט ביי איהם!

נאָך אַלע איינלאָדונגען זענען מיר דערווייַלע געווען נאָר אין צוויי סאָמע נאָהענטע שטעדט: אין ביעלאָצערקאָוו און באָרדיטשעוו — און וועה־וועה, וואָס ס׳האָט זיך געטהאָן! עס האָבען געשוויצט די וועגן! עס האָט געקאָפּעט פון דער סטעליע! א דערשטיקענישׂ!

אמת, צו למ״ד אלפים איז נאָך געווען נענוג ווייט („למד״ איז געווען, נאָר די „אלפים״ האָבען געפעהלט). מיר האָבען אָבער נעהאָט פּאָר זיך א גאַנצע וועלט. שוין געווען צוגעגרייט פּאָר אונז איין אָבענד אין יעקאָטערינאָסלאָוו, און פון דאָרטען האָבען מיר בעראָרפט פערפּאָהרען קיין אַדעס, און ווייטער, און נאָך ווייטער. האָט זיך גאָט אַריינגעמישט און ס׳האָט זיך געטראָפּען א מעשה:

געקומען קיין יעקאָטערינאָסלאָוו, האָב איך געפונען א דעפּעש בסך־הכל פון דריי ווערטער:

„וואַרשאָווסקי געפעהרליך קראַנק״...

און ווען טרעפט זיך אַזא זאַך? וועט איהר האָרכען, ס׳איז כדאי צו וויסען.

כל ימיו האָט זיך וואַרשאָווסקי נעבאָך גערַאַנגעלט מיט׳ן דלות, ווי איין אמת׳ער העלד, חלילה ניט אַרויסבעוויזען קיינעם, אַז ער און זיין פאַמיליע (א ווייב און א טאָכטער) לעבּדען נויט. נאָר גראָד אויף דער עלטער, שוין צו עטליכע און פופציג יאָהר, געפעלט עפּעס איין אייזען־קאָמפּאַניע פון דאָנער באָסטיין, חלילה ניט קיין אידען, נאָר בעלגיער, כריסטען, מע זאָל אַראָפּברענגען צו זיך אין דער קאָנטאָר, אין יעקאָטערינאָסלאָווער גובערניע, אלם פּראָקוריסט, איין אָנשטענדיגען, איין אַרענטליכען יוריסט פון קיעוו, ער מעג זיין א איד. און וואו קאָן מען קריגען א מעהר אָנשטענדיגען און מעהר אַרענטליכען מאָן, ווי מ. מ. וואַרשאָווסקי?

און אָט אזוי איז אונזער וואַרשאָווסקי פלוצים מיט א מאָל נתגדל געוואָרען, בעקומען א שטעלע פון שענע עטליכע טויזענד

א וואך מיט י. ל. פרץ

נעשריבען אין יאהר 1915.

וועד וויסט? אפשר איז דאָס א אידעאל, וואָס יעדער פערפאסער מעג זיך ווינשען אזא פאפולאריטעט צו דערגרייכען?

מע זאָגט, אז דאָס ליעד „לאָרעלייַ", וואָס אלע קענען, וויסען ניט אלע, אז דער מחבר פון דעם איז היינע.

דער נאָמען פון יענעם פראנצויז, וואָס האָט בעשאפען די „מארסעליעזע", וויסט אודאי אייגער פון טויזענד, אָדער פון צעהנטויזענד, אז ער איז רוזשע דע־ליל.

אָדער א סך ציוניסטען וויסען נפתלי הערץ אימבער, דעם, וואָס האָט געמאכט דעם „עוד לא אבדה תקותנו"?

בעת איך האָב געשריבען מיין הקדמה צו דער ערשטער אויפלאגע פון וואַרשאווסקי'ס ליעדער, האָט זיך מיר פערווואלט זאָגען נביאות, אז ס'וועט ניט נעמען קיין סך צייט און וואַרשאווסקי'ס ליעדער וועלען ווערען עכטע פאָלקס־מאָטיוון, געזונגען פון פאָלק בכל תפוצות ישראל.

איך האָב ניט געוואוסט, אז מיין נביאות וועט גרייכען אזוי ווייט, אז די דאָזיגע ליעדער וועלען ווערען אזוי פאָלקסטהימליך, אז זיי וועלען טאקי קענען אלע, לאנג־לאנג, כל זמן עס וועט געזונגען ווערען א אידיש ליעד, נאָר דעם פערפאסער וועלען ניט אלע קענען, און דער נאָמען וואַרשאווסקי וועט פערגעסען ווערען, גלייך ווי ס'איז נאָר קיינמאל אויף דער וועלט קיין וואַרשאווסקי ניט געווען...

נעריוי, 20טען פעברואר, 1914.

אַ וואָך מיט י. ל. פּרץ

פּאַראיאַהרען פּסח איז דאָס געווען.

נאָך אַ שווערער שלאַפקייט און נאָך אַ לאַנגער קוראַציע אין די וואַרעמע לענדער, בין איך געקומען קיין וואַרשא. אַ סך פּרייַנד און גוטע פּרייַנד האָבען מיך אָפּגעוואַרט אויפֿן באַהנהויף, און צווישען אַלע פּרץ און דינעזאָהן.

וואַר עס האָט געקענט פּרצ'ען, האָט זיך גאָרנישט געקענט פּאַרשטעלען פּרצ'ען אָהן דינעזאָהנ'ען. אַ ריהרענדע חברˊשאפט! אַ מאָדנע ליעבשאפט! און ניט פון נעכטען איז דאָס געווען, און ניט פון פּאַראיאַהרען. נאָך מיט אַכט און צוואַנציג יאָהר צוריק, אז איך האָב געהאַלטען ביי ארויסגעבען מיין ערשטען יאָהרבוך „די אידישע פּאָלקסביבליאָטהעק" און פּרץ האָט מיר צוגעשיקט קיין קיעוו זיין באַלאַדע „מאַניש", איז תיכף נאָך פּרצ'ען ברידער אָנגעלאָפּען אַ בריוועל פון וואַרשא, פון דינעזאָהן, וואו ער פּרענט זיך נאָך אויף „אויפגעהענדלען שטערן", און אז איך האָב איהם געענטפּערט, אז איך בין פון דער באַלאַדע ענטציקט און אז דער אויטאָר שיינט צו זיין אַ גרויסער טאַלאַנט, איז קיין מעהר נליקליכער פון דעם דינעזאָהן אויף דער וועלט ניט געווען. ער, דינעזאָהן, ניט פּרץ, האָט מיר שוין צוגעשיקט נאָכדעם אַ נאַנצע „טעטראַד" מיט קלייניע ערצעהלונגען פון י. ל. פּרץ, פון וועלכע ס'איז נרינג געווען אויסצוקלויבען און אָפּצודרוקען אזעלכע זאכען, ווי דער „חעלעמער מלמד", „וועגנט און שולמית" און דעסגלייכען. פון דעמאָלט אָן און וויייטער איז אַלץ, וואָס פּרץ האָט ארויסגעוואָרפען (איך וועל שפּעטער זאָגען פּאַר וואָס איך בענוץ דאָס וואָרט „ארויסגעוואָרפען"), איז דאָס געמאַכט דורך דינעזאָהנ'ס הענד.

אז דינעזאָהן איז געווען זיין ביזנעס־סעקרעטער, ווי עס הייסט ביי אייך, אַדער פּינאַנץ־מיניסטער, ווי מיר האָבען איהם, בדרך

זאל איך דיר אבער שרייבען? איך לעז אלץ וואס דו שרייבסט, אפילו וועגען אונזער בעקאנטען פ... איך לעז און בעוואונדער... און וואלט זעהר געוואלט, דו זאלסט געזונד ווערען. זיי געזונד!

דיין, י. ל. פרץ".

„וואס זאגט איהר, אפשר ניט א גבורה פון א אידען? גאנצע זעכס א האלב שורות אויפשרייבען, שוין מיט דער אונטערשריפט! און גלויבט מיר, ליעבער שלום עליכם, ווער עס קען פרצ'ען ווייסט, אז דאס איז באמת זיך אנגעטהאן א כח פון זיין זייט. געדענקט זשע, זעהט וואס ניכער פאלקאם געזונד צו ווערען. האפט און ווילט אין גיכען צו אונז אין ווארשא צו קומען. עס האלט ביי'ם געבוירען ווערען ביי מיר א פלאן. מיר, דאס איז טייטש: איהר, פרץ און איך, זאלען מיר פאהרען קיין ארץ־ישראל, א קוק טהון, א טראכט טהון און א דערצעהל טהון פון דארט אלץ, וואס מיר וועלען מיט אונזערע אויגען דארט זעהען בחוש און מיט'ן הארצען דורכפיהלען, טרעטענדיג אויף די ערד, פון וועלכער מיר שטאמען, אין וועלכער עס זענען בעהאלטען אלע אונזערע גייסטיגע וואורצלען, און צו וועלכער אונזערע תפילות און האפנונגען זענען געווענדט.

איך בעט אייך, ווערט באלד געזונד! חוץ אלץ ווייל איך גלאט אזוי אויך ניט, איהר זאלט קראנק זיין — טא זייט־זשע בעסער געזונד, חאטש מיר און פרצ'ען צוליעב. אונז טהוט וועה, אז איהר שרייט נעבאך פון יסורים. אונז קלעהמט דאס הארץ, אז מיר דערמאנען זיך, ווי איהר פיהלט אייך אצינד, דעריבער ווילען מיר, דעריבער בעטען מיר אייך, טהוט אונז צוליעב און ווערט טאקי באלד באמת געזונד און שטארק.

דאס הארץ אונזערס בעט אויך נאט א רפואה שלמה פאר אייך, פאר אייער פרוי און ליעבע טהייערע קינדער. צום גיכען זעהען זיך געזונדערהייט,

אייער י. דינעזאהן."

לייצנות, נערופען — פון דעם איז אָפּגערעדט, ווארום אין נעלער־זאכען איז פּרץ נעווען, לויט דינעזאָהנ'ס אָפּשאצונג, ערגער פון א קינד, א קינד, וואָס דארף האָבען א מאמע. און אין דינעזאָהנ'ען האָט פּרץ געפונען א מאמע, א געטרייע, איבערגענעבענע מאמע, וואָס איז גרייט געווען זיך מוסר־נפש זיין פאר איהם אלע מינוט. און גאָט זאָל איך היטען זאָגען א שלעכט וואָרט וועגען פּרצ'ען אין דינעזאָהנ'ס געגענווארט! און ניט נאָר זאָגען — טראכטען שלעכטס וועגען פּרצ'ען האָט שוין נעהייסען א בעלעדינונג, א פערשוועכונג. די וואַרשאַווער לצים אפילו האָבען זיך געוויצעלט איבער דעם, און דינעזאָהן האָט געוואוסט, אז לצים וויצלען זיך, און האָט זיך געמאכט דערפון: „דערויף זענען זיי לצים, זיי זאָלען זיך ווילצלען". ער האָט געטהאָן זיין זאָך באמונה, נישט געלאָזט קיין שטויב זאָל אויף איהם פאלען. און טאָמער האָט ער געזעהען ביי עמיצען א שענס, און טאָמער האָט איהר איהם דערצעהלט עפּיס א גוטע זאָך, האָט ער זיך באלד דערמאנט, אז ביי פּרצ'ען איז א סך בעסער. עס איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז בשעת פּרץ איז פערגאנגען מיט א נייער זאָך, האָט מען דאָס געקאָנט ארויס־זעהן אויף דינעזאָהנ'ס פּנים, און אז פּרץ האָט די נייע זאָך אָנ־געשריבען, האָט דינעזאָהנ'ס פּנים געשיינט ווי די זון.

די בעסטע אילוסטראציע דערצו איז א בריף פון פאר־צוויי־יאָהרען. די ערשטע העלפט איז פון י. ל. פּרץ, די אנדערע העלפט פון יעקב דינעזאָהן, וואָס קוועלט אן פון זיין לייבען, טייערען פּרץ, און, ווי א פערלייבטע מוטער, האָט ער איבערגעזעהלט אפילו די שורות — גאנצע זעכס שורות מיט א האלבע — „א גבורה פון א אידען!"...

אָט האָט איהר דעם בריף:

„1—12, 1913.

„לייבער, לייבער שלום־עליכם,

איך בין בטבע א פיינד פון בריף־שרייבען. אָבער דיין צו־שריפט צו דינעזאָהנ'ס בריף האָט מיך שרעקליך גערירט. וואָס

פּאָעזיע", אזוי אז יענער האָט נישט געוואוסט וואו א טהיר עפענט זיך. און צוריק, האָט ער אָנגעשמעקט, אז ס'איז דאָ א טאָלאָנט — האָט ער איהם אויפגעהויבען ביז צום הימעל און האָט אָנגעזאָגט דורך דינעזאָהנען א בשורה אין שטאָדט, אז ס'איז געבוירען געוואָרען ביי אידען א שעקספּיער, א ישעיה הנביא, א משיח! משיח!... איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, אז דאָס ערשטע וועָרק, וואָס שלום אש האָט אָנגעשריבען, איז דורכגעגאַנגען פערבייּ פּרצ'עס אויגען, און אז פּרץ איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט געזאָגט אויף שלום אש, אז ער איז ש ל ו ם א ש...

דאָס אייגענע איז געווען אויך מיט אנדערע, מיט די יונגערע. און פערשטעהט זיך, אז ער האָט אָפּטמאָל געהאט א מיאוס'ען טעות אויך. נישט אלע פּורים איז יום טוב, און נישט אלע תמיד וועָרד געבוירען א שלום אש. פּרץ האָט זיך אָבער וויניציג־וואָס נעקימערט פון אזעלכע זאכען — אויסגעלאכט זיך אוּ פערגעסען. פּרץ איז בכלל געווען א נאָטור, וואָס האָט פיינט נעהאט קלייניקייטען. א בריוט וואָרעם האָרץ, א קאָלאָסאלער קאָפּ, א מענש א ריעז — אָט דאָס איז געווען דער איינדרוק, וואָס ער האָט געמאכט; און דער עיקר — א פּקח, מיט אויגען פון א תלמיד־חכם, טיעפע, בליצענדיגע, גרויסע אויגען, א בריוטער בליצענדיגער קוק און א מויל, וואָס פערעלט, גראָנקען, וואָס ברויזען, זעצען ווי פון א קוואל, און ווערטער אזעלכע שענע און אזעלכע געפליגעלטע, אז ס'איז נאָר געווען א וואונדער, פון וואָנען נעמען זיך צו אונזער אזוי־גערופענער „אָרעמער שפּראָך" אזוי פיעל פיינע קיילעניגע פערעלדיגע ווערטער?

איך האָב געקענט פרצ'ען א סך מיט יאָהרען, נאָר איך האָב איהם קיינמאָל ניט געזעהן אזוי פריש און בליהענד און גלענצענד, ווי פאָר־יאָהרען פּסח, אין דער וואָך, וואָס מיר האָבען פערבראכט אינאיינעם. גלייך ווי דאָס האָרץ האָט איהם געזאָגט, אז דאָס איז אונזער לעצטע וואָך, האָט ער זיך צו מיר בעזונדערס צוגעלאָזט, נענומען א בעזונדערען אינטערעס אין מיר און אנט־

ווי איהר זעהט פונ׳ם בריעף, איז ׳נאר איין וואונש נעווען ביי זיי ביידע — איך זאל זיין געזונד. דאָס פאָהרען מיט זיי אין דרייען אין ארץ־ישראל — דאָס, דאַרף מען פערשטעהן, איז נעווען מעהר ניט אז א לעקאכעל, ווי מע זאָגט צו א קראנק קינד. דער עיקר — איך זאל געזונד ווערען — „חאָטש מיר און פרצ׳ען צולעב"... און איך האָב זיי צולעב געטהאָן — און בין געזונד נעווארען און געקומען צו פאָהרען אויף די אנדערע טעג פסח קיין ווארשא און אריינגעפאלען אין די בריטע געזונדע ארעמס פון דעם ריעז י. ל. פרץ און אין די קליינע דארע הענטלעך פונ׳ם קלייט־טשיקען גוטינקען אייביג־פערלעיבטען יעקב דינעזאהן — און מיט די צוויי האָבען מיר זיך שוין ניט געשיידט א וואָך כסדר. ווי ארום א ציטעריג קינד, זענען זיי די נאנצע צייט ארומגענאנגען ארום מיר, געהיט, איך זאל מיך, חס ושלום, ניט פערקיהלען. אזוי ווייט, אז אויפ׳ן רעסטפשאן, וואָס דער „הזמיר" האָט מיר געגעבען (פרץ איז געווען דער פרעזידענט פון „הזמיר"), האָט פרץ ניט געלאָזט מיך זיצען מעהר ווי עטליכע מינוט, חאָטש ער אליין איז געווען דער רעדנער פון מיין כבוד וועגען, — און וועל־כער רעדנער וויל עס ניט, מע זאל איהם הערען?... ס׳איז אָבער געווען ענג און היים, „און דער איז ביי אונז א ציטערינער, איין אפגעשרינענער" — אזוי האָט נע׳טענה׳ט פרץ, אנווייזענדיג אויף מיר מיט אמת׳ער ליעב־שאפט פון איין עלטערען ברודער.

איך שטרייך־אונטער די דאזיגע ווערטער מיט א בעזונדער כונה, וויל ווער עס האָט געקענט פרצ׳ען פערזענלעך, דער ווייסט, אז ער איז געווען ווייט פון סענטימענטען, פונקט דער היפך פון זיין מאמע דינעזאָהן, וועלכער איז א מאמע צו אלע שריפטשטעלער, צו די עלטערע ווי צו די איננערע. פרץ איז געווען צייטענווייז קאלט ווי אייז, שטרענג ווי א רבי און שניידענד ווי א מעסער. „שטיוועל פוצען!" — האָט ער געקאָנט געבען א שנייד־אָפ א יונג א גראמענמאכער, וואָס איז געקומען צו איהם מיט א „בינטעל

דאָס, מיר און דינעזאָהנען אויף־צו־לכּבֿוד, איבעראַרבייטען נאָך א מאָל, ביז עס וועט ארויס א כּלי שלמה. און תוך־כּדי־דבור איז ער אריבערגעשפּרונגען אויף מיר און אויף מיינע ארבֿייט מיט אזוי פיעל וואַרעמקייט און אינטערעס, גלייך ווי ער וואָלט געוועדט פון זיינע אייגענע אַרבֿייט, און מיט פרייד געוועדט וועגען מיין ערפֿאָלג, גלייך ווי וועגען זיין אייגענעם ערפֿאָלג.

איך ווייל דענקען, אז דעם אייגענעם אינטערעס האָט פּרץ געהאַט אין אַנדערע שריפטשטעלער, וועלכע זענען געווען נאָהענט צו זיין הארצען. און עס קאָן גאָר אַנדערש נים זיין, וואָרום אויב מיר, שריפטשטעלער, זענען א משפּחה, וואָס בעשטעהט פון טאַטע און מאַמע, שוועסטער און ברידער, פֿאַר וואָס זאָלען מיר זיין ערגער פון אַלע אַנדערע משפּחות? וואו שטעהט עס, אז מיר, שריפטשטעלער, בעדאַרפען זיין ענגהערציג, קוקען איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי אויף „קאָנקורענטען" פון פערשיעדענע לאַנדערן?... אָט האָט איהר נאָך א בריעף פון פּרצ'ען, פון וועלכען ס'איז צו זעהן, ווי א שריפטשטעלער אינטערעסירט זיך מיט די ווערק פון א צווייטען און וויל, אז יענעמ'ס שריפטען זאָלען ערשיינען וואָס שענער (עס האָט זיך אונטערהאַנדלט וועגען איין אויסגאַבע פון אַלע מיינע ווערק אין אילוסטראציעס):

„ליעבער שלום־עליכם.

איך האָב געהערט, אז איהר ווילט ארויסגעבען אייערע זאכען אילוסטרירט, און אז מען פראָפּיניערט אייך דעם יונגען קראטקע צו דער ארבייט. און אזוי ווי איך וואָלט זעהר נעוואָלט זעהן אייערע זאכען אילוסטרירט און האָב דערביי אמונה אינ'ם טאַלאַנט פון יונגען קראטקע, על כן שרייב איך אייך מיין דעה און עצה, אז איהר זאָלט מיט קראטקע ענדיגען.

אייער י. ל. פרץ."

מע דארף נישט פערגעסען, אז פּרץ האָט צו יענער צייט אַליין געהאַט אזעלכע צוועלף בענדער פון זיינע ווערק, און דאָך

פּלעקט פּאר מיר זיין האָרץ, די קדשי־קדשים פון זיין נשמה, גע־ רעדט פון נייע שאפונגען... וואָס מיך האָט איבערראשט — איז די גלייכגילטיגקייט, מיט וועלכער ער האָט אויסגעהערט מיין קריטיק איבער זיינע מיסטישע פּאָעמען אין דער לעצטער צייט. איך האָב איהם גאָנץ אויפריכטיג ארויסגעזאָגט מיין מיינונג וועגען דער „גאָלדענער קייט"; איך האָב איהם געזאָגט, אז איך וועל אוועקגעבען צוהן „גאָלדענע קייטען" פּאר איין מעשה'לע פון זיינע „פּאָלקסטהימליכע געשיכטען". האָט ער זיך אויפגעהאפּט מיט א געשמאקען הילכיגען געלעכטער: „חא־חא־חא — דינעזאָהן זאָגט אויך דאָס אייגענע!"

דאָס איז די „גאָלדענע קייט", וועלכע פּרץ האָט עטליכע מאָל איבערגעניצעוועט — גארנישט פּרצ'עס טבע. פּרץ האָט פּיינט געהאַט, ווי, למשל, דער זיידע מענדעלי, זאָל מאריך ימים זיין, אז ער שרייבט־אן א זאָך, צאצקעט ער זיך מיט דעם, פּיילט דאָס און פּוצט דאָס איבער עטליכע מאָל, איידער ער לאָזט דאָס ארויס פון האַנד, און אז ער לאָזט דאָס ארויס, ציטערט ער איבער דעם, ווי איבער א טייער קינד, שפּיעגעלט זיך אין דעם, זוכט חסרונות, גלעט דאָס אוים נאָך א מאָל — אזוי שאפט דער זיידע מענדעלי און אזוי שאפען אייניגע פון זיינע אייניקלעך... נאָר ניט אזוי האָט געשאפען פּרץ. מיט איין אונגעהייערער שנעליגקייט, אבי ס'איז איהם נאָר געקומען דער רוח־הקודש, האָט ער ארויסגעוואָרפען איין נאָוועלע נאָך דער אנדערער, און צום ערשטען זענען זיי, פּערשטעהט זיך, דורכגעליינט געוואָרען פּאר יעקב דינעזאָהן, און יעקב דינעזאָהן האָט געפונען, אז אזעלכעס איז גאָר נישט דא געוועזען. דאָס האָט ער שוין פּערשפּאָרט זאָגען. דאָס האָט מען שוין געקאָנט זעהן אין זיינע אויגען.

גארנישט קוקענדיג דערויף, וואָס איך האָב מיך אזוי וואָכעדיג אויסגעדריקט וועגען זיין ליעבלינג די „גאָלדענע קייט", האָט זיך פּרץ גאָנץ אָפענהערציג מודה געווען פּאר מיר, אז ער האַלט, אז דאָס איז די בעסטע פון אלע זיינע שאפונגען, און אז ער וועט

זועגען פרישמאן׳ס יובילעאום

געשריבען אין יאהר 1913.

האָט איהם געפרעהט צו זעהן דעם ערפאָלג פון זיין חבר'ס ווערק, און מיט'ן גאנצען האַרצען געווינשט, אז דער ערפאָלג זאָל זיין נאָך בעסער, נאָר נישט מורא געהאט פאר קאָנקורענץ... „דיין ערפאָלג איז אונזער אַלעמען'ס שטאָלץ" — האָט ער צו מיר געזאָגט אין א מינוט פון השתפכות־הנפש. אין אזעלכע מינוטען האָט פרץ ליעב געהאט, ווי איהר זעהט פון זיין ערשטען בריעף, אריבערצו־נעהן פון „איהר" אויף „דו". דאָס זענען געווען די בעסטע מינוטען ביי פרצ'ען...

די וואָך פון פסח איז אוועקגענאנגען, ווי עס נעהען אוועק אַלע וואָכען פון א גאנץ יאָהר, און טאקי וויעדער א מאָל, ווי דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, איז פרץ נישט אָפגענראָטען פון מיר און צוזאמען מיט דינעזאָהנען האָבען מיר אויסגעמאָסטען וואַרשא אין דער לענג און אין דער בריים, זיך אינדרייען געפאָטאָגראָפיערט, נע'חלום'ט פון אידיש טהעאָטער, פון ליטעראָטור, געבויעט פלענער און לופט־שלעסער, ווי גאָר אין די יונגע יאָהרען — וועד האָט דעמאָלט געקאָנט זאָגען, אז דאָס וועט זיין ביי מיר די לעצטע וואָך מיט פרצ'ען?...

וועגען פרישמאן׳ס יובילעאום

מע זיצט זיך אין דעם שענעם פרייען שווייצערלאנד, אונטער די בלויע הימלען, אויף די הויכע מיט שניי־בעדעקטע אלפענבערג, ווייט פון דער ליעבער היים, אפגעריסען פון אייגענע און פון היימישע, און מע הערט נישט א אידיש וואָרט. נאָר דער גוטער גאָט פערלאָזט נישט און גוטע מענשען פערגעסען נישט און שיקען צו צייטונגען פון גאָר דער וועלט און פון כל המינים; לייענט מען זיך אָן און מע הערט זיך אָן צרות פון דער היים, צרות צרורות אויף אידען, מיט גזירות רעות, מיט רדיפות, מיט אנגסטען, מיט באָיקאָט, מיט נעוויינען, וועלכע קיינער ווייל ניט הערען, מיט טרערען, וועלכע קיינער ווייל ניט זעהען — און פלוצים לייען איך א נייעס: א יובילעאום! אין וואַרשא, ווי אויך אין אנדערע שטעדט, קלויבט מען זיך צו פייערען א יובילעאום פון אייגענם פון אונזערע גרעסטע און פון אונזערע בעסטע און פון אונזערע שענסטע — פון דוד פרישמאן — און עם ווערד אויף א ווייל ליכטיג אין די אויגען, פרעי אויף דער נשמה, גרינג אויפ׳ן הארצען.

און אָט פאר וואָס: מיר זענען דאָך עפּים אידען אויף דער וועלט, און אידען זענען דאָך עפּים אנדערש פון אלע פעלקער. אלסדינג, וואָס אלע פעלקער האָבען, האָבען מיר, ברוך־השם, ניט. האָבען מיר נישט קיין באָדען, קאָנען מיר ניט שטעלען קיין דענק־מאָלען אונזערע נדולים. נישטאָ וואו. האָבען מיר נישט קיין מעצענאָטען, קיין ליעבהאָבער מיט פולע קעשענים, קיין אייגענע נאָבעלס, קאָנען מיר נישט ארויסקוקען, אז עמיצער פון אונזערע בעסטע זאָל בעהערט ווערען אמאָל מיט א בכבוד׳ען פרייז. האָבען

וועלט שטעהט, שטארק איבערטריבען, אז פלוני בן פלוני איז געווען אזוינער און אזוינער... אט דאס איז, נאך מיין מיינונג, די בעריי־טונג פון א יובילעאום. און אויב עמיצער פון אונזערע בעריהמטע האט פערדיענט א יובילעאום, האט דאס אם מעהרסטען און אם כשר׳סטען פערדיענט — דוד פרישמאן.

דוד פרישמאן איז איין ארויגינעלע פערזענליכקייט אין אונזער ליטעראטור. ארויגינעל איז ער דערמיט, וואס אומעדום און אלע מאל, אין יערער עפאכע, וועו ער האט זיך בעוויזען, האט ער זיך בעוויזען מיט עפים אזעלכעם, וואס איז ניי און אייגענארטיג און וואס מאכט א רושם און וואס טראגט אויף זיך, וואלט איך זאגען, דאס שטעמפעל „פרישמאן". שוין דער ערשטער ארויסטריט זיי־נער אין דער העברעאישער ליטעראטור, נאר אין דער יוגענד, אלס קריטיקער מיט זיין „תהו ובהו", איז געווען א דונער־קלאפ פאר א גאנצען דור פון מחברים. דאס איז ניט געווען קיין געווהנליכע בעל־הבתישע קריטיק, ווי עס פלעגט זיך פיהרען פארצייטען, נאר א קאנאנארע פון א יונגען לעבעדיגען אפיצער, וואס האט אנגעגורט די לענדען און האט זיך ארויסגעריסען מלחמה־האלטען מיט שוואי־כינקע, קלייניגקע, נישט בעוואפענטע מענשעלעך, וואס זענען גע־פאלען תחת חרב, ממש ווי די פליעגען נעבאך, — עס איז געווען א גאט׳ס רחמנות צו קוקען.

פערשטעהט זיך, אז פרישמאן, וועלכער צעהלט שוין איצט מסתמא ניט איין גרויע האר, קוקט איצט אודאי מיט א פערביסען שמייכעל אויף דעם דאזיגען ביכעלע, ווי אויף א פראדוקט פון די יונגע יאהרען, ווי אויף א קונדס׳עריי. דאס דאזיגע קונדס׳עריי אבער — איך זאג עס נאך מיין אייגענעם ערפאהרען — האט געמאכט א שטארקען איינדרוק נישט נאר אויף די מחברים, נאר אויך אויף דעם „קהל הקוראים", און געהאט א בעזונדערע ווירקונג אויף אונז, דעמאלט נאך נאר יונגע, קינפטיגע שרייבער.

די דאזיגע ווירקונג האט פרישמאן נישט אויפגעהערט צו פערשפרייטען אויך שפעטער אויפ׳ן יונגען דור מיט זיין אויסגע־

מיר נישט קיין אקאדעמיע פון אונשטערבליכע, קאנען מיר נישט ערוואַרטען, אז עמיצער זאל ביי אונז פּרעטענדירען אויף אונ־שטערבליכקייט. דאם איינציגע, וואם ביי אונז איז נאך דא, איז — א יובילעאום. א יובילעאום איז, להבדיל, א מפטיר. נישטא קיין אנדערע כבודים פאר אידען. נישטא קיין עמטליכע אויסצייכע־נישען, קיין ארויפשטייגענישען, קיין אויפהויבענישען, קיין מע־דאליען, קיין אייבלען — איז פערבליבען ביי אונז מפטיר אין שוהל, אדער דער ערשטער פסוק פון „אתה הראית", אדער סנדקא אויף א ברית, און פאר אונז אידישע שריפטשטעלער — א יובי־לעאום. עס קאן זיין, אז פילאזאפיש גענומען, אויפ'ן שטייגער פון קהלת, איז אלסדינג בלאטע שבבלאטע, נאר בל־זמן א מענש לעבט — און לעבט נישט צוליעב דעם, וואם ער עסט און וועט נאך עסען און עסען, — איז אונזער חוב, מיט וואם מיר קאנען און ווי וויים מיר קאנען, ארויסבעווייזען אזא מענשען, און דוקא ביי זיין לעבען, נישט נאכ'ן טוידט, אז מיר אנערקענען, אז ער האט געלעבט ניט אומזיסט. און ארויסבעווייזען קאנען מיר עס נאר — דורך א יובילעאום.

דאם איז, וואם ס'איז שייך צום יובילאר אליין. א יובילעאום האט אבער נאך א בעדייטונג פאר אונז גופא, אפשר נאך מעהר ווי פאר'ן בעל־היובל. איך רעד ניט פון חברים שריפטשטעלער (קנאת סופרים תרבה חכמה), איך רעד פון גרויסען פובליקום. פונ'ם לעזער רעד איך. אז מיר פייערען עמיצענ'ס א יובילעאום, עפענען מיר אויף זיין ספר־הזכרונות, פיהרען־אונטער א סך־הכל צו אלס־דינג, וואם ער האט געטהאן, געריכט אדער געשריבען, צעגליע־דערען עס און שאצען עס אפ נאך אונזער אויג און פערשטאנד, און דערמיט בעקאנען מיר א וועלט נישט נאר מיט די ווערק פון דעם און דעם שריפטשטעלער אליין, נאר מיט זיין פיזיאנאמיע אלס מענש און אלס שרייבער, נישט וואַרטענדיג ביז ער וועט אמאל צומאכען אייג אויג און מיר וועלען זיך צעגיסען דערנאך אין הספדים און נעקראלאגען, וועלכע זענען שטענדיג, פון זינט די

געווען פרישמאַ'ען דעם העברעאיסט, ארויפגעפיהרט, ער זאָל איינטונקען די פערער אין אונזער אידיש טינטוירעל און פרובען געבען א שרייב, ווי מע האָט דאָס נאָך דעמאָלט גערופען, „אויף זשארגאָן". און פרישמאן האָט איינגעטונקט די פערער און גע־ געבען א שרייב „אויף זשארגאָן" — און ס'איז ארויס די בע־ ריהמטע פאָעמא „אופיר" (אינ'ם ערשטען בוך פון דער „אידישער פאָלקס־ביבליאָטעק", ארויסגעגעבען פון מיר אין קיעוו אין די יאָהרען 1887 און 1888). אָנגעהויבען שרייבען אויף אידיש, איז פרישמאן צוגעטראָטען צו דעם נישט ווי יענע מיוחסים די העב־ רעאישע שרייבערס, וואָס האָבען געטהאָן דער וועלט א טובה און האָבען זיך ארָאָפגעלאָזט צו דער שפחה, צו דער דיענסט־ מויד (ווי די מיינסטע פון זיי האָבען דעמאָלט אָנגערופען דעם „זשארגאָן"), נאָר ווי איין אמת'ער אריסטאָקראָט האָט ער צוגע־ צויגען צו זיך דאָס פאָלק און געזומען רעדען מיט איהם א פיין, נאָר א פערשטענדליך, אידיש, א ריינע, איינפאכע, נאָר א פערעל־ דיגע שפראך.

פון דעמאָלט אָן איז אָפגעלאָפען א סך וואסערען. דער „זשארגאָן" איז געוואָרען אוים זשארגאָן, נאָר „אידיש", און ס'איז אויסגעוואכסען א אידישע ליטעראטור, אין וועלכער פרישמאן פער־ נעמט, דאנקען גאָט, זעהר א בכבוד'יג אָרט, גאנץ אויבען־אָן, אלם דיכטער, קריטיקער, אלם זשורנאליסט און אלם פעליעטאָניסט, — נאָר פון יענעם מין פעליעטאָניסט, וואָס יעדער זשורנאל האלט זיי לכבוד שבת און לכבוד יום־טוב. וואָרום פרישמאן אלם פעליעטא־ ניסט איז נישט דער ליץ, דער פלוידערזאק, וואָס קומט אלע טאָג א קיצעל טהון דעם עולם. פרישמאנ'ס פעליעטאָן איז דער פראָ־ דוקט פונ'ם אייראָפאישען געשמאק, פון דער אייראָפאישער עסטעטיק, דורכגעזייט דורך אידישען געלעכטער און אידישע טרע־ רען — דער עכטער אידישער הומאָר. פרישמאנ'ס וויטץ איז ווייט פון בית־המדרש, נאָר עכט אידיש, טיף, שארף און שטעכעדיג, נאָר פיין; בייסענדיג, נאָר איידעל; שניידענדיג, נאָר מיט כבוד...

צייכענטער געשלעפענער שפראך, איך וואלט זאגען, פרישמאנ׳ס העברעאישער שפראך. פרישמאנ׳ס העברעאישע שפראך איז איין אייגענטימלעך העברעאיש. די „נאטור־געשיכטע" פון בערנשטיין, למשל, אין פרישמאנ׳ס איבערזעצונג, איז א מייסטערווערק, אויף וועלכע א סך יונגע־לייט האבען זיך געלערנט — אויסער וויסענ־שאפט — שרייבען העברעאיש. א גאנצע רייהע פון פרישמאנ׳ס פעליעטאנען אין דעם העברעאישען „היום" און אין אנדערע העב־רעאישע צייטונגען האבען בעשאפען א בעזונדערען סטיל, פרישמאנ׳ס סטיל. און נישט נאר אין דער שפראך און אינ׳ם סטיל איז פרישמאן געווען נייי. ער איז געווען נייי אויך אינ׳ם שאפען. מיט זיינע „אותיות פורחות" האט ער געוויזען א נייעם דרך, אז מע דארף ניט שרייבען דוקא קיין לאנגע מעשיות, וואם זאלען זיך ציהען ווי דער גלות, און אז מע קאן אין קורצינקע, גאר קור־צינקע מעשה׳לעך און נאוועלען זאגען אמאל מעהר, ווי אין א גרויסער לאנגווייליגער געשיכטע. און אויב פרישמאנ׳ס פראזע איז נייי, אייגענארטיג, אויסגעפיינט און אפגעקירצט, איז זיין פאעזיע אויסגעהאקט פון שטיין, פון איידעלשטיינער, געפיילט און געשליפען מייסטעריש. עפים פיהלט זיך א ענייטע האנד פון א ענייטען מייסטער נאך גאר אין די ערשטע זיינע דיכטונגען. און מיר דאכט, אז פרישמאן איז געווען דער ערשטער, וואם האט אפגעזאגט זיך פון די י״א תנועות און אריינגעטראגען די נייע מעטריק אין דער פאעזיע פון אונזער ליטעראטור. (דער גרויסער ביאליק איז אודאי נאך דעמאלט געווען אין דער ישיבה און נאך געשליפט זיך דעם קאפ איבער א שטיקעל מהרש״א).

אט די אלע אייגענשאפטען, די פיינקייט פון דער שפראך, די אריגינאליטעט פונ׳ם סטיל, הן אין פראזע והן אין פאעזיע, האט פרישמאן אריבערגעטראגען פון דער העברעאישער אין אונזער אידישער פאלקס־ליטעראטור, אין אונזער אידיש לשון. און דאס איז געווען מיט א יאהר פינף־און־צוואנציג צוריק, און איך האב מורא, אויב נישט איך בין געווען דער ערשטער, וואם האט מטמא

שטעלער, ווי פרישמאן, און אין דעם פערדיענסט האָט פרישמאן אויב נישט דעם גרעסטען חלק. איך בין איבערצייגט, אז ניט נאָר אין די גרויסע צענטרען, נאָר אין אלע אידישע שטעדט און שטעדטלעך, וואו א אידיש וואָרט ווערד געלייענט און אָפּגעשאצט, וועט פרישמאנ'ס יובילעאום ארויסרופען א גרויסען אינטערעס און וועט איבערגעהן אומעדום פייערליך און גלענצענד, נישט קוקענדיג דערויף, וואָס מיר לעבען איבער א שטיקל ביטערע צייט. איך בין איבערצייגט, אז די אינטעליגענץ און דאָס פאָלק וועלען זעהען דעם טאָג פון'ם דאָזיגען יובילעאום אויסצייכענען אויפ'ן פיינסטען ארט, ווי עס פאסט פאר אזא פערדיענטען און בעליבטען יובילאר, ווי דוד פרישמאן. איך בין איבערצייגט אויך אין דעם, אז דער גרויסער סקעפטיקער, דער בעל־היובל אליין, שמייכעלט דאָרט ערגיץ אין דער שטיל, מאכט זיך דערפון: „אידישע יובילעאומס.... אידישער כבוד"... הערט איהם ניט! נעמט איהם, דעם חתן דנן, זעצט איהם אוועק אויבען־אָן, און פייערט איהם א יובילעאום, א גרויסארטיגען, א ווארעמען יובילעאום, ווי ער האָט דאָס כשר פערדיענט! פייערט איהם א יובילעאום, ס'זאל רעש'ען, ס'זאל זיך לאָזען הערען אויף דער וועלט און ס'זאל זיין א כבוד סאי פאר'ן שריפטשטעלער, סאי פאר די לעזער!

לאזאנא (שווייץ), ערב 1913.

פרישמאנ׳ס א פעליעטאן לכבוד שבת איז אליין א שטיק שבת, פרישמאנ׳ס א ליער איז א „זמר לכבוד יום־טוב". אלסדינג איז דורכגעוועבט מיט אידישער פילאזאפיע. אלסדינג איז דורכגעקנעטען מיט אידישע טרערן און מיט אידישען געלעכטער, און אויף אלץ שוועבט דער אידישער גייסט. אלץ איז עכט נאציאנאליסטיש, און אלץ איז שטענדיג אייגענארטיג, טיפיש, איך וואלט געזאגט פרישמאניש. פרישמאן איז פון דעם מין פעליעטאניסטען, וואם אז איהר בעקומט דאם ערב־שבת׳דיגע בלאט, קעהרט איהר איבער די ערשטע זייט, חאפט א קוק פון אונטען אויף דער צוויי־טער זייט, אויף דער דריטער זייט, דערזעהט איהר איין אונטער־שריפט: ד. פרישמאן — ווייסט איהר שוין פריהער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען אי דעם וויטץ, אי דאם לעצטע וואָרט פון דער צייט, אי דעם אידישען קרעכץ, אי דעם אידישען איינפאל, — און דאם אלסדינג אין דער אייגענארטיגער פרישמאנ׳ס לייכטער, גלאטער, פייגער שפראך, וואם ליענט זיך ווי א וואסער. איהר זענט זיכער, אז איהר וועט דאָרטען געפינען וואם צום דענקען און וואם צום לאכען, און חאטש דאם וועט זיך בייסען און חאטש דאם וועט אייך אפשר אנריהרען, אלס מענש און אלס איד, סאמע דאָרט, וואו סע טהוט וועה, נאָר איהר וועט הנאה האבען און איהר וועט וועלען ליענען נאך און נאך. אט דאם איז דוד פרישמאן. אט דאם איז דער כח פון דעם, וואם איז צו גלייכער צייט א טאלענט און א דיכטער און א עסטעט און א הומאריסט, א אייראפעאיש געביל־דעטער מאן און דערצו נאך א תלמיד־חכם, פאר וועלכען א איד האט פון תמיד אן דרך־ארץ.

איך בין איבערצייגט, אז פרישמאנ׳ס יובילעאום וועט זיין א יום־טוב נישט נאר פאר דער אינטעליגענץ, נאר אויך פאר די ברייטע מאסען פון אונזער פאלק, וועלכע האבען שוין אנגעהויבען צו אונטערשיידען פון א שרייבער צו א שרייבער, אין וועלכער עם האט זיך אנגעהויבען אויסארבייטען א ליטעראריש־שער גע־שמאק — און דאם איז דער פערדיענסט פון אזעלכע שריפט־

פרישמאן צו־גאסט ביי שלום־עליכם

א פאר עפיזאדלעך.

נעשריבען אין יאהר 1914.

פרישמאן צו־גאַסט ביי שלום־עליכם

דאָס איז געווען שוין לאַנג, גאַנץ לאַנג: מיר בײדע, ניט איך, ניט פרישמאַן, האָבען נאָך אפילו נישט גע'חלומ'ט פון יובי־לעאומס...

פּערזענליך האָבען מיר זיך נישט געקענט. נאָר גוטע פריינד זענען מיר געווען, אוהבים נאמנים, געשריבען זיך איינס דאָס אנדערע בריוולעך, „ידידי־יקירי־בריוולעך", און געצויגען, געצויגען איינס צו דאָס אנדערע, ווי ס'איז גאַנץ נאַטירליך ביי יונגע שרײַבערס.

נאָר ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער, אז מען איז צעריסען — אייגער אין קיעוו, דער אנדערער אין ווארשא — א פּאַלנ מיך א גאַנג!

נאָר ס'איז א תירוץ? — אוהבים נאמנים!...

בקיצור — פרישמאַן איז געקומען קיין קיעוו צו־באַסט צו שלום־עליכם'ען.

געקומען פרישמאַן!

פערשטעהט זיך, ארויסגעפאָהרען אויפ'ן וואָקזאל בעגעגענען פרישמאַנען, געבראַכט פרישמאַנען גליִיך צו זיך אהיים, איהם אָפּגעטראָטען א גאַנצען אָפּאַרטאַמענט — גוטע צייטען געווען, זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר...

דאָרט זענען געווען: משה אהרן שאצקעס, יהל"ל, יצחק יעקב ווייסבערג, דובזעוויטש, דאַרעווסקי — און נאָך גאָר־גאָר קלייניטשקע.

דער גרעסטער טייל פון זיי פלעגען זיין ביי מיר אָפטע געסט, און פון זיי האָט זיך עס פרישמאן דווקא געוואָלט אויסבעהאלטן.

וואָס זשע טהוט נאָט? — טראָגט עס אָן איינעם פון זיי צו מיר אקוראט דעמאָלט, וועז פרישמאן זיצט, און עס ווערד א שמועס — געוויינטלעך, וועגען ליטעראטור, און, געוויינטלעך, וועגען קריטיקער, „אונזערע קריטיקער"; און אונזערע קריטיקער — דאָס איז געווען פרישמאן, און נאָך א מאָל פרישמאן, און וויעדער א מאָל פרישמאן.

איך געדענק שוין ניט אקוראט, צי פרישמאן האָט שטארק אָנגעריהרט ערגיץ אין א פעלייטאָן אָט דעם נפש, צי ניט שטארק, צי נלאט אין א בריף איהם אָנגעריהרט דעם כבוד, — נאָר וואָס דער פּאָרשוין האָט אויסגערעדט אויף דעם פרישמאנען! אש האָט ער פון איהם געמאכט! עפר ואפר! מיט דער בלאָטע גלייך! נאָר ניט שייך צו זאָגען! פרישמאן האָט זיך נאכגעפרעגט אויף פרישמאנען, און יענער האָט ניט אויפגעהערט צו שיטען פעך און שוועבעל אויף פרישמאנען!

נאָך מעהר קונץ: מיר דאכט, אז אָט דער איד האָט מיט א קורצער צייט פריהער פאר דעם, אדער אין דער זעלביגער צייט טאקי, געהאט געשריבען צום זעלביגען פרישמאנען „לכבוד־בריוו־לעך" מיט אזעלכע טיטלען און מיט אזוינע קאמפלימענטען, אז ביי'ם גרעסטען עניו קאָן זיך דער קאָפּ פערדרעהען!... די גע־לעכטערען, וואָס זענען דעמאָלט געווען אין קיעוו נאָכדעם, ווי דער נפש איז אוועק, האָט מען בעראַרפט הערען, מיין איך, אין וויארשא!

נאָר איך האָב מורא, אז נאָך אזא שוויץ־באָד איז דאָס געווען פרישמאן'ס לעצטער „אינקאָגניטא"...

ווי אזוי מע האָט פערבראכט די צייט — בערארפט איהר נישט פרענען. ביידע געווען יונג, ביידע פריש, ביידע פרייליך און ביידען האָט געשפּאַרט — לאכען האָט זיך געוואלט, לאכען!

איך וועל ניט דערצעהלען פון די געלעכטערען, וואָס זענען געווען אין שטוב, אין גאס, אין טהעאטער. דאָס זענען געווען אפּשניצלעך פון צווייי קונדסים, וואָס האָבען זיך לאנג־לאנג געצויגען איינס צו דאָס אנדערע, און נאָט האָט זיי געהאָלפען — חברה האָבען זיך „צונויפגעסקאָמפּאניעט". ער האָט געשריבען פּאַראַדיעס אויף זיך אלייו אינ'ם געשטאלט פון „אופיר":

„נאָלד און זילבער און בארליאנטען" — און מע האָט געלאכט.

מען איז געגאנגען אין גאס און מע האָט נעקאָפּירט בעקאנטע פּארשוינען — געווויינטליך, ליטעראטען — און מע האָט געלאכט.

מען איז געקומען אין טהעאטער, אין דער אָפּערא, גאנץ אויבען־אָן אין א לאָזשע־בענואר, האָט זיך דער נאסט אוועקגעזעצט דוקא מיט'ן פּנים צו דער טיר און אָפּגעזעסען אזוי אלע פיער אקטען — און מע האָט געלאכט.

געווען גוטע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר, און ניט פון דעם וויל איך אייך דערצעהלען.

איך וועל אייך דערצעהלען נאָר א פּאָר עפּיזאָדלעך פון יענער צייט.

עפּיזאָדעל נומער איינס.

ווי באלד פרישמאן איז געקומען, נאָך אויפ'ן וואָקזאל, האָט ער אויסגענומען מיט מיר א תנאי: אינקאָגניטא — די „חכמי קיעוו" דארפען נישט וויסען, אז ער איז פרישמאן.

די „חכמי קיעוו" — דאָס איז געווען א בינטעל אידישע שרייבער, צוויישען זיי גאנץ בעריהמטע; צוויישען זיי אויך גאנץ קליינישקע.

דאס איז געווען א ראמאן „אין דריי ט.יל־ען", אויפ'ן שניט פון שמ"ר, בעזאלצען מיט הומאר און בעפעפערט מיט „סאטיריקא"...

נאר דער גאנצער אנטיק האט געשטעקט אין דעם, ווי אזוי דער מחבר האט געלייענט זיין ווערק, ווי אזוי ער האט בעטאנט, געקוועטשט, בע'טעמ'ט איטלעכס ווארט בעזונדער, געמאכט מיט די הענד און מיט אלע איברים, אנגעקוואלען, געשעפט תענוג, ממש געוואכסען פאר נחת, אליין געלעקט פון זיך די פינגער, ווי אזוי א מענש קאן נעמען און אזעלכעס אנשרייבען מיט א פראסטער פען, מיט שוואַרצער טינט אויף וויים פאפיער!...

בעראַף מען אייך נאך דערצעהלען, וואס פון אונז ביידען איז געווארען, אז מיר האבען נאך די ערשטע עטליכע פראזען געגעבען א קוק איינס אויף דאס אנדערע? ברוין און בלוי און אלערליי קאליערן — נאך א מינוט, און מיר וואלטען געווען אדער דערשטיקט געוואַרען אויפ'ן ארט, אדער געפלאצט אויף שטיקשטיקלעך!

א גליק, וואס דער געלעכטער, וועלכען מיר האבען א היבש צייט נעהאלטען פערשטיקט אין זיך, האט זיך דורכגעשלאגען א וועג דורך דער נאז און איז ארויס לאויר העולם.

דער ערשטער האט געפלאצט פרישמאן — און אוי־וועה, ווי איך האב געציטערט פאר איהם, טאמער דערזעהט דער מחבר, א קשיא אויף א מעשה, און חאפט א „טעטראד" פון זיינע „טעטראדען" און גיט איהם איבער'ן קאפ און פלעט פרישמאנ'ען דעם מח! א גראשען איז ביי מיר ניט ווערטה געווען דעמאלט פרישמאנ'ס לעבען!

און שטעלט אייך פאר א הצלחה פון א מענשען! — דער מחבר האט אונז דערזעהען לאכען, האט ער זיך אליין אויך צעלאכט!

עפיזאדעל נומער צוויי.

„מחברים" פלעגען אפט, זעהר אפט קומען צו מיר אין שטוב. איך רעד פון דעם מין „מחברים", וואס שרייבען און שרייבען אין קיינער דרוקט זיי ניט.

איינער אזא מחבר האט זיך מיר אמאל געקלאגט אויף צערעדטן בוימ'ען: „וואס איז דאס פאר א מין רעדאקטאר, אט דער צעדרבוים? וואס איך שרייב איהם אין שרייב, אין ער דרוקט ניט! איך שרייב — אין ער דרוקט ניט!"...

א ראמאן האט ער געבראכט צו פיהרען. פון א קליין שטעטעל אין פאלטאווער גובערניע, אין ווייל צוויי זאכען: ערשטענס, מיר ביידע, איך אין פרישמאן, זאלען איהם איבערלייענען פון אנהויב ביז'ן סוף.

דאס הייסט, ניט חלילה מיר זאלען לייענען. ניין! לייענען וועט ער, אין מיר'ן איהם הארכען.

איז איין מאל אוועק. והשנית — מיר זאלען איהם דרוקען. דאס הייסט, ניט דעם מחבר — דעם ראמאן זאלען מיר דרוקען.

ווי אזוי מיר ווילען — אין א צייטונג, א זשורנאל, א בוך — ס'אהרט איהם ניט וואו, אבי דרוקען.

ער ווייל זעהר, אז זיין ראמאן זאל זיין געדרוקט.

הכלל, וואס טהוט מען דא? דארף מען זיך אוועקזעצען, הייסט עס, אין הארכען, ווי ער וועט לייענען.

פערוויכערט צו ציגארען, אוועקגעזעצט זיך גאנץ בעקוועם אין ווייג־שטוהלען, דעם מחבר — אויבען־אן ביי'ם טיש מיט'ן פעקעל כתבים — א חיבש פעקעל: דריי גרויסע נראבע געריכטע „טעטראדען", ביכער!

ניין, איך וועל אייך ניט דערצעהלען וואס דער מחבר האט אונז געלייענט.

ווי׳ל דער יונגערמאן בשום אופן ניט זאגען וויפיע׳ל.

— וויפיע׳ל איהר׳ט זאגען, אזוי וועט זיין גוט.

איז נעב׳ליבען ביי אונז, אז צוויי הונדערט רובע׳ל דער פונט.

— געגונ ?

דער יונגערמאן, וואס איז שוין בלאו הכי געווען אויפ׳ן זיעבעטען הימע׳ל, האט א זאג געגעבען:

— עס מעג זיין הונדערט רובע׳ל א פונט, איז אויך נענוג.

האט זיך־אבער פרישמאן אוועקגעשטעלט איין מא׳ל פאר אלע מא׳ל: צוויי הונדערט רובע׳ל — ס׳איז וועדטה מעהר!

דער מחבר אונזערער איז שיער ניט צעשמא׳לצען געווארען פאר תענוג:

— שא! מילא! אז איהר האט זיך איינגעשפארט צוויי הונדערט, זא׳ל זיין צוויי הונדערט.

— וויפיע׳ל זשע, הייסט עס, חאפט דאס אויס ארום און ארום ?

און פרישמאן האט אנגעזאטע׳לט די נאז מיט׳ן פענסנע מיט גרויס מאטערניש (עס האלט זיך ניט אויף פרישמאנ׳ס נאז קיין פענסנע!), און אלע דריי האבען נענומען ארויסקוקען אין חשבון אריין — עס טרעפט אן אקוראט 750 רובע׳ל, ווי א גראשען א ביינע׳ל!

דער יונגערמאן האט זיך שוין געמומען גלעטען דאס בערדע׳ל און וואוסען.

מיר האבען אויך געווארט.

— נו ?...

— נו־נו ?...

— אדרבה ?...

— אדרבה ואדרבה ?...

ער איז געווען זיכער, אז דאָס האָט אויף אונז געווירקט די זאַלץ פון זיין הומאָר און דער פעפער פון זיין „סאַטיריקאָן".

פֿלוצים האָפּט זיך אויף פרישמאַן:

— נענוג!

מע דאַרף ניט לייענען מעהר. ס'איז אַזוי גוט, אז מע פער־שפּאַרט שוין גאָר לייענען ווייטער.

— אַלזאָ, יונגערמאַן, וואָס ווילט איהר?

— איך וויל, מיין ראָמאַן זאָל זיין געדרוקט, און ווייטער גאָר נישט... און גאָלט — איז וויפיעל איהר וועט זאָגען...

דערזעהען, אז דער יונגערמאַן בענוגענט זיך ניט מיט כבוד אַליין — ער וויל נאָך געלט אויך, האָט אונז אָנגענומען א חשק, נעמען דעם יונגענמאַן צו דער אַרבייט.

תחילת — דאָס איז געווען פרישמאַנ'ס איינפאַל (איין אייג־פאַל פון א גאון!) — בעדאַרף מען וויסען די וועדטה פונ'ם וועדק — און דאָס לאָזט זיך ניט אָפּשאַצען, סיידען מע זאָל וויסען די וואָג, וויפיעל עם וועגט.

און דאָס איז ניט שווער צו דערגעהן. מע נעמט און מע לעגט דאָס אוועק אויף א וואָג, דאָס הייסט (און דאָס איז אויך געווען פרישמאַנ'ס זשעניאַלער איינפאַל!), מע לעגט אוועק אויף איין שאַל דאָס וועדק און אויף דער אַנדערער לעגט מען אוועק גע־וויכט, וועט מען דעמאָלט וויסען אָקוראַט.

און מע האָט זיך ניט געפוילט און מען איז געאַנגען אין א קלייט, וואו ס'איז דאָ א וואָג, און מע האָט אָפּגעוועגען דאָס וועדק: דריי פונט מיט דריי פערטעל — קיין עין הרע ניט!

אצינד איז געבליבען נאָר איין זאַך: דער מקח?

— מה יקר? ווי טייער זאָל מען רעכענען א פונט?

מיין בעקאנטשאפט מיט ח. נ. ביאליק

נעשריבען אין יאהר 1916.

און אָט דאָ האָט זיך אַרויסבעוויזען דער נאַנצער טעות: דער יונגערמאַן האָט געמיינט, אז מיר דאַרפען איהם צאָהלען צוויי הונדערטער פאַר א פונט, און מיר האָבען געמיינט, אז דער יונגערמאַן זאָל אונז צאָהלען די צוויי הונדערטער א פונט!

איז דער יונגערמאַן געפאָלען אויף א המצאה:

— ווייסט איהר נאָר וואָס? איכ'ל אייך ניט צאָהלען, איהר'ט מיר ניט צאָהלען — נאָט אייך מיין ווערק און דרוקט עס אָפּעט!

האָבען מיר זיך אָבער אַוועקגעשטעלט: ניין! דאָס וועט ניט גענן! פון זינט די וועלט שטעהט איז א מנהג, אז פאַר א ווערק אָדער מע צאָהלט דעם מחבר, אָדער דער מחבר צאָהלט — אַנדערש געהט עס ניט!

פונ'ם געשעפט איז ניט געוואָרען גאָר נישט ניט.

נאָרישע, יונגע'לשע, נאָר גוטע, גליקליכע יאָהרען — זיי וועלען זיך שוין ניט אומקעהרען מעהר!...

נעריוי, 1 מארט, 1914.

מיין בעקאַנטשאַפט מיט ח. נ. ביאַליק

א.

יאָהרען־לאַנג בין איך געשטאַנען אין פערבינדונג מיט ביא־ליקען און ניט זוכה געווען פערזענליך זיך צו בעקענען מיט'ן גרעסטען פון אונזערע פּאָעטען, וויל מיר זענען געווען ווייט איינס פון דאָם אַנדערע. ער האָט געוואָהנט אין אַדעס און איך — אין קיעוו. דערנאָך זענען געקומען די גלות־יאָהרען פון נאָך דער רוסישער קאָנסטיטוציע. האָט דאָס מיך פערוואָרפען קיין אויסלאַנד — שווייץ — און פון דאָרטען, איבער'ן אטלאַנ־טישען ים, קיין אַמעריקאַ, און אָט אזוי האָב איך שוין כמעט אינגאַנצען אויפגעגעבען מיין האָפענונג צו בעגעגענען זיך ווען ס'ניט איז מיט'ן ריעז פון די ריעזען. וואָס טהוט גאָט? פאָהרען זיך צונויף די ציוניסטען אויפ'ן קאָנגרעס אינ'ם יאָהר 1907 אין האאג, און די אַמעריקאַנער ציוניסטען קלויבען מיך אויס פאר א דעלעגאַט, און איך קום צו פאָהרען קיין האאג, אין האָלאַנד.

ערב קאָנגרעס איז א קאָנפערענץ פון העברעאיסטען. איך קום אריין. דער זאל איז פול. דער טשערמאַן איז א. ל. לעווינ־סקי. קלאַפּט מיט'ן האַמער אין טיש. דער עולם איז אויפגע־רעגט. און מעהר פון אלע אַנדערע קאָכט זיך עפּים א יונגער־מאַנטשיק. ווייזט אויס, א „בורזשוק"; ביי אונז אין דערהיים הייסט ער א „קופּטשיק". איך בעטראַכט דעם יונגענמאַנטשיק

מיר שעה'ן־לאַנג שפּאַציערט און געפּיהרט אינטימע געשפּרעכן. עפּעס גלייך ווי מיר וואַלטען געוועזן בעקאַנט פון יאָהרען און יאָהרען, עפּעס גלייך ווי מיר האָבען זיך אין אונזער וווייטער קינדהייט צעשוידט און איצטער וויעדער א מאָל צונויפגעקומען זיך. איטלעכער פון אונז האָט געהאַט צו דערצעהלען און צו דערצעהלען פון דער פערגאַנגענהייט און פאַנטאַזיערען פון דער צוקונפט — און די צייט איז אַזוי קורץ! ביאַליק האָט מיר דאָס ווערט געגעבען, אז אויפ'ן צוריק־זועגס שטעלט ער זיך אָפּ ביי מיר אין געגנט, וואָס אין דער שווייץ. און ער האָט געהאַלטען וואָרט. נאָך א קורצער נסיעה איבער איטאַליע איז ער אויף ראש־השנה אַראָפּגעפאָהרען צו מיר קיין געגנט.

ג.

אין יענער צייט האָט אָפּגערעכט גלות אין דער שווייץ אויך דער זיידע, מענדעלי מוכר־ספרים, און אויך בן־עמי, וועלכער איז א תושב אין געגנט עד היום הזה. עס איז זעלבסטפערשטענדליך, אז יעדער פון אונז דריי האָט געוואָלט דעם כבוד און דעם פערגעניגען צו האָבען ביי זיך דעם גרויסען גאַסט. נאָר אַזוי ווי די אידעע איז געווען מיינע, דעריבער איז דער גאַסט פערפאָהרען גלייך צו מיר. פאַר מיינע קאַלעגען האָב איך עס געהאַלטען דערווייל בסוד, געוואָלט זיי מאַכען א סורפּריז. אויף מאָרגען, ראש־השנה אין דער פריה, האָב איך געגומען דעם גאַסט און בין מיט איהם אַוועק אין שוהל אריין. דאָרט זענען שוין געווען דער זיידע און בן־עמי. דער זיידע האָט איהם אָפּגענעבען א בריייטען שלום־עליכם. בן־עמי ניט. דער איז געווען אש־להבה, פאַר וואָס ער איז פערפאָהרען צו מיר, ניט צו איהם, צו בן־עמי'ן. ווער עס קען בן־עמי'ן, דער וועט פערשטעהן זיין אייפערזיכטיגקייט... אז ס'איז געקומען צו „אויסנעהמענעס" און מיר זענען ארויס פון שוהל אויפ'ן הויף, האָט זיך בן־עמי ניט געקאָנט אייגהאַלטען

און בעשלים, אז דאָס מוז זיין מסתמא אָדער א יונגערמאן א משכיל, וואָס איז נאָר־וואָס אַראָפּ פון קעסט, אָדער איין אייידעם, וואָס זיצט נאָך אויף קעסט. און וויל ער איז א משכיל און זיין שוועהר איז א איד א בעל־הבית, האָבען די ציוניסטען פון זיין שטעדטעל איהם אויסגעקלויבען פאר א דעלעגאט, וואָס פאָהרט מסתמא אויף זיינע אייגענע הוצאות קיין האָג. און איך מיין, אז איך האָב קיין טעות ניט, וואָרום איך בין דאָך א שרייבער, און וועלכער שרייבער איז דאָס ניט קיין פיזיאָנאָמיסט? איך לאָז זיך אַראָפּ קיין אויג פונ'ם קופּטשיק, און דער קופּטשיק שפּרינגט אלע מאל אויף. רעדען רעדען אלע אויף העברעאיש, און ער אויך. אלע מאל טהוט ער א שים־אויס:

— אדרבה!... לא! אין אני מסכים! — ער איז ניט מסכים! ער איז ניט איינפערשטאנען!...

דער טשערמאן (לעווינסקי) קלאָפּט מיט'ן האמער. די קאָנ־פערענץ איז צו ענדע. דער עולם קאָכט זיך נאָך. דער טשער־מאן שטעהט אויף פון טיש. מיר צעקושען זיך. איך וויל גיהן. דער טשערמאן האלט מיך אָפּ א מינוט.

— וואָרט אויס א וויילע. איך וויל אייך בעקאנט מאכען מיט אונזער ביאליקען.

— ביאליק איז דענן אויך דאָ? וואו איז ער?

— אָט איז ער דאָך.

און ער שטעלט מיר פאָר דעם בורזשוק.

אָט־אָ־דער קליינער בורזשוק איז דאָס געווען דער גרויסער ביאליק. די משמעות, אז איך בין ניט אזא שארפער פיזיאָנאָ־מיסט...

ב.

אין האָג האָב איך קיין סך ניט פערבראכט. נאָר די גאנצע צייט כמעט זענען מיר מיט ביאליקען געווען ניט צעשיידט. אויפ'ן בריטען וויים־זאמדיגען ברעג פונ'ם וויים־זילבערנעם ים האָבען

אונפערגעסליכע וואָך. אָלע זאָלבעפערט האָבען מיר זיך געלאָזט פֿאָטאָגראַפירען, לויט דאָס ביילד וואָס ליגט דערביי, אונטער דעם שענעם בלויען הימעל, ביי דער גענפער שטילער זעע, אקעגען די הויכע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, שווייצער־אַלפּען. אוף מעשיות זענען דערצעהלט געוואָרען איינציגווייז, מערקווירדיגע פֿאסירונגען, וואָס יעדען האָט זיך געטראָפען אין זיין לעבען. אייניגע פון די דאָזיגע מעשיות האָב איך דערנאָך בעשריבען און אַרויסגעגעבען בעזונדער אין א ביכעל אונטער'ן נאָמען: „פיער זענען מיר געזעסען". מיט איינעם וואָרט, דאָס איז געווען א וואָך פון ביאַליק. און נאָך א מאָל ביאַליק. און וויעדער א מאָל ביאַליק.

ד.

אַוועקגענאַנגען די טומעלדינע וואָך, אַוועקגעפאָהרען דער נאַסט — אוים ביאַליק. שטיל איז געוואָרען אין דער שווייץ. די הויכע, מיט'ן אייביגען שניי בעדעקטע, בערג האָבען זיך חנ'עוודיג אָפּגעשפּיגעלט אינאייניעם מיט'ן בלויען הימעל אין דער שענער שטילער נענפער זעע. עס איז אָבער בעשערט געווען, אז ביאַליק'ס נאָמען זאָל צווישען אונז נאָך אָביסעל וועגטילירט וועראן צוליעב א נייעם אינצידענט, צוליעב א נייע קונדס'עריי.

אין א שענעם פריהמאָרגען בעקום איך א בריוועלע פון ביאַליקען. אין בריוועלע לאָזט מיך דער גרויסער דיכטער הערען, אז ער האָט פערגעסען ערגיץ אין וועג א פּאָר שטעקשיך, בעט ער מיך, איך זאָל זיך מטריח זיין א קוק טהון אונטער'ן בעט, וואו ער איז געשלאָפען, און אויב איך וועל געפינען זיינע שטעקשיך, זאָל איך זיי איהם איבערשיקען. געשריבען איז דאָס בריוועלע אין ביאַליק'ס סטיל מיט מגלה־טמירין־לשון: „הטשעקשיך שלי"... און עס האָט זיך אָנגעהויבען א חתונה מיט שטעקשיך. עס זענען געלאָפען בריעף נאָך בריעף, וואו דאָס וואָרט „שטעק־

און האָט פירגעהאַלטען דעם גאַסט, למאי ער האָט זיך ניט אָפּגע־
שטעלט ביי איהם. נישט געהאַט קיין אַנדער תירוץ אויף אַרויס־
צודרעהען זיך, האָט ביאַליק זיך געוואָלט פערענטפערען פאַר בן־
עמי'ן, אז ער האָט עס נישט געקאָנט טהון, ווייל ער איז נאָר־וואָס
געקומען פון באהן.

— וועז? היינט? היינט, דעם ערשטען טאָג ראש־השנה?!
דער גרעסטער אידישער דיכטער איז געפאָהרען אום ראש־
השנה??!! און פון וועמען הערט ער עס? — פון ביאַליקען
אַליין?! שומו שמים!!! — הימעל עפען זיך!!...

און וואָס מעהר בן־עמי האָט זיך געקאָכט, אַלץ מעהר האָט
ביאַליק געלאַכט. און וואָס מעהר ביאַליק האָט געלאַכט, האָט
זיך בן־עמי געקאָכט. עס האָט אָנגעהויבען וועהרען שטאַרק לע־
בעריג. עס איז געוואָרען אַרום אונז א „רערעל". עס איז אָנ־
געקומען דער זיידע. דערזעהען, ווי די אייניקלעך קאָבען זיך,
ווי איינער בייזערט זיך, די איבעריגע לאָבען, האָט ער מקיים פסק
געוועז בן־עמי'ן אויפ'ן אָרט. ער האָט איהם אויסגעלאַכט, ווי
דער זיידע קאָן:

— וואָס זעגט איהר עס גאָט'ס סטראָפטשע אין דער שווייץ
אָנצוגעמען זיך גאָט'ס קריוודע אין די ימים נוראים? פערלאָזט
אייך אויף דעם רבונו של עולם — ער קאָן אַליין בעשטעהן זיין
שטעדטעל — האָט איהר געהערט א מעשה!

וועז עס קען בן־עמי'ס היציגען טעמפּעראַמענט, וועט פער־
שטעהן, אז לאַנג האָט ער נישט געקאָכט זיין ברוגז. און איבער־
הויפּט — אויף ביאַליקען. קאָן מען דענן זיין לאַנג ברוגז אויף
א קונדס, אויף א ליעבען קונדס, וואָס לאַכט אזוי האַרצעדיג און
מאַכט אייך לאַכענדיג? מיר האָבען באַלד אויפ'ן אָרט נעמאַכט
א פשרה, אז ס'איז פארפאַלען. סטאַנציע האַלט דער דיכטער
מאַקי ביי מיר. נאָר עסען זאָל ער אַמאָל דאָ און אַמאָל דאָרט —
אזוי אז ער זאָל זיין אונזער אַלעמע'ס אורח. און אָט אזוי
האָבען מיר פערבראַכט מיטן גרויסען גאַסט א גוטע וואָך. א

זאַכען פון אידיש אויף העברעאיש, אַרויסגעגעבען גאַנצע בענדער מעשיות פאַר אידישע קינדער, געפֿלאַנעווען אַרויסצוגעבען נאָך מעהרערע זאַכען — ביז דער גאָט פון נקמה האָט זיך צעבייזערט און ער האָט אָנגעשיקט א בלוטיגען מבול אויף דער זינדיגער ערד... מיך האָט דער שטראָם אויפגעהאַפּט און פּערטראָגען אוש אַהער, קיין אַמעריקאַ. ביאַליק איז פערבליבען דאָרט ביי די ברעגעס פון שוואַרצען ים, ווייט פון די, וואָס האָבען זיך גע־שפּיגעלט אין זיין נשמה, וואָס האָבען זיך געוואַרעמט אינ׳ם ברען פון זיין טאַלאַנט, וואָס האָבען איהם ליעב געהאַט אָהן א ברעג און האָבען איהם ליעב ער היום הזה.

ניו־יאָרק, ניסן, 1916.

שיך" ווערד דערמאנט און איבערגע'חזר'ט און איבערגעזייעט אפשר א מאל הונדערט. אינ'ם ערשטען בריוועל שרייב איך איהם, אז איך האָב געזוכט די שטעקשיך אונטער'ן בעט, וואו ער, ביא־ליק, איז געשלאָפען, נאָר איך ווייס ניט פאר געווים, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, אדער גלאָט א פאָר שטעקשיך? און בכדי עם זאל ניט ארויס חס־ושלום קיין שום טעות, האָב איך געבראכט א פאטאגראפישען אפפאראט און האָב אראפגענומען א בילד פון די שטעקשיך, און איך שיק איהם ארויס רצוף פה דאָס בילד פון די שטעקשיך, ער זאל זיך צוקוקען צו די שטעקשיך און זאל מיר באלד מודיע זיין דורך א בריוועל, אויב די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך? קומט מיר אן א בריוועל פון ביאליקען, אזוי ווי ער האָט זיך גוט איינגעקוקט אינ'ם בילד פון די שטעקשיך און האָט דערקענט אין זיי זיינע שטעקשיך, אזוי אז ער קאן שוועהרען בנקיטת חפץ, אז די שטעקשיך זענען זיינע שטעקשיך, לכן דעריבער זאל איך, למען השם, איהם ארויסשיקען זיינע שטעק־שיך! ענטפער איך איהם מיט א בריוועל, אז ער זאל מוחל זיין מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארויסשיקען די שטעקשיך... קומט מיר אן א בריוועל פון ביא־ליקען מיט א גוואלד: היתכן? הישמע כזאת? ווי קאן ער מיר שיקען א קבלה אויף די שטעקשיך איידער ער האָט בעקומען די שטעקשיך? ענטפער איך איהם, אז ס'איז דא איין עצה: איך שיק איהם דערווייל ארויס איין שוך פון זיינע שטעקשיך, וועט ער מיר צושיקען א קבלה אויף די שטעקשיך. און אז איכ'ל בעקומען די קבלה אויף די שטעקשיך, וועל איך איהם דעמאלט ארויסשיקען דעם אנדערען שוך פון די שטעקשיך. און צום ארויסגעשיקטען שוך האָב איך צוגעלענט א צעטעלע: „המשך יבוא" — פאָרטזעצונג פאלגט...

אזוי האָט מען געקונדסט און ארויסגעווארפען שטיקלעך, און צווישען רעכטען קונדסעריי האָט מען געטהאן ערנסטע ליטע־ראַרישע ארבייט אויך — מע האָט נעשריבען און איבערגעזעצט

פיער זענען מיר געזעסען

נעשריבען אין יאהר 1908.

וועלען מיר שבת האלטען אונטער'ן בארג. מיך האָט ער נעמאכט אויסצורעהען. ער האָט ניט פערשטאנען, ווי אזוי נעמט זיך אונטער אזא מענש ווי איך געהן, אז איך וויים, אז איך קאָן ניט געהן?

פון דעסטוועגען האָט דאָס איהם גארנישט געשטעהרט, ער זאָל צונויפלעגען דעם שירם, פערקאטשען די פאלעס און גלייך מיט אונז אלע זיך א וואַרף טהון אין גרינעם פרישען שמעקעדיגען גראָז אריין און נעניסען טעם גן־ערדן פון רוהען אין מיטען פעלד, אונטער נאָט'ס הימל, און הערען דעם זיידען דערצעהלען א מעשה.

* * *

בעשרייבען א מעשה און דערצעהלען א מעשה — דאָס איז זיך צוויי בעזונדערע זאכען. פארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך בעשרייבען א זאך אויסגעצייכענט, און לאָזען זיי אייך עפּים נעמען דערצעהלען, צעברעקלען זיי דאָס און צעקייען עס אייך אזוי, אז עס שלאָגט צו דער גאל. און פארהאן מענשען, וואָס וועלען אייך דערצעהלען א מעשה טשאקענדיג, אויסגעטאקט און אויסגעפוצט, מחיה נפשות, — און פרובט, לאָזען זיי דאָס וועלען איבערגעבען אויף פאפיער — איהר זאלט זיי ארַאפנעמען דעם קאָפ! פארהאן נאָך א קאטענארין גליקליכע מענשען, וואָס זענען ווייט פון ביידע זאכען, ניט דערצעהלען, ניט בעשרייבען; נאָר פון זיי רעדען מיר נישט. מיר רעדען פון די, וואָס די נאטור האָט זיי געבענשט מיט ביידע טאלאנטען. דער זיידע רב מענדעלי מוכר־ספרים בעזיצט ביידע מתנות פון זיין ליעבען נאָמען אויפ'ן העכסטען שטיינער. ער, אז ער דערצעהלט א מעשה, מאהלט ער א בילד, און איהר זיצט און הערט און זעהט, און עס דאכט זיך אייך, אז איהר לעזט דאָס פון א בוך, — ניין! וואָס זאָג איך? עס דאכט זיך אייך, אז דאָס לעבט, אז דאָס רעדט, אז דאָס קומט־פאָר פאר אייערע אויגען, און עס ווילט זיך אייך אייביג אזוי זיצען און הערען, און הערען, און הערען...

— איך וויים נאָר ניט וואָס דאָס איז! — רופט זיך אָן מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט, וועלכער איז קלאָר אין די אָפּענבערג, ווי א איד אין אשרי. — ס'איז קיינמאָל ניט נעווען אזוי וווייט, ווי איצטיגס מאָל. איהר זאָלט מיך פּאָלגען, וואָלטען מיר נעגאַנגען אביסעל ניכער.

און אָט אזוי האָט ער אונז אונטערגענעבען אָלע מאָל מעהר היץ, מיר זאָלען געהן ניכער, מעהר פון אָלעמען זיך איינגעמיעדט און מחמת דעם איז ער געווָארען בייז, נערעדט מיט נאָל, נעשאָטען מיט פייער, אויסגעלאָזט כל חמתו אויף פּאַני־גנב מיט זיין רעווָאָלוציע און מיט זיין קאָנסטיטוציע.

— שאָט! איך וויל אייך עפּים פרעגען! — אזוי האָט זיך אָנגערופען צו אונז אָלעמען דער זיידע רב מענדעלי, און מיר אָלע האָבען זיך אויפגעשטעלט אויף א ווייַלע. — איך וויל, איהר זאָלט מיר זאָגען, יעדער בעזונדער, ווי אזוי פיהלט איהר זיך אין דער מינוט?

אפּנים, אז מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט דער ערשטער פערשטאַנען דעם זיידעניס פראַגע, מחמת ער האָט זיך נעאייַלט ענטפערען דער ערשטער, ווישענדיג מיט די פּאָלעם דעם שוויים פונ'ם נאָסען שטערן.

— איך פיהל מיך אזוי גרינג, אז איך וואָלט נעפּלויגען, ווי איין אָדלער, נישט אַרומגעקוקט זיך צוריק אפילו אויף א מינוט.

— און איך — מאכט דער יונגער פּאָעט ביאָליק, איינגעקוקט זיך אויף מיר — איך פיהל מיך ניט שלעכט, נאָר פליהען ווי איין אָדלער — וויים איך ניט, אויב איך וואָלט נעפּלויגען.

אצינד איז נעקומען די ציים, איך זאָל אויך עפּים ענטפערען. און איך האָב נעזאָגט:

— איך פיהל, אז עס וואָלט מיר צוגעקומען א שטיק נעזונד, וועז מיר זעצען זיך אָט־דאָ, למשל, אויפ'ן גראָז...

מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט איז געווָארען אָנגעצונדען. ער האָט נעזאָגט, אז אויב מיר וועלען אָט אזוי נעהן,

דער! און מחמת מיר זענען אביסעל מיעד, האָבען מיר זיך אני־דערגעזעצט אָט דאָ אביסעל רוהען, און לאָמיר בעסער רעדען, דערצעהלען גלאָט אזוי אין דער וועלט אריין.

— מעשיות! מעשיות! — האָבען אויסגעשריען מיר, אלע דריי אייניקלעך. — דערצעהלט אונז עפּיס א מעשה, זיידעניו, א מעשה!

— א מעשה? וואָס פאר א מעשה זאָל איך אייך דער־צעהלען?

— דערצעהלט אונז, זיידעניו, א מעשה פון זיך אליין, פון אייער אייגענעם לעבען, פון פּאַרטייטען!

— גוט, איך וועל אייך דערצעהלען א מעשה מיט א פערטעל עוף, נאָר מיט א תנאי...

— אז מע זאָל אייך ניט איבערשלאָגען אין מיטען? ניט פערלויפען אויף צו־פריהער? ניט אריינפאָהרען מיט א וואָגען אין שליטען אריין?

— אָט־אָט־אָט! גוט, וואָס איהר וויסט מיין טבע און וואָס איהר קענט זיך אליין.

אזוי האָט אונז געזאָגט דער זיידע, זיך געמוטען צום מדרש, וואָס ער האָט מיטגענומען אין וועג אריין צידה לדרך, פערריסען די בריללען אַרויף אויפ'ן שטערן, געגעבען א קוק־אריין, פערמאַכט דעם מדרש, אראָפּגעלאָזט די בריללען צוריק אויף דער נאָז און אָנגעהויבען מיט א ניגון פון דער גמרא:

א.

א מעשה מיט א פערטעל עוף

— הערט זשע, אָמר רבי יוחנן — האָט רבי יוחנן געזאָגט: איבער קמצא ובר־קמצא איז חרוב געוואָרען ירושלים; איבער א

דער שמועס, וואָס ביי אונז האָט זיך געקייטעלט, האָט זיך אָנגעהויבען, געווויינטליך, פון פּאָליטיק, פון דער אידישער לאָגע אין׳ם אומגליקליכען לאַנד, און מען איז אריבער אויף דעם, וואָס אונז, שריפטשטעלער, איז מעהר נאָהענט צום הארצען, — אויף דער ליטעראַטור. די גאַנצע צייט איז אָבער דער זיידע געזעסען פערהמורעט, מיט א ביטער שמייכעלע אויף די ליפּען, ווי איינער רעדט: „נאַראַנים האָבען געפונען פון וואָס צו רעדען!"... מיין קאָלעגא מיט׳ן היסען טעמפּעראַמענט האָט געוואָלט מאַכען די אונטערהאַלטונג מעהר אינטערעסאַנט, האָט ער אַרויפגעפּיהרט דעם שמועס אויף „נאַציאָנאַליזם", און האָט געזומען איינטיילען די רעוואָלוציאָנערען מיט די בונדיסטען מיט די אַריסטאָקראַטען פון איין זייט, און די ציוניסטען מיט די טעריטאָריאַליסטען פון דער אַנדערער זייט, — אַלע האָבען זיך פון איהם ניט געוואַרט! עס האָט אָבער קיינעם נישט געזומען. דער גאַנצער פּולווער מיט אַלע קויַלען זענען איצטיגם מאָל געווען אַרויסגעוואָרפען. דער זיידע האָט זיך אויפגעהויבען מיט א קאָפּ העכער פון דער גאַנצער וועלט און האָט געזאָגט, אז כל זמן עס וועט לעבען די „אונערבאַרעמליכקייט פון עקזיסטענץ" („אכזריות הקיום"), וועט איהם נישט נעמען נישט דאָס „שלעכטע" נישט דאָס „גוטע", וואַרום עס איז נישטאָ אויף דער ערד נישט „שלעכטעס" נישט „גוטעס" — עס איז נאָר דאָ דאָס, וואָס עס איז... און ער האָט אויסגעלאָזט זיין פילאָזאָפישע טעאָריע מיט א בקשה צו אונז, זיינע איניקלעך, אז מיר זאָלען איצטיגם מאָל אַראָפּוואַרפען פון זיך די שריפטשטעלערישע קאָפּאָטע, פערגעסען, אז ס׳איז דאָ אויף דער וועלט א קולטור מיט א ליטעראַטור מיט בוכדרוקערייַ מיט מוכרי־ספּרים און פערלענער און אַרויסגעבער און צייטשריפטען און גאַזעטען, מיט מענשען־רשעים און מענשען־צדיקים, מיט פּאַני, מיט, להבדיל, אידען, מיט נאָך אזעלכע זאכען, און מיר זאָלען נעדענקען, אז איצט, אין דעם דאָזיגען טאָג, זענען מיר גלאַט מענשען — טוריסטען, וואָס האָבען געמאכט איין עקסקורסיע אין די אַלפּענבערג. עלעהיי ענגלענ־

אנדערער ארוים, אויף אונ אפ, ווי אויף א יאריד! און די קא־
מערען מיט די קעמערלעך זענען געפאקט מיט פראוויזיע אויפ'ן
נאנצען יאהר, און משרתים, דיענערס און דיענסטען און משניחים,
דרעהען זיך ארום הין און הער, און עס קאכט ווי אין א קעסעל.
ווער עס קאכט, ווער עס באקט, ווער עס דערלאנגט עסען, ווער
עס וואשט, ווער עס פרעסט, ווער עס הייצט דאס באד, ווער עס
לעשט די ליכט אום שבת, — דערויף איז פארהאן אין הויף א
בעזונדערער פארשווין, א שבת־גוי מיט'ן נאמען פאוולא, וואס פון
איהם האב איך אייך נאר א בעזונדערע מעשה. איהר קאנט פער־
שטעהן, ווער דער פאוולא איז — אז ס'זענען געווען מענשען, וואס
פלעגען ביי דעם פאוולא זיך נאכפרעגען, ווען איז ראש־חודש און
ווען איז דער מולד... נאר מיר לאזען פארלויפיג פאוולא צו־רוה,
און מיר קעהרען זיך אום צוריק אין „הויף" צריין. דאס הא
איהר אייך דעם פרוזדור, דעם אריינטריט. אצינד וועלען מיר
זיך מטריח זיין מיט אייך אין טרקלין, אין פאלאץ אריין, זיך
בעקענען מיט'ן אייגענטהימער פונ'ם „הויף".

שטעלט אייך פאר א בילדשענעם מענשען, האלב־אידיש,
האלב־אירא־פעאיש געקליידט, מיט אונטערגעבויגענע פאות, מיט
א ווייסען קאלנער, מיט א ליכטיג שטרענגען פנים, מיט מאניערען
פון א פירסט. דער נאנצער „הויף" שטעהט פאר איהם ווי פאר
א מלך. אין שטוב איז ריין, זויבער, רייך, נאר איינפאך און
שטרענג, און זעלטען ווער עס האט די עהרע אהער אריינצוטרעטען,
א חוץ שבת; און קומט שבת, ווערד געדעקט א לאנגע רייהע
פון טישען, און א חוץ דער פאמיליע ווערען איינגעלאדען אויך
נעסט פון די פאַרנעמסטע אורחים. איך האב אייך פערגעסען
מיטצוטיילען, אום איהר זאלט האבען א ריכטיגען בעגריף פון
דעם „הויף", אז אין שטוב דרעהט זיך ארום אויך א גלות. דאס
איז א דייטש, א לעהרער צו די קינדער, וואס לעהרענט מיט זיי
„שפראך". אויבענאן, אויף א הויכען שטוהל, זיצט דער בעל־
הבית, דער אייגענטהימער אליין, און אלע אויגען זענען צו איהם.

הוהן מיט א האהן איז חרוב געוואָרען די שטאָדט ביתר; איבער א פלעקל פון א וואָגען איז חרוב געוואָרען טור־מלכא. ערלויבט מיר צוצוזעצען: איבער א פערטעל עוף איז פון אבראמאָוויטש געוואָרען מענדעלי מוכר־ספרים. הערט א מעשה!...

מיר רוקען זיך צונויף אלע דריי נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע הויבט־אָן צו דערצעהלען בזה הלשון:

— שטעלט אייך פאָר א גרויסען פיערעקעכיגען פלאַץ, פער־בויט פון אַיין זייט מיט א ברייטען מויער, א פאלאַץ, פון דער אַנדערער זייט — מיט א שענעם בית־המדרש, ביי דער זייט, להבדיל, א מרחץ, א גרויסע קירך, ברייטע שטאהלען און קאמערס מיט קעמערלעך — דאָס איז דער „הויף". וועמען'ס הויף — דאָס וועט איהר וויסען שפעטער. אין בית־המדרש זיצען יומם ולילה צעהן אידען לומדים און לערנען. נאָר אז מע זאָגט אייך צעהן אידען לומדים זיצען און לערנען, שטעלט איהר זיך שוין פאָר אין דער פאַנטאזיע די געוויסע „עשרה בטלנים", דאָס הייסט: פער־שמירטע, אָפּגעריסענע, אָרעמע לעדיג־געהער. האָט צייט! דאָס זענען געווען צעהן שענע זויבער־געקליידטע פאַרשוינען, מיט ליכ־טיגע פנימ'ער, געקליבענע לומדים פון דער ליטא, וואָס יעדער פון זיי וואָלט געמעגט זיין א רב בכל תפוצות ישראל. א זכיה האָט געהאט דער, וואָס איז צוגעלאָזט געוואָרען צו הערען פון זיי א וואָרט. אלע פריה און פאַרנאכט האָט מען דאָרט געדאַווענט — דאָס איז זעלבסטפערשטענדליך. האָט איהר אייך דעם בית־המדרש. אצינד וועלען מיר זיך דורכגעהן מיט אייך אין קיך אריין. נאָר אז איך זאָג אייך א קיך, זאָלט איהר ניט מיינען, אז איך רעד פון סתם א קיך מיט אַיין אויוועז, מיט אַיין אונטערן־אויוועז, מיט אַיין אויפ'ן־אויוועז און מיט א קאץ. ניין, דאָס מיין איך א גאנצען רעסטאָראן מיט לאנגע געדעקטע טישען, און אויף די טישען — פון כל טוב: פיש און פלייש און ביער און פירות אלערליי, און כל דכפין — פראנק און פריי פאר דער גאנ־צער וועלט, מיט צוויי טיהרען, פון אַיין טיהר אריין, פון דער

אַליין — איז זי אין דער גרויסער שרפה, וואָס עס איז געווען ביי אונז אין קאָפּוליע, אָפּגעברענט געוואָרען, און צו מיינע צוויי טיטלען, „דער יתום" און „דער יורש", איז צוגעזעצט געוואָרען א דריטער טיטל: „דער נשרף", וועלכער האָט איינגעשלונגען יענע ערשטע צוויי טיטלען, ווי די זיבען מאָגערע קיה פון מצרים, וואָס האָבען אזוי בריה'ש איינגעשלונגען אין זיך די זיבען פעטע קיה, אזוי אז קיינער האָט ניט דערקענט, וואָס פאר א גוטען אָכּ־בייסען זיי האָבען געהאַט...

מילא, דערצעהלען אייך וואָס אין קאָפּוליע האָט זיך אָפּגע־טהאָן בשעת פונ'ם „יתום" מיט'ן „יורש" איז געוואָרען א „נשרף" — וויל איך נישט. דאָס לאָז איך איבער אויף איין אנדערש מאָל. איך וויל אייך נאָר מודיע זיין, אז עס האָבען זיך געפונען גוטע בארעמהערציגע מענשען, וואָס האָבען רחמנות גע־האַט אויפ'ן „יתום" דעם „נשרף" (דער טיטל „יורש" איז אַוועק, וואו דער ליעבער שבת־קודש געהט אַוועק) און האָבען איהם אָפּ־געפיהרט פון קאָפּוליע קיין סלוצק צו רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש אריין — לערנען.

מיין איבערראשונג, אז איך בין אָנגעקומען צו רב יונה סלוצ־קער אין „הויף" אריין, לאָזט זיך ניט בעשרייבען. איך בין זיכער, אז קיין תלמיד פון דער ישיבה און קיין סטודענט פון אוניווער־סיטעט האָט אזוי פלייסיג נישט געלערנט און אזוי פיעל הנאה געהאַט פון דעם לערנען, ווי דער „יתום" פון קאָפּוליע האָט געהאַט ביי רב יונה סלוצקער אין בית־המדרש. אייביג וועל איך ניט פערגעסען די לאַנגע ווינטער־נעכט אינ'ם העל־בעלייכטען גוט־אָנגעהייצטען בית־המדרש, אויף די גלאַטע בענק מיט די געפּאָ־לירטע סטענדערם, וואו דאָס קול קלינגט זיך אָפּ מיט א זעלטענער זיסקייט, וואָס צענעהט זיך ממש אין די ביינער. נאָכדעם — דאָס געשמאקע דאוונען מיט'ן ערשטען מנין פּארטאָג, אז דער רבונו־של־עולם אליין שלאָפּט נאָך, און נאָכ'ן דאוונען — דאָס הייסט

ווייסט איהר, ווער דאָס איז? דאָס איז א ליטווישער גביר, א איד א סוחר, רב יונה סלוצקער, און די מעשה קומט־פאָר נישט אין קיין אַנדער שטאָדט, נאָר טאָקי אין סלוצק.

אַצינד לאָזען מיר איבער דעם בן־מלך און נעמען זיך צו דער בת־מלכה, דאָס מיין איך — צו רב יונה סלוצקער'ס טאָכטער, וואָס איהר נאָמען איז געווען פייגעל און געדופען האָט מען זי די „קלייגע אויגעלעך", נישט בלשון סגי־נהור, וויל זי האָט געהאַט גרויסע אויגען, נאָר טאָקי דערפאָר, וויל זי האָט געהאַט זעהר קלייגע אויגעלעך, און מחמת רב יונה סלוצקער איז געווען א איד א גביר און די טאָכטער האָט געהאַט קלייגע אויגעלעך, האָט מען איהר געזוכט א חתן איין אָרעם בחור, נאָר א מושלם, א צאַצקע, אזעלכען, וואָס זאָל זיין אייגער ביי גאָט דער אַנדערער ביי איהם, — און גאָט האָט איהם געבראַכט די מציאה אין שטוב אריין.

איהר שטויסט זיך שוין אודאי, אז דאָ וויל איך אייך דערצעהלען שוין פון זיך. אלזא, מוז איך אייך דערקלערען, וועד בין איך געווען און וואָס בין איך געווען צו יענער צייט. מיך האָט גאָט געבענטשט מיט דריי טיטלען מיט א מאָל. איך בין געווען א „יתום", א „יורש" און א „נשרף". א יתום בין איך געווען פון טאַטע־מאַמע אין א קליין שטעדטעל אין דער ליטא, אין קאַ־פוליע. א יורש בין איך געווען אויף א חלק פון דער דירה, וואָס איז געבליבען אונז בירושה — געווינטליך, ניט אויף א גרויסען חלק: דעם גרעסטען חלק האָט געהאַט מיין עלטערער ברודער, דער בכור; אויף מיין חלק האָט זיך אָנגענומען סך־הכל א „זיבע־טעל", וואָס אז מע זאָל געווען די דירה צו יענער צייט פערקויפען, וואָלט זיך אָנגענומען אויף מיין חלק אודאי א קערבלעך דרייסיג, און געווים זענען געווען א סך אזעלכע, וואָס האָבען מיר מקנא געווען. נאָר אזוי ווי מע האָט די דירה בעצייטענס ניט פער־קויפט, — און שולדיג זענען אין דעם געווען טאָקי די יורשים

— וואָס נעמסט דו זיך איבער אזוי? — שענח איך צו איהם. — דאָס בין איך דאָך טאקי אליין, היינט וואָס איז מיט דיר דער יחוס?...

— הקיצור, איך וועל אייך נישט מאריך זיין, קינדער, מע האָט מיך געבראכט צום „טיש" דעם ערשטען פרייטאג־צו־נאכטס און מע האָט מיך אוועקגעזעצט ביי׳ם עק טיש, פונקט אקעגען דעם גביר און אקעגען דעם גביר׳ס טאכטער מיט די קליינע אויגעלעך. דער גביר האָט אלע מאל געוואָרפען אויף מיר א פּאָר שווארצע שארפע שטרענגע אויגען, מיט וועלכע ער האָט מיך דורכגעניזעט דורך און דורך. די „קליינע אויגעלעך" האָבען געקוקט צו זיך אין טעלער אריין. מיר איז געווען ניט אם בעסטען — דאָס דארפט איהר אליין פערשטעהן.

אפּמאהלען אייך די פּרעכטיגע סעודה — למאי זאָלט איהר מיך נויטען, איך זאל אייך טהון אזא זאך, וואָס איהר קאָנט דאָס געפינען אין שבועות׳דיגען „אקדמות"? איך וויל אייך נאָר זאָגען איינם: דעם ערשטען מאל אויף מיין לעבען האָב איך דערוועהען אזוי פיעל טעלער מיט טעלערלעך! און גלאָנצענדיגע, גלאָטע, גלימשיגע. איהר מיינט, ס׳איז א מעלה? האָט צייט, איהר וועט עפּים הערען! דערצו דארף איך מיך מודה זיין, אז מיט׳ן שכל פון גאָפּעל־מעסער בין איך צו יענער צייט נאָך עפּים נישט אזוי שטארק בעקאָנט געווען, און דאָ דערלאָנגט מען אייך, א געברא־טענעם, א פערטעל עוף, גוט אייגעפּרעגעלט אין שמאלץ, אָנגע־פילט און בעגאָסען מיט א מין זאָך (צימעס מן הסתם?), וואָס איך האָב עס נאָך קיינמאל ניט פערזוכט. אודאי דארף מען זיין א גרויסער חכם, מע זאל פערשטעהן, אז דאָס איז ניט קיין שלעכ־טער מאכל. נאָר במה דברים אמורים — וועז איז דאָס נערעדט געוואָרען, אז מע זאל דאָס נעמען אין האַנד אריין, ווי גאָט האָט געבאָטען, אין טהון מיט דעם דאָס, וואָס דער טאטע האָט נעטהאָן. ווי זשע איז אָבער דער דין, אז מע דארף נאָכקוקען וואָס אנדערע

גלעזעל טיי מיט זודינע מילך מיט פרישע געבעקס, נאר־וואס פונ׳ם אויוועג. און ועל כולם — פרייטאג אין באד אריין מיט די פראכטפולע שטיינערנע בענק, ריינע שעפלעך, מחיה׳דינע שפריי־צערס, ריינע באסיינס אויף צו שווימען — איין אמת׳ער גן־ערן! איך זאג אייך דעם אמת: איך וואלט וועלען אייביג זיין א „יתום" א „נשרף" און זיצען ביי רב יונה סלוצקער אין „הויף", אלס ארעם־בחור, און לערנען. איז דאך אבער דא א שטן מקטרג אויף דער וועלט, געהט ער און רעדט אן די לומדים, וואס האבען מיט מיר געלערענט אין בית־המדרש, אז זיי זאלען רעדען מיט רב יונה סלוצקער וועגען דעם קאפוליער ארעם־בחור, און רב יונה סלוצקער גיט ארויס א בעפויל, אז שבת זאל מען מיך ברענגען צום „טיש". פונ׳ם שמועס, וואס די עשרה בטלנים האבען געהאט צווישען זיך, האב איך פערשטאנען, אום וואס דא האנדעלט זיך. קיין גרויסער חכם דערצו האט מען ניט בעדארפט זיין, ווארום זיי האבען מיר גלייך ארויסגעזאגט, אז איך בין א גרויסער בר־מזל, און האבען שוין געקוקט אויף מיר ווי אויף א פרינץ, ווי אויף רב יונה סלוצקער׳ס טאכטער׳ס חתן.

וואס איך האב איבערגעלעבט יענעם טאג, וועז איך האב בעדארפט צום ערשטען מאל גהען צום „טיש" — בעדארף איך אייך נישט דערצהלען. דער כח הדמיון האט מיך געהאפט אויף די פליגלען און האט מיך אוועקגעטראגען צו אלדי שווארצע יאהר, ערגיץ הינטער די הרי־חושך, און איך האב מיך דערזעהן זיצען אויבענאן אויף א גאלדענעם שטוהל, אנגעטהאן אין סאמע זיידענע מלבושים, און דער גאנצער „הויף" מיט די עשרה בטלנים מיט, להבדיל, פאוולא דעם שבת־גוי קניהען און בוקען צו מיר, און איך שאף מיך מיט זיי, זיי זאלען מיר דערלאנגען די גמרא... און פלוצים, איך טהו א קוק — עס פליהט א קארעטע מיט גענילטע רעדער און מיט ברענענדיגע פערד, און אין קארעטע, זעה איך, זיצט צעלעגט א גראף — דער „יתום", דער „יורש", דער „נשרף" פון קאפוליע, און וויל גארנישט א קוק טהון אויף מיר...

מיין נאָר אזוי, אויף א קורצער צייט, און אָנקוקען מיט מיינע נישט־אידישע אויגען, וואָס פּאר א פּנים עס האָט בשעת אידען געהען און רעדען און פּילדערען און שפּאַרען זיך און מאכען מיט די הענד? איך מיין, עס שיינט צו זיין א העכסט־אינטערעסאַנטעס ביל׳ד? א גאנץ געווייניכער שמועס וואָלט געווים אויס־געזהען אין מיינע אויגען, אז מע קריגט זיך און מע רייסט זיך, און בשעת צווי אידען אמפּערען זיך איבער א פּרינציפּיעלער פּראָגע, וועגען וועלכען פּאַרגעהט די זון, וועגען וועלכען האָבען מיר הייַנטיגען יאָהר ראש־השנה, וועגען וויפּיעל קאָן וועלכע זיין אָט דער דאָזיגער מויער, וכדומה, — וואָלט איך זיכער מיינען, אז מע קריגט זיך און עס האָלט ביי פּעטש.

די דאָזיגע געדאַנקען זענען מיר געקומען אין קאָפּ אריין אין דער צייט, וועלכער, דרויי אידישע שריפּטשטעלער און אייניגער א פּאָעט, האָבען געמאכט די ערשטע נסיעה צו די בעריהמטע אָלפּענבערג. כמעט אָלע די, וואָס מיר האָבען בעגעגנט אויף אונזער רייזע, צווישען זיי פּראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, האָבען זיך אָפּגעשטעלט און עפּים ווי פערוואונדערט געקוקט אויף אונז, גלייך ווי מיר וואָלטען אָנגעקומען מי יודע פון וואָס פּאר א לאנד און געגאנגען אָנגעטהאָן מי יודע אין וואָס פּאר מלבושים. איך רעכען, אז ס׳איז געווען דערפּאר, וואָס מיר האָבען געשמועסט טאקי אביסעל צו הויך, און אביסעל דערפּאר, וואָס מיר האָבען געדעדט אינאיינעם אָלע פּיער. רעדען אָלע אינאיינעם איז א קונסט, וואָס נאָר מיר, אידען, בעזיצען דאָס: קיין אנדער פּאָלק קאָן זיך ניט בעריהמען דערמיט. אונזערע אסיפות, דין־תורהס, שמחות און זיצונגען האָבען א שם אויף דער וועלט. פּאַרלאַמענטאריזם, דאָס הייסט, אז יעדער אייניציגער זאָל רעדען בעזונדער, איז א נייעס, וואָס מיר האָבען דערמיט צו פערדאנקען דעם ציוניזם און, איבערהויפּט, דעם דאָקטאָר הערצעל. דאָס איז טאקי א גוטע זאך, נאָר ניט אומערום און ניט אָלע מאָל. וואָסער א פּנים האָט פּאַרלאַמענטאריזם ביי דרויי אידישע שריפּטשטעלער

טהוען? איך קוס אוך זעה, אז אלע קליגען זיך, בריה'ן זיך מיט'ן מעסער אוך מיט'ן גאָפּעל, — קליג איך מיך אויך אוך בריה מיך אויך מיט'ן מעסער אוך מיט'ן גאָפּעל, אוך דאָ דער גביר מיט זיינע שארפע שטרענגע אויגען, וואָס נידערען אייך גלייך אין דער נשמה אריין! איהר קאָנט זיין ווי הונגעריג, מוזט איהר פערלירען דעם אפעטיט. אוועקלעגען דעם גאָפּעל מיט'ן מעסער איז אָבער אויך ניט קיין פלאַן. שלעכט! פלוצים — אז מיין פערטעל עוף הויבט זיך ניט אויף פונ'ם טעלער, גלייך ווי עס וואָלט ביי דעם אויסגעוואכסען פליגעל, אוך טהוט ניט א פליה איבער'ן גאנצען טיש — אוך גלייך דעם גביר אין פנים אריין, אוך פונ'ם פנים גלייך אויף זיינע ריינע שענע רייכע שבת'דיגע בגדים?!!!

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

איהר ווילט וויסען דעם סוף פון דער מעשה? איהר וויסט איהם שוין... דער גאנצער מיין מיינער איז געווען — ערשטענס, מיר זאָלען אביסעל אויסרוהען די פיס, אוך, צווייטענס, חאָטש א האלבע שעה ניט רעדען פון אונזערע מכות. אצינד קאָנען מיר נעהן וווייטער.

אוך מיר האָבען זיך אויפגעהויבען פון דער ערד אוך מיר זענען אוועק וווייטער.

ב.

דעם זיידענ'ס האָטעל

עס טרעפט אייך אמאָל, אז איהר זאָלט וועלען זיין ניט דאָס, וואָס איהר זייט? איך, למשל, וואָלט א בעלן געווען אמאָל זיין ניט קיין איד — געוויינטליך, ניט אויף שטענדיג, חלילה! איך

השכינה, בעדויערען די אַרעמע צעשלאָגענע „קליאָטשע", אַרער די „כנסת ישראל", און אז נאָט העלפט, מע נעמט צו ביסלעך משקה אמאל ביי א מלוה־מלכה, ווערד מען אזוי שטאַרק פרייליך, אז עס גיסען זיך אוש טרערען פון די אויגען...

* * *

די זון האָט געהאלטען אין רעכטען שפּאַציערען איבער'ן העל־בלויען שווייצאַרישען הימעל, בעגאָסען די בערג אַרום און אַרום מיט גאָלדענע סנאָפּעס, וואָס האָבען זיך צעשאָטען אזוי ווי זאָגען איבער די אייביגע שטיינער און געקייקעלט זיך אַראָפּ־בארג, איבער גרינע טהאָלען, און אַריינגעפאַלען אינאיינעם מיט די שלענגעלדיגע וואסערלעך אין דער גלענצענד־בלויער אונרוהיגער „ראָנא", וואָס לויפט מיט א געזאַנג צווישען די פעלזען, נאָט וויסט פון וועג־אָן און ביז וואַנען, נאָט וויסט פאר וואָס און צוליעב וואָס און צוליעב וועלכען צוועק? און מיר זענען נאָך אלץ אונטער'ן בארג, וואָס וואכסט פאר אונזערע אויגען, ווערד אלץ מינוט ברייטער און העכער און שענער, און עס דאָכט זיך, אז ער לויפט שוין ניט מעהר פון אונז, ווי פריהער, נאָר, אדרבה, ער נעהט אונז אקעגען מקבל־פּנים זיין, קוקט אויף אונז פריינדליך, נאָר מיט גדלות, ווינקט צו אונז, אז מיר, פיער אידישע שריפט־שטעלער, זאלען זיך מטריח זיין אהין, צו איהם ארויף, נאָהענט צום הימעל, צו גאָט'ס שטוהל; דאָרט וועט ער אונז לייענען א קאפּיטעל פון מעשה־בראשית; דאָרט וועט ער אונז דערצעהלען וואָס גאָט קאָן, און פון דאָרט וועט ער אונז בעווייזען דאָס נידעריגע, נארישע וועלטעל, וואו נארישע קינדער האָבען אויסגעבויעט קליינע שטיבעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען שטעדט, גאלאָזט לויפען קליינע וועגעלעך און האָבען דאָס א נאָמען געגעבען באהנען, האָבען זיך פערשטעלט פאר מלכים, קעניגען און פּרעזידענטען,

און איינעם א פּאָעט, בשעת מע געהט זאָלבעפערט אין דער שוויץ צווישען די בעריהמטע, מיט אייביגען שניי בעדעקטע, אלפּענבערג און מע רעדט אלע פיער וועגען ליטעראַטור, פּאָעזיע, תלמוד, מדרש, היסטאָריע, פּאָליטיק, רעוואָלוציע, וכדומה אזעלכע זאכען? מיר וועלען דאָך ניט מאכען ג ע ה ע נ ד י ג א „זיצונג" און אויס־קלויבען א פּרעזידענט און בעטען ביי איהם דאָס וואָרט!

די מענשען, וואָס מיר בענעגענען, די פּראַנצויזען, דייטשען און ענגלענדער, גענהען אויף די איינענע בערג, וואָס מיר, נאָר זייער נעהן איז ניט אינטערעסאַנט. זיי גענהען און שווייגען, אָדער אז זיי רעדען, רעדען זיי אזוי שטיל, אז קוים־קוים וואָס מע הערט. יעדער פון זיי האָט אין זינען נאָר זיך, נאָר זיין אייגענעם מאָגען. דאָס איז א כלל: אז עטליכע מענשען גענהען צוזאמען און שווייגען, איז א סימן, אז זיי זענען פערטיעפט אין זייערע מאָגענס. אידען זענען ווייט פון אזעלכע זאכען. א מאָגען איז ביי אונז א באָמבע, וואָס די נאַטור האָט אונז אָנגעהאָנגען, ווי איין אינווענינסטע טאָרבע, איין אָפּקומעניש אויף דער וועלט. איך זאָג עס ניט פון זיך. דער זיידע רב מענדעלי האָט דאָס שוין אָנגעריהרט וויפיעל מאָל אין זיינע אומשטערבליכע כתבים.

ווי אזוי די מעשה איז — אלע דורכגעהער האָבען אויף אונז געקוקט מיט גרויס בעוואונדערונג. אייניגע האָבען זיך אָפּגעשטעלט און איינגעהערט זיך אין אונזערע געשרייען, נעוואָרט, אָפּנים, ביז מיר וועלען זיך אָנהויבען שלאָגען. שוטים! זיי ווייסען ניט, אָפּנים, אז נאָך אזעלכע אמת'ע גוטע פריינד, ווי מיר, איז שווער צו געפינען אויף דער גאַנצער וועלט, חאָטש קיין קאָמפּלימענטען מאכען מיר נישט איינם דעם אנדערען, אין קאָרטען שפּיעלען מיר ניט, און פון אנדערע תענוגים פון עולם הזה, וואָס בינדען־צונויף בעקאַנטע מענשען, ווייסען מיר נישט. אונזער גאַנצעס פערגניגען איז, אז דער אידישער גלות טרייבט אונז אמאָל צוזאמען אויף איין פּלאַץ, גיסען מיר אויס איינעם פאר דאָס אנדערע אונזער פערביטערט הארץ, ווייגען צוזאמען אויף גלות

קיין ערגערע שטראָף אויף דער וועלט, ווי אז מע פערגעסט! מיר איז בעקאַנט דער טעם, אז מע וווייסט עפּיס א זאַך און פּלוצים פּליהט דאָס ארויס פון זכרון, ווי א פויגעלע פון דעם שטייגעלע — נעה חאַפּ דאָס! פערגעסעניש איז א חולאַת, איין אַנשיקעניש, איין אומגליק אויף א מענשן! אויב איהר ווילט, קינדער, וועל איך אייך דערצעהלען א מעשה, ניט קיין פאַנטאַזיע, נאָר טאַקי א מעשה שהיה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אין אַדעס פאַר עטלעכע יאָהרען. א מעשה מיט א האָטעל...

— איך וועל אייך דערצעהלען א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט געטראָפען אויך אין אַדעס!... הערט איהר? ס'איז ווערטה צו בעשרייבען!...

אזוי האָט זיך אַנגערופען מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט און האָט שוין געוואָלט אַנהויבען דערצעהלען, האָט איהם דער פּאָעט איבערגעשלאָגען:

— אָט וועל איך אייך דערצעהלען נאָך א שענערע מעשה, וואָס מיט מיר האָט זיך געטראָפען, ניט אין אַדעס, נאָר אין זשיטאָמיר!

— און וואו בין איך? — האָט זיך ארויסגעהאָפּט דער פערטער, טאַקי איך אַליין. — איך וועל אייך בעסער דערצעהלען א מעשה פון דריי שטערט מיט א מאָל, וועט איהר זיך האַלטען ביי די זייטען!...

— פון דריי שטערט מיט א מאָל? אויב אזוי — קומט אייך די בכורה!

אזוי האָט זיך אַנגערופען דער זיידע מיט א הילכיגען געלעכטער און מיט א ניגון און האָט א מאַך געטהאָן מיט הער האַנר אין דער לופטען, ווי איינער רעדט: „איהר האָט אויסגעהאָפּט?... פאַר אייך די מציאה!"...

אַלע פיער האָבען זיך צעלאַכט, און איך האָב מיך דערמאָנט אינ'ם פּסוק: „שבעה דברים בגולם", און פערשטאַנען, ווי אומ-

שפּיעלען אין מלחמות, ים־געשלעג, הארץ און קנעכט — פּונקט אזוי ווי ביי די גרויסע...

ביי יעדען פון אונז בעקומט דער בארג איין אנדער נאָמען: ביי איינעם הייסט ער „דער זקן"; דער אנדערער האָט געפונען, אז איהם פּאסט הייסען „דער גדול"; נאָך איינעם איז געפעלען איהם א נאָמען געבען „רב זייט זשע מוחל". דעם זיידען רב מענדעלי האָט זיך פערגלוסט אראָפּברענגען אהער דעם גרעסטען ריעז עוג מלך הבשן, וואָס זאָל חאפּען דעם בארג אויף די פּלייצעס און לויפען מיט איהם ת"ק מייל אין איין אָטהעם און וועלען ארויפווארפען איהם אויף די אידען; פּלוצים טהוט גאָט א נס און עס וואכסען־אויס ביי'ם מערדערישען קעניג צוויי צייהן, אין־נער ארויף, דער אנדערער אראָפּ, און דער מערדערישער קעניג בלייבט שטעהן מיט'ן בארג, ניט אהער, ניט אהין — א זעלטען טראגיקאָמישעם בילד!...

— ווי אזוי הייסט ער, אָט דער שענער בארג?

אלע אויגען קוקען אויף מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּע־ראָמענט — ער איז דאָך אין דער שווייץ א גאנצער בעל־הבית: ער קען זיך, זאָגט ער, מיט אלע בערג און איז אויסגעבונדען מיט אלע טייכען און טייכלעך — מיט איינעם א וואָרט, א „היימישער מענש". מיין קאָלענא מיט'ן הייסען טעמפּעראָמענט האָט זיך אָפּגעשטעלט, געוואָרען רויט, גערויבען זיך דעם שטערן, געקוקט ארויף, אויפ'ן סאמע שפּיץ בארג; נאָכדעם האָט ער אויסגע־שפּיגען מיט אזא כעס, גלייך ווי עמיצער וואָלט איהם אָנגעטראָטען אוים'ן פוס:

— טפו זאָל דאָס ווערען! איך האָב פערגעסען דעם נאָמען פונ'ם בארג! געוואוסט נאָר־וואָס — און פערגעסען! וואָס זאָגט איהר דערויף?

— פערגעסען? — רופט זיך אָן דער זיידע רב מענדעלי. — הערסט דו! וואָס פערגעסעניש מאכט — פרעגט ביי מיר. נישטא

געגרעל האָט געזיפֿט פון אויבען אונאויפֿהערלעך און פון צייט צו צייט צעבייזערט זיך און געשמיסען אין די פֿערשוויצטע פענסטער פון אונזער וואָגן, וואו מיר זענען זיך געזעסען נאָענט בריידלעך, בעקוועם, אין דער וואָרעם, ס׳ נאָנצע קאָמפּאַניע און געשמועסט פון פֿערשיידענע זאכען, ענינים און געגענשטענדען. אַקעגען מיר איז געזעסען א פֿאַסאַזשיר, א געבילדעטער, א בעלזשנער, א פֿראַכטפולער מענש, ווי עס האָט זיך אַרויסגעוויזען נאָכדעם — א כריסט, א זעלטענער אידענפֿרײַנד. איהר ווייסט, אז איך האָב פֿיינט א מה־יפית־אידען ערגער ווי א משומד, און ווער נישט נתפּעל פון א כריסט, וואָס זאָגט אויף אונז א גוט וואָרט. נאָר צו דעם פֿאַרשוין האָב איך געהאַט א פֿערזענלעכע סימפּאַטיע דורך א פֿערבאָרגענער צוציהונגסקראַפֿט, וואָס לויגט א ביסעל טיעפֿער פון אונזער פֿערשטאַנד. וואָס זאָל איך אײַך זאָגען? איך האָב זיך געפיהלט מיט איהם אזוי גוט, איך וואָלט זאָגען: הײַמיש, אז עס וואָלט ווירקלעך מיר ניט נמאס ווערען פֿאָהרען מיט איהם נאָך דריי טעג. עס האָט זיך מיר געוואָלט מיט עפּעס וואָס־ניט־אײַנ נוצלעך זיין איהם, טהון עפּעס א געפּעליקייט, אין שטעלט אייך פֿאָר, אז די גוטע געלעגנהייט איז מיר געקומען צו דער האַנד גאָנץ אליין, פון זיך. וואָס איז די מעשה? אזוי ווי ער פֿאָהרט דעם ערשטען מאָל אין מיין שטאָדט, אין אַדעם, וואָלט ער וועלען עפּעס א וועכטע סטאַנציע, אײַן אַנשטענדיגעם האָטעל, און אזוי ווי איך בין אײַן אַדעסער תושב פון א סך יאָהרען, אפשר איז מעגליך, איך זאָל איהם רעקאָמענדירען נאָך מיין פֿערשטאַנד דאָס שענסטע און דאָס בעסטע האָטעל אין אַדעס?

— א האָטעל? אָך!...

מיט ביידע הענד האָב איך מיך אָנגעהאַפּט אינ׳ם דאָזיגען צופּאַל און האָב געגומען איהם אויסמאָהלען מיט די שענסטע פֿארבען א בעוואוסטעם האָטעל, לויט מיין מיינונג, דאָס גרעסטע

מאקטיש עם איז פון אונזער זייט, וואָס מיר זענען אריינגעפאָרען מיט אונזערע מעשיות דעם זיידען אין די רעד אריין, און מיר זיינען גרייט נעווען פערריכטען אונזער פערבערעכען. מיר האָבען אָבער לאַנג בעראַרפט בעטען דעם זיידען, ער זאָל אונז דערצעהלען די מעשה, וואָס מיט איהם האָט זיך געטראָפען אין אַדעס, און דער זיידע (אז מע בעט איהם שטארק, פּועל׳ט מען ביי איהם) האָט פערקאָטשעט די אַרבעל, ווי זיין שטייגער איז, אַרויפגערוקט די בריל׳ען אויפ׳ן הויכען, ווייסען, קלוגען שטערן, וואָס קוקט־ארוים פון די חוואַלעדיגע שניי־ווייסע האָר. די קליינע נאָר שארפע, טיעפע, דורכדרינגענדיגע אויגען האָבען זיך האַלב גע־שלאָסען, געקוקט ארויף, א ביסעל אין א זייט, און אויפ׳ן פּנים האָט זיך צעגאָסען דאָס שיינענדיגע קינדערשע שמייכעל׳ע, וואָס מאַכט איהם תמיד יונגער מיט פופציג יאָהר און גיט איהם צו אזוי פיעל חן, אז עס ווילט זיך זיצען אזוי אייביג נעבען איהם און האָרכען איהם רעדען און רעדען און רעדען!...

און לאַנגזאַם, ווי זיין שטייגער איז, מיט א האַלב־קאָמישען, האַלב־ערנסטען טאָן, האָט ער אָנגעהויבען זיין געשיכטע בזה הלשון:

— דאָס איז געווען, ווי איך האָב אייך נעזאָגט, מיט עטליכע יאָהר צוריק אין אַדעס, דאָס הייסט, ניט אין אַדעס גופא, נאָר עטליכע סטאַנציעס הינטער אַדעס. קורץ, איך בין געפאָהרען אַהיים קיין אַדעס. אָסיענציייט איז דאָס געווען. דער אינדרויסען האָט זיך איינגעהילט אין א רעגענמאַנטל. דער הימל האָט גע־גאָסען מיט טרערען, דער ווינד האָט געקלאָגט, די ערד האָט גע־טרויערט, געבענגט נאָך דער ליעבער ווארעמער זון, ווי איין אַלמנה נאָך איהר מאַן. די בוימער האָבען זיך שוין לאַנג אָפּגע־טרייסעלט פון די געלע בלעטלעך, די פוינלען האָבען פערלאָזען זייערע נעסטען, צוגעזאָגט אויף, אם ירצה השם, איבער א יאָהר צוריק קומען, אז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען... א דריבענע רע־

נישטאָ קיין נאָמען! אפשר מיינט איהר, אַ שוועדער נאָמען, אַ פערפֿאָנטערטער, וואָס איז ניט גרינג צו געדענקען? אָט וועט איהר הערען! קיין מעהר גריגגערער נאָמען קאָן שוין גאָר ניט זיין אין דער וועלט! נאָך מעהר, דאָס איז אוא נאָמען, וואָס מע קאָן איהם ניט פערגעסען, מע זאָל אפילו וועלען! איהר וועט הערען, וועט איהר אַליין זאָגען! קורץ, איך האָב געמיינט, אז איך וועל מיר נאָר אַ מעשה אָנטהון! דער נאָמען איז מיר גע־לעגען, ווי מע זאָגט, אויף דער צונג: אָט־אָט! נאָר ארויסרעדען איהם — בשום אופן ניט, חאָטש שריי חי וקיים! חאָטש לעג זיך און שטאַרב! איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. מיין פֿארשוין האָט, אפּנים, געזעהן מיין טרויעריגע לאָגע. ער האָט געוואָלט מיר אויסהעלפען ווי וויט מעגליך, ארויסציהען מיך פון דער בלאָטע, וואוהין איך בין מיט מיין אייגענעם ווילען פער־קראָכען. ער האָט דערצו אָנגעוועגדט אַלע קרעפטען. ער האָט מיר געזומען אונטערזאָגען, אויסרעכענען אַלע נעמען פון דער גאנצער וועלט. דאָ איז געווען: „גראַנדהאָטעל", „בעלוויו", „טערמינוס", „מעטראָפּאָל", „נאציאָנאל", „אינטערנאציאָנאל", „בריסטאָל", „פּאריז", „מאַדריד", „סאנקט פעטערסבורג", „שיקא־גא", „סאנרעמא", „לאָנדאָן", „האמבורג", „קאָנסטאנטינא־פּאָל" — ניין, ניין און ניין! קורץ, מיין פֿארשוין האָט געזהען, אז נעמען פון שטעדט געהען ניט, האָט ער זיך אַ וואָרף געטהאָן אויף נעמען פון לענדער: אפשר „פראנציע"? „מאנטענעגרא"? „אנגלעטער"? „ראָססיא"? „עסטרייך־אונגארן"? „בעלגיע"? „האָלאנד"? „בראזיליע"? „ארגענטינא"? — וואו? עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אפשר „האָטעל פּאָסט"? „האָטעל ראיאל"? „האָטעל אייראָפּא"? „האָטעל לאָוור"? „האָטעל דאגמארא"? „האָטעל אימפּעריאל"? — קורץ, איך האָב געזהען, ווי מיין פֿארשוין האָט בעהאלטען דאָס נאָטיץ־ביכעל, צוגעשפּילעט צוריק צום זייגער דאָס גילדענע שטיפטעל, זיך גאנץ העפליך מיט מיר אָפּגעזעגענט, נעדאנקט, געבעטען, איך זאָל מיך ניט בעמיהען,

און דאָס שענסטע האָטעל, וואָס אין דער שטאָדט. ערשטענס, די פּאַנאָראַמע. דאָס הויז איז אויפגעשטעלט געוואָרען אזוי קונ־ציג, אז אלע פענסטער קוקען־ארויס אויפ'ן ים. היינט די בריטע, הויכע, ליכטיגע חדרים, דער פּרעכטיגער ווינטערגאָרטען, די אָראַנ־זשערין, דאָס לעזע־צימער, די בעדיענונג, איך מיין די „מענשען". היינט דער רעסטאָראַן, די מוזיק — קורץ, איך האָב מיך אזוי בעגייסטערט, גלייך ווי איך וואָלט געמאָהלט א גן־ערן, ניט קיין האָטעל.

א ליכטיגע, ווארעמע, פרייליכע סטאַנציע אין א פרעמדער שטאָדט, בשעת אין דרויסען איז אזוי אָנגעחמורעט, איז צעהן מאָל אזוי אָנגעלעגט, ווי אין איין אנדער צייט. מיין פּאַרשוין האָט מיך אויסגעהערט מיט ליכטענדיגע דאַנקבאַרע אויגען און מיט א שיינעניג גליקליך פּנים. איך האָב בעמערקט, ווי ער האָט ארויסגענומען פון דער טאַש א נאָטיץ־ביכעל, אָפּגעשפּילעט פונ'ם זייגער א גאָלדען שטיפטעל, און האָט געוואָרט ביז איך וועל ענדיגען, אום ער זאָל קאָנען פערשרייבען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל. איך בין אָבער נאָך אלץ געווען בעגייסטערט פון מיין בעשרייבונג און האָב ניט אויפגעהערט אויסצורעכענען די מעלות פונ'ם מערקווירדיגען האָטעל. איך האָב גאָר ניט בעמערקט, אז מיר זענען שוין אט־אָט אין אָדעס. נאָר אז דער עולם האָט גע־נומען אויפהויבען זיך פון די ערטער און קוקען ארויף צו די פּעק־לעך, האָט מיין פּאַרשוין פאַרזיכטיג, מיט זעהר א פריינדליך שמייכעל, זיך געוועגדט צו מיר און האָט מיך זעהר העפליך א פרעג געטהאָן, ווי אזוי איז דער נאָמען פונ'ם האָטעל?

— אך! יאָ, דער נאָמען? אָט באלד וועל איך אייך זאָגען!...

און איך האָב מיך אויף א ווייל פערטראַכט — גאָט מיינער! ווי אזוי איז דער נאָמען? אָט ערשט האָב איך געוואוסט... בלאָטע! ניטאָ קיין נאָמען! אוועקגעפלויגען!... אומזיסט האָב איך מיר געריבען דעם שטערן, געזוכט אין אלע קעשענעס —

הונדערט נעשעפטען, בריוף, עסקים — מע דאַרף דאָס אַלץ ער־
לעדיגען. און איך וועל נאָך מעהר אויפגערעגט, נערוועז, אין
כעס אויף זיך און אויף דער גאַנצער וועלט, לאָז אויס דאָס האַרץ
צו די אומשולדיגע. און אָט אזוי האָט מען מיר פערדרעהט דעם
קאָפּ. עס איז נעווארען נאכט, מע האָט שוין לאַנג אָפּגענעסען,
מע דאַרף זיך שוין לעגען שלאָפען — און מיך מוטשעט נאָך אַלץ
דער נאָמען פון׳ם האָטעל. האָט איהר נעהערט א מעשה?... קורץ,
איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. עס איז נעבליבען, אז
מאָרגען כאור נעה איך צום האָטעל גאָר אָהן א שום תירוץ! עס
נעמט מיך אָבער ניט קיין שלאָף! איך וואַלט שוין וועלען דער־
לעבען טאָג, וועל איך מיך אָנטהון און וועל פריהער פאר אַלע
היומס צוגעהן צום האָטעל און א קוק טהון אויפ׳ן שילד, וואָס
פאר א נאָמען עס טראָגט. פלוצים טהוט דאָס מיך א טראָנ־אויף
פון׳ם בעט און איך טהו מיך אָן.

— נאָט איז מיט דיר! — זאָגט צו מיר מיין ווייב, איין
איבערגעשראָקענע נעבאר אויף טוידט. — וואוהין איז?

— איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען! — זאָג איך. — איך
מוז געהן באַלד א קוק טהון!

— וואוהין א קוק טהון?

— נעם א לאָנטערן — זאָג איך צו מיין ווייב — און קום
מיט מיר!

— וואוהין?

— פרעג מיך נישט, קום!

מילא, די לאָנג פון מיין ווייב נעבאך פערשפּאָר איך אייך
צו בעשרייבען. איהר דאַרפט אַליין פערשטעהן די לאָנג פון א
ווייב, וואָס איהר מאָן איז אַוועקגעפאָהרען פון דער היים, דאכט
זיך, געזונד און שטאַרק — און קומט צו פאָהרען אהיים א ברוגז׳ער,
רעדט ניט, שפּאַנט־אַרום איבער דער שטוב און רייבט זיך דעם
שטערן, ווי א פערריקטער, און פלוצים חאפט ער זיך אויף ביינאכט

ער וועט שוין ווי־ם'ניט־איז אליין זעהען, מע זאל איהם פיהרען אינ'ם בעסטען האָטעל... און איך? א גרוב, וועז עם עפענט זיך מיר, וואָלט איך אריין א לעבעדיגער! אזא שאנדע! אזא סקאנדאל! אויספאטשען זיך! שמיץ בין איך דאך וועטה געווען!... און איך האָב געגומען זיך אליין זאָגען מוסר: אלטער נאר וואָס דו ביזט! דו אליין זאָגסט אלע טאָג אַיין איבערגעדרעהטען מדרש: מוטב שאהיה רשע כל ימי, בעסער לאָם איך זיין א רשע אלע מיינע יאָהרען, ואל אהיה שוטה אפילו שעה אחת, אבי ניט זיין קיין נאר אַיין שעה אפילו, — זאָלסט דו אָפטהון אזא דומהייט? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט זיך פאָרשטעלען פאר א בעל־טובה? וועד האָט דיך געבעטען, זאָלסט רעקאָמענדירען אַיין אומבעקאַנטען מענשען א האָטעל אין אדעם? ווי קומט צו דיר האָטעלען? און ווי אזוי פערגעסט מען דאָם א זאך, וואָס מע ווייסט, וואָס מע זעהט דאָם אלע טאָג, וואָס מע קלערט פון דעם אלע מינוט ???...

קורץ, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך בין געקומען אהיים א צעקאָכטער, ארומגענגען איבער'ן שטוב און גערידבען זיך דעם שטערן, טאָמער וועל איך מיך דאָ חאָטש דערמאָנען דעם נאָמען פונ'ם האָטעל? — נישטאָ קיין נאָמען!

— ווייסט דו ניט, — זאָג איך צו מיין ווייב — ווי אזוי הייסט דאָם האָטעל?

— וואָסער האָטעל?

— הערסט! איך זאָל איהר זאָגען וואָסער האָטעל! איך פרעג דאך ביי דיר!

— זאָג מיר דעם נאָמען — מאכט זי צו מיר.

נו? געהט רעדט מיט א אידינע! בקצור, מע דארף אליין זיך מטריח זיין זיך דורכגעהן גלייך אהין צום האָטעל! נאָר, ווי געווהנליך, אז א מענש קומט פון וועג, געפינען זיך אכצעהנ־

מיר איז גוט, ווי די וועלט! מיך האָט געטראָפֿען א גליק! איך בין א חתן, איך נעם א כלה, א שען מיידעל, מיט זעכסהונדערט קאַרבען נדן, מיט צוויי יאָהר קעסט, מיט א גאַלדענעם זייגער אין דער טאַש, און בין אין א גרויסער שטאָדט, אין זשיטאָמיר, און אין דרויסען איז ל"ג־בעומר'דיג, די זון צעגיסט זיך אין בריליאַנ־טען, דער לויטערער הימעל שפּיגעלט זיך, די פֿויגעלעך זינגען, אופֿ'ן הארצען איז יום־טוב'דיג, עס ווילט זיך ארומנעמען די גאַנצע וועלט, זיך צעקושען מיט אַלע מענשען אויף דער ערד! איך קאָן מיר גאָר ניט פֿאָרשטעלען, אויב עס איז פֿאַרהאַן ביי מיר אויף דער וועלט איין מענש, וואָס זאָל מיר ניט זיין „הייַמיש", ווי דער זיידע זאָגט, וואָס זאָל מיר ניט זיין בעפֿריינדעט, אייַנ־געבאַקען אין הארצען! דאָס וואָרט „פֿרעמד" עקזיסטירט מעהר נישט! וואָס הייסט דאָס, מענשען זאָלען גאָר זיין פֿרעמד? אַלע, וואָס מע האָט ליעב, איז ניט פֿרעמד, און איך האָב ליעב אַלעמען! איך האָב ליעב זימעל דעם שניידער, וואָס ליופט מיט דער ארבייט, חיים־הערש דעם בעל־עגלה, וואָס עם שמעקט פון איהם סמאַלע, לייזער־בער דעם וואַסערפֿיהרער מיט די אָנגעשוואָ־לענע פּאַפּעצים און מיט'ן אָפּגעשיילטען פּנים, און אפילו איוואַן דעם גוי, וואָס אז ער שכור'ט זיך אָן, שוועדט ער זיך, אז ער וועט אויסקויילען אַלע אידען, וואָלט איך ארומגעחאַפּט קושען זיין חנ'עוודינע שארשאוות שטעכעדיגע מאָרדע. היינט לערענט אייך אָפּ א קל וחומר: מה־דאָך איוואַן, וואָס אָט שכור'ט ער זיך אָן און מאַכט א תל פון אַלע אידען, גלוסט זיך מיר ארומנעמען איהם מיט ביידע הענד, היינט לא־כל־שכן א חבר, וואָס איך בין מיט איהם אינאיינעם אויסגעוואַכסען, אינאיינעם אוועק קיין וואַלאָזשין אין דער ישיבה, אינאיינעם נעהונגערט, אינאיינעם אויסגעריסען נעוואָרען!... קורצע ווערטער, איך האָב מיך בענעגנט מיט מיין חבר דעם ערשטען טאָג, וואָס איך האָב נעמאַכט א שפּאַציער מיט מיין כלה איבער דער שטאָדט, און איהר פערשטעהט שוין אַליין, אז איך האָב נעוואָלט, אז מיין כלה זאָל וויסען, ווער מיין חבר איז,

פון בעמ. הייסט אנצינדען א לאנטערן און זאגט: „קום!"... נאר וואס טהוט ניט א ווייב נעבאך צוליעב איהר מאן? מע זאגט איהר „קום" — געהט זי! קורץ, וואס טויג אייך, איך געה, מיין ווייב געהט מיר נאך. איך טיאפקע אין דער בלאטע, מיין ווייב טיאפקעט מיר נאך. נאט האט געהאלפען, מיר זענען נעקומען. געקומען צום האטעל, אויפנעהויבען די לאנטערן, איך געב א קוק אויפ'ן שילד — אנו, טרעפט, וואס פאר א נאמען? אז איהר וועט זיין מיט אכצעהן קעפ, וועט איהר אויך ניט טרעפען! דאס האטעל הייסט מיט'ן נאמען: „אדעסא"!!!...

ג.

דער פאעט און זיין כלה

— נו? אצינד דערצעהלט איהר; איהר האט, זאגט איהר, צו דערצעהלען א שענערע מעשה.

אזוי האט זיך געוועגדט דער זיידע רב מענדעלי צו מיין קאלענע מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, וועלכער האט געגומען פערענטפערען זיך, אז, ערשטענס, האט ער ניט געזאגט, אז ער וויסט א „שענערע" מעשה. דאס האט גאר נעזאגט דער פאעט. און אויב ער האט דאס יא נעזאגט, האט ער ניט דאס געמיינט. א סימן, זאל דערצעהלען דער פאעט פריהער זיין מעשה, נאכדעם שוין וועט ער דערצעהלען זיין מעשה.

און עס איז געבליבען, אז דער פאעט זאל דערצעהלען פריהער זיין מעשה. און דער יונגער פאעט האט זיך אויסגעהוסט און האט אנגעהויבען צו דערצעהלען זיין נעשיכטע כהאי לישנא:

— נעווים איז יעדער פון אייך נעווען א מאל א חתן און נעהאט א כלה. איהר זענט עלטער פון מיר, האט איהר דאס אפשר שוין לאנג פערגעסען. איך געדענק עס נאך, אזוי ווי נעכטען איז דאס נעווען. אך! וואס פאר א ליכטיג שטיקעל צייט!

ד.

ווי אַזוי רופט מען מיך?

— אז עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אונז אין אַרעם די בהלות מיט'ן שיף פּאָטיאָמקין, מיט די באָמבעס, וואָס זענען געפֿלויגען איבער אונזערע קעפּ, און מיט די שרפות און הרינות, האָב איך געזאָגט: איינגעזונקען זאָל דאָס ווערען היינטיגען טאָג, איך וויל ניט זיין דערביי! איך וועל מיר בעסער פּאָהרען אין עק וועלט, חאָפּט דאָס דער רוח! און איך האָב מיך גענומען גרייטען אין וועג אַריין. נאָר עס איז גרינג צו זאָגען: פּאָהרען! אַזוי גיך לאָזט אייך אַרויס קוואָס פון דער פּאָס? מע דאַרף א פּאָס!... איך בין ניט שולדיג, וואָס עס גראָמט זיך ביי מיר קוואָס מיט פּאָס און מיט פּאָס און מיט גאָס און מיט משוגעת... יאָ, איז וואו האָלט איך? דאַרף מען אָנהויבען ארבייטען מכח א פּאָס, האָבען צו טהון מיט אַלערליי פּאַרשוינען, ימח שמם וזכרם, און בעקענען זיך מיט די שרייבערלעך, עס זאָל אויף זיי קומען א חלירע היינטיגען טאָג!...

— איהר זענט שוין אַבאָלד פּאַרטיג מיט דער גאַנצער תוכחה. אפשר וואָלט געווען א סברה, איהר זאָלט אויפהערען שעלטען און בעסער דערצעהלען טאַקי די מעשה אַליין?

אזוי האָט זיך אָנגערופען דער זיידע, און מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט גענומען פּאַרטזעצען זיין ערצעהלונג:

— איך שעלט דען וועמען? חאָפּט עס דער רוח! איך זאָג עס נאָט אַזוי, זאָל עס אייך נעהן כּף־הקלע! הכלל, האָב איך גענומען אויסאַרבייטען מיר א פּאָס. און וואָס עס היימט ביי אונז אויסאַרבייטען א פּאָס — דאָס דאַרף איך אייך, דאַכט מיר, ניט דערצעהלען? אויסאַרבייטען א פּאָס היימט: בעקענען זיך מיט אַלע מאַרדעס פון אַלע פּאַראַזיטען און טיילען געלט, ווי, להבדיל, ביי אידען ערב יום־כּפּור ביי דער שוהל. יעדער מאַר־

און מיין חבר זאָל וויסען, וועט מיין כּלה איז, און זיי זאָלען זיך בעקענען, און זיי זאָלען זיך ליעב קריגען איינס דאָס אַנדערע, אזוי ווי איך האָב ליעב זיי און זיי מיך און מיר אַלע די גאַנצע וועלט! און איך בין געפאַלען מיין חבר אויפ'ן האַלז און האָב מיך צעקושט מיט איהם, און אין איין וועגס מיט מיין כּלה, און האָב זיי פֿאַרגעשטעלט איינס דאָס אַנדערע: „דאָס איז מאַדעמואַזעל... פרייליין... ע־ע־ע... מיין כּלה... זי הייסט... יאָ! און דאָס איז הערר... מאָסיע... ע־ע־ע... דאָס איז מיין בעסטער טייערסטער חבר... זיין נאָמען איז... איך האָב דיר, דאַכט זיך, דערצעהלט פון איהם, נשמה מיינע? מע רופט איהם... ער וועט דיר שוין אַליין זאָגען, ווי אזוי מע רופט איהם... ווי אזוי רופט מען דיך? דו ווייסט דאָך, ווי אזוי מע רופט דיך! וואָס שווייגסט דו?!...

איהר פערשטעהט דאָך שוין מסתמא, פֿאַר וואָס מיין חבר האָט געשוויגען? ער האָט געווייס געריעכענט, אז פֿאַר גרויס גליק בין איך אראָפּ פון זינען... נאָר וואָס מיין כּלה האָט זיך בשעת מעשה געטראַכט — דאָס ווייס איך ניט עד היום הזה. מיר זענען שוין, ברוך השם, מאַן און ווייב עטליכע יאָהר און מיר רעדען נישט דערפון עד היום הזה. עס איז אונז ביידען נישט אַנגענעהם דערפון צו רעדען. ס'איז דאָ זאַכען, וואָס מע וויל זיי פערגעסען, אויסמעקען פונ'ם זכרון, נאָר עס איז אונמעגליך! דאָס, וואָס מע דאַרף געדענקען, פערגעסט מען, און דאָס, וואָס מע וויל פערגעסען, געדענקט זיך... דאָס איז, הייסט עס, דער היוצא לנו מזה, די מאָראַל פון דער געשיכטע. איך האָב געענדיגט. אציגנד זאָלען אַנדערע דערצעהלען.

אזוי האָט אויסגעלאָזט דער יונגער פּאָעט, און מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט אַנגעהויבען צו דערצעהלען זיין געשיכטע מיט א קללה, ווי זיין שטייגער איז אַלע מאָל, ווען ער רעדט פון דעם, וואָס ער האָט ניט ליעב.

עקעלט דאָס, שלאָגט צו דער נאָל, פֿאַסקודסטווע! בקיצור, איך בין געווען א יתום און מע האָט אויף מיר געהאַט רחמנות, און מעהר פון אַלע האָט אויף מיר רחמנות געהאַט אונזער שכנה, יהושע'כע האָט מען זי גערופען. איז זיך מיישב איינמאָל אָט די יהושע'כע און האָט רחמנות אויפֿ'ן יתום און נעמט איהם אָן, איך בעט אייך איבער אייער כבוד, א פֿאָר הויזען. מילא, איך זאָל אייך דערצעהלען די גרויסקייט, די שענקייט און די רייכקייט פון די הויזען — איז ניט שייך. איין מאָל אין הונדערט יאָהר ניט זיך איין אזא פֿאָר הויזען. איך וויים ניט, אויב מע קריגט זיי היינט פֿאר דריי רובל א טוץ! מילא, בין איך אייך נישט אויסען. איהר האָט נאָר בעראַרפט אָנקוקען, ווי די יהושע'כע האָט צונויפֿגערופען אַלע שכנות מיט אַלע יענטע־מירעלס פון דער גאַס, צעזומען די הויזען, בעוויזען די הויזען פֿאר דער גאַנצער וועלט, אַלע זאָלען זעהען, וואָס פֿאר הויזען אָט די יהושע'כע האָט אָנגענומען דעם יתום. און די גאַנצע וועלט האָט זיך נעשפּיגעלט אין די הויזען, בעטראַכט זיי ווי איין אבן־טוב, געשאַצט און מקנא געווען ניט אזוי דעם יתום אויף די בעריהמטע הויזען, ווי יהושע'כען אויף דער מצוה... איך בין געשטאַנען פון דער וווייטען א צעקאַכ־טער, טרערען האָבען זיך מיר געשטעלט, ניט אין די אויגען, נאָר אָט א־דא־אָ, אין גאָרגעל. יהושע'כע האָט מסתמא געריעכענט, אז איך בין אויפ'ן זיעבעטען הימעל פון דער מתנה, נאָר איך שעם זיך, האָט זי זיך אָנגערופען צו מיר זיס אזוי ווי צוקער:

— קום אהער, יתום, שעם זיך ניט, מעסט נאָר אָן אויף א מינוט די הויזען, וואָס איך האָב דיר אויפֿגענעהט.

מעהר האָט מען נישט בעראַרפט. איך בין צוגעלאָפֿען, נע־חאפט די הויזען, אַריינגעפאָהרען אין זיי פֿריהער מיט די נעגעל, נאָכדעם מיט די צייהן, דאָס איבעריגע מיט די פיס — קורץ, עס איז אין עטליכע מינוט פון די הויזען געבליבען נאָר א זכר, אז עס איז אמאָל געווען א פֿאָר הויזען אויף דער וועלט, און נישט מעהר... בקיצור, וואו־זשע האָלט איך? יאָ, ביי מיין אָדון בפקדך, ווי ער

דע — א קאַרב! בקצור, איך האָב מיך אָנגעקוקט מיט גענוג מאָרדעם, ביז איך בין געקומען צו יעהאָ בלאַהאַמאַרדיע דעם אָדון אַלייַן... דורכגענאַנגען אַלע שבעה מדורי גיהנום, בין איך אַרייַנ־געקומען צום אָדון אין קאַבינעט אַריין און געטראַפען איהם ביי דער רעכטער אַרבייט — סקריפּען מיט דער פּען. און דאָס ווייסט איהר דאָך, אַז א טשינאָווניק סקריפּעט מיט דער פּען, איז ער דעמאָלט — חיות ניט זיכער! די נאַנצע וועלט מעג אונטערגעהן, מוז מען שטעהן און אָפּוואַרטען, ביז ער וועט אויפהערען צו סקריפּען. איך בין אָבער זעהר קיין בעלן ניט צו שטעהן ביי דער טהיר און וואַרטען ביז יעהאָ בלאַהאַמאַרדיע וועט אַמאָל אויפהערען סקריפּען. האָב איך מיך מיישב נעווען און האָב מיר געגעבען א הוסט אַזוי פון דער גרינג, נעשיקט א שטאָפּעט, הייסט עס, אַז עס איז געקומען א מענש...

מיין אָדון אָבער הערט ניט אויף צו סקריפּען. בין איך מיך מיישב און געב א העכערען הוסט. הויבט ער אויף דעם קאָפּ, שטעלט ארויף אויף מיר א פּאָר אָנגענאָסענע אויגען און עפענט־אויף א נעמבע:

— טשטאָ נאדא? (וואָס דאַרפסט דו?)

וואַר איך דאָך מסתמא שוין אָנגעצונדען, ווי א שוועבעלע. וואָס איז דאָס פּאַר א „טשטאָ נאדא"? און וואָס דאַרף מען עפענען אזא מויל? איך, אַז איך וואַר אין כעס, פערגעס איך באַלד אויף וואָס פּאַר א וועלט איך בין; עס וואַרד מיר פינסטער אין די אויגען, עס הויבט מיר אָן צו קיצלען אָט־א־דאָ אין נאָז. וואָס עס קומט מיר אין מויל אַריין דאָס זאָג איך, און עס גלוסט זיך מיר צעברעכען וואָס איך זעה, צעריייסען, מאכען א תל! איך נעדענק א מעשה, איך בין געווען א קינד נאָך, א יתום בין איך געווען, און האָב פיינט נעהאַט דאָס וואַרט „יתום" אזוי ווי חזיר, און האָב נישט נעקאָנט ליידען, אַז מע האָט מיר אַרויסבעוויזען, אַז מע האָט רחמנות אויף א יתום. רחמנות אַז מע בעווייזט אַרוים פּאַר דער נאַנצער וועלט —

אזוי ווי אייזען. און די לייט, אז מע האלט זיך מיט זיי שיינעצע־ וואטע און מע הויבט אויף דאס קול נאר אויף איין טאן העכער, אזוי ווערען זיי אייך באלד ווייך, חאטש לעג זיי צו צו א מכה. כך הוה. אט וועט איהר הערען, וואס פאר א שמועס עס האט זיך צווישען אונז פערבונדען. איך גיב איהם אייך איבער אקוראט:

ער: ווי אזוי רופט מען דיך?

איך: וועמען? מיך?

ער: וועמען דען? מיך?

איך: אזוי ווי איך שטעה אין די פאפיערען.

ער: ווי אזוי שטעהסט דו אין די פאפיערען?

איך: לייענען קאנסט דו?

ער: וועד? איך?

איך: וועד דען? איך?

ער (שטארק אויף א קול): קאאאק! מיט מיר רעדסט דו אזוי? מיט מיר? דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?!

איך (אויך שטארק אויף א קול): און דו ווייסט, מיט וועמען דו רעדסט?

דערהערט פון מיר אזא הויבען טאן, צו וועלכען ער איז זינט ער לעבט נישט געווארען צו הארבען פון א אידען, האט ער גענעבען א קוק־אריין אין מיינע פאפיערען און האט איבער־ נעלייענט אין דער הויך מיין נאמען — און מעהר האב איך ניט בעדארפט!

וואס ווייטער איז נעווען — איז שוין ניט אינטערעסאנט. איך בין, ברוך השם, ארויס בשלום און דאנק און לויב גאט אלע טאג און אלע שעה, וואס ער האט מיך אויסגעלייזט פונ'ם דאזיגען גלות, הלואי איך זאל פון איהם שוין קיינמאל ניט ווייסען!

האָט מיך אָפּגענאָסען מיט זיין נעשריי „טשטאָ נאָדא" און ווי אזוי איך בין שוין געוואָרען אין כעס און האָב איהם שוין נעוואָלט אָפּשפּיעלען א וויוואָאס, ווי עס נעהערט צו זיין. האָב איך מיך אָבער בערעכענט: וואָס וועט זיין דערפון? איך קאָן דאָך דער־ווייל בלייבען אָהן א פּאָס! האָב איך מיך איצטינס מאָל איינגע־האַלטען און נעה־צו צום טיש און דערלאַנג איהם די פּאָפּיערען אָהן וועדטער. מיין אָדון האָט נענעבען א קוק־אַריין אין די פּא־פּיערען און א פֿרעג בּיי מיר: „ווי אזוי רופט מען דיך?" שווייג איך. דערַעהן, אז איך שווייג, האָט ער דאָס קול נעהעכערט אויף א פּאָר טענער און האָט מיך א פּרעג געטהאָן נאָך א מאָל: „ווי אזוי רופט מען דיך? ווי אזוי איז דיין נאָמען?!"... מיין נאָמען??? ווי איהר זעהט מיך לעבען, הערט איהר, פּונקט אין דער מינוט האָב איך פערגעסען, אז חוץ מיין פּסעוודאָנים האָב איך מיין אייגענעם נאָמען. אָבער ווי אזוי, מיינט איהר, פערגעסען? טאָקי פערגעסען! לחלוטין פערגעסען! אָלע נעמען פון דער נאַנצער וועלט האָב איך געדענקט; אָלע נעמען פון מיינע קרובים, פריינד און בעקאַנטע זענען מיר נעשטאַנען פּאָר מיינע אויגען, נאָר איין נאָמען, מיין אייגענער נאָמען, איז אַוועק וואו דער ליעבער שבת־קודש נעהט אַוועק, פערשוואונדען נעוואָרען! הערט א מעשה! „רבונו של עולם! ווי אזוי היים איך? ווי אזוי רופט מען מיך? נו???"... פערגעסען, חאָטש האָקט מיר אָפּ דעם קאָפּ! וואָס טהוט מען דאָ? דער אָדון קוקט אויף מיר מיט אויגען, ווי אויף א רעכטען שאָלטיק. „אָט־אָט — טראַכט איך מיר — מאַכט עד מיר א דרייי־נאָרענדיגען מי־שברך מיט א בנימטריא, טהוט א קלונג און עס קומען־אַריין צוויי מלאכי־חבלה און מע האָפּט מיך אויף, ווי דער רוח דעם מלמד, און מע פיהרט מיך אָפּ מיט כבוד נלייך אין חאַ־לאָדנע אריין! איך האָב עס פיינט, ווייל דעם טעם פון דעם האָב איך שוין פערזוכט. נענוג! מעהר ווייל איך ניט.

איז דאָך אָבער דאָ א נרויסער נאָט, וואָס פיהרט־אויס דעם נערעכטען, גיט ער מיר איין א שכל, איך זאָל מיך האַלטען שטאַרק

חברוי, און פערזיכערט מיך, אז מיין קומען צו זיי איז א גראַנ־
טירטער דורכפאל... קורץ, מיט מיר איז געווען ניט פריילעך. וואָס
טהוט מען דאָ? בין איך געפאַלען אויף א המצאה, אויף א אידישע
פּשרה: „יחדיו" און „יחלוקו". דאָס הייסט, איך האָב זיי אָפּ־
געענטפערט: „קינדערלעך, אזוי און אזוי. איך קום צו אייך צו
פאָהרען נאָר מיט א תנאי, איהר זאָלט זיך פּראַיניגען אַלע דריי
חברות פאַר אַלע דריי שטעדט"... נאָך א קורצער אונטערהאַנדלונג
איז מיין פּראָיעקט אָנגענומען געוואָרען, און עס האָבען אָנגעהויבען
לויפען הין און צוריק בריוולעך מיט דעפּעשען וועגען מיין מאַר־
שרוט, אין וועלכער שטאָדט איך זאָל זיין פריהער. דער דאָזיגער
פונקט איז אונז אָנגענקומען שווערער, ווי אַלע אַנדערע פונקטען.
אַלע טאָג האָט מען געענדערט דעם פּלאַן: פריהער איז געווען ביי
אונז בעשטימט, אז איך פאָהר קיין מאָהליוו, פון מאָהליוו קיין
וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין סמאָלענסק און פון סמאָלענסק צוריק
איבער מאָהליוו אהיים. נאָכדעם איז געבליבען, איך זאָל בעסער
פריהער פאָהרען קיין סמאָלענסק, און פון דאָרטען קיין מאָהליוו,
און פון מאָהליוו קיין וויטעבסק, און צוריק איבער מאָהליוו אהיים.
נאָכדעם איז דער פּלאַן אויך צעשלאָגען געוואָרען, און עס איז
געבליבען, אז איך פאָהר קודם קיין וויטעבסק, פון וויטעבסק קיין
מאָהליוו, פון מאָהליוו קיין סמאָלענסק, פון סמאָלענסק צוריק
איבער מאָהליוו אהיים. האָבען זיך חברה בעטראַכט און האָבען
בעסער אויסגעאַרבייט א נייעם פּלאַן, טאַקי פון מיין טובה וועגען,
אז איך זאָל קודם זיך אַראָפּהאָפּען קיין סמאָלענסק, פון סמאָלענסק
קיין וויטעבסק איבער מאָהליוו, און פון וויטעבסק צוריק קיין מאָה־
ליוו, און פון מאָהליוו באַלד נאָכ'ן אָוועגד גלייך אהיים. טעג האָב
איך נעהאַט דערויף: דעם 18טען, 19טען, 20טען. אַלזאָ, נע־
דענקט־זשע דעם חשבון מיט קאָפּ: דעם 18טען — סמאָלענסק,
דעם 19טען וויטעבסק, דעם 20טען — מאָהליוו. אַרויסנעפאָהרען
בין איך דעם 17טען אויף דער נאַכט, נעגעבען דריי דעפּעשען אין
אַלע דריי שטעדט, אז איך קום צו דער בעשטימטער צייט, און דער

— אָמן! — האָבען מיר זיך אָפּגערופען אַלע דריי, און דער זיידע האָט א וואונק געטהאָן צו מיר, אז איצט איז מיין צייט צו דערצעהלען. און איך בין צונעטראָטען צו מיין געשיכטע „מיט די דריי שטעדט".

ה.

א מעשה מיט דריי שטעדט

— רבותי! דאָס איז געווען מיט א פּאָר יאָהר פריהער פּאָר דער „קאָנסטיטוציע". איך בין דעמאָלט געווען אויף מיין רייזע איבער שטעדט און שטעדטלעך. איך האָב געמאכט א טורנע צו גונסטען פון פערשיעדענע חברות איבער גאנץ ליטא. איינמאָל אַרום חנוכה קומען מיר אָן עטליכע איינלאדונגען מיט א מאָל פון דריי שטעדט: מאהליוו, וויטעבסק און סמאָלענסק, וואָס געפינען זיך אין שכנות, אַלע דריי אויף ליניע, און פון אַלע דריי שטעדט פון פערשיעדענע חברות: פון „רייניע ציוניסטען", פון „פּועלי־ציוניסטען" און פון „בונדיסטען". זעלבסטפערשטענדליך, אז די אַלע חברות האָבען גאָלעבט צווישען זיך פרייגדליך, ווי א קאַץ מיט א מויז. די „רייניע ציוניסטען" האָבען חלילה קיין שלעכטס אויף זייערע חברים די „פּועלי־ציוניסטען" נישט גערעדט. זיי האָבען נאָר געשריבען, אז זיי וויסען, אז די „פאָלשע ציוניסטען" קלויבען זיך אַראָפּברענגען מיך אין די אויבענדערמאָנטע דריי שטעדט, בכדי אויסצונוצען מיך צו זייער ארבייט, וואָס האָט מיט ציוניזם גאָר נישט צו זאָגען. די „פּועלי־ציוניסטען" האָבען אויך נישט בענוצט זיך מיט שאָרפע ווערטער קעגען זייערע קאָלעגען, די „רייניע ציוניסטען". זיי האָבען נאָר בעדויערט, וואָס די דאָזיגע פאָלשע משיחם, די שבתי־צבי'ניקעם, פיהרען אַניטאַציע פאָר אַיין אינסטיטוט, וועלכער איז שוין לאַנג טוידט... דערפאָר האָבען די „בונדיסטען" אויסגעגאָסען כל חמתם אויף ביידע ציוניסטישע

— זאָג מיר נאָר, מיין טייערער, וואָס האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ דער קעלנער האָט אויסגעשנייצט די שווארצע אָז אינ׳ם וווייסען טישטיכעל און א זאָג געטהאָן צו מיר:

— היינט? היינט האָבען מיר א בוראקאָווע באָרשט מיט קרויט, זעהר א גוטען באָרשט, א זראָזע מיט פּאַרפּעלעך, אוז קאטשקע, אויב איהר ווילט...

— ניין, — זאָג איך — נישט דאָס מיין איך. איך מיין, וואָס פּאַר א טאָג האָבען מיר היינט?

דער בחורעץ האָט זיך אַביסעל פערטראַכט:

— וואָס פּאַר א טאָג מיר האָבען היינט? דיענסטאָג, דעם 18טען.

— ווי אזוי זשע, זאָג איך, הייסט די שטאָדט?

— וואָסער שטאָדט?

— אָט די שטאָדט, זאָג איך, אייער שטאָדט?

בלייבט ער שטעהן און קוקט מיך אָן און מאַכט צו מיר:

— וואָס הייסט, ווי אזוי הייסט די שטאָדט? די שטאָדט הייסט וויטעבסק, הייסט די שטאָדט!

— דו ליינסט! — זאָג איך צו איהם. — עס האָט זיך דיר גע׳חלומ׳ט, מיין טייערער. אייער שטאָדט הייסט סמאָלענסק, ניט וויטעבסק!

— חי־חי־חי!... חי־חי־חי!...

דער נרעסטער אידישער הומאָריסט האָט, אפּנים, אויסגעועהען ביי׳ם בחור דעם קעלנער אין די אויגען פּאַר׳ן גרעסטען טפש אין דער וועלט, מחמת ער, דער בחור דער קעלנער, האָט זיך אָפּגענקערעוועט אָן א זייט, בעהאלטען די שווארצע מאַרדע אינ׳ם וווייסען סערוועטעל, איך זאָל ניט זעהען, ווי ער שטיקט זיך פּאַר נעלעכטער. און איך נעם מיך נאָך א מאָל צו די פּלאַקאטען און לייען. עס שטעהט מיט נרויסע אותיות:

עולם האָט דאָרט צוגענרייט אלסרינג, וואָס מע דארף, געדרוסט פלאקאטען, בילעטען, פראָגראמעס און אזוי ווייטער. פאָהרענדיג צו דער באהן, האָב איך אָנגעהויבען נאָך א מאל און נאָך א מאל צעקייען און איבער'חזר'ען מיין מאַרשרוט, און מחמת זיי האָבען מיר פערדרעהט דעם קאָפּ מיט זייערע אלע מאל נייע פלאנען, האָב איך, גאנץ נאטירליך, פערלאָרען דעם חשבון, און עס האָט זיך מיר געדאכט, אז איך דארף זיין דעם 18טען אין וויטעבסק, דעם 19טען אין סמאָלענסק און דעם 20טען אין מאָהלייוו. כך הוה. איך האָב געמוסען א בילעט און פאָהר מיר גאנץ רוהיג קיין ווי־טעבסק. איך קום צו פאָהרען קיין וויטעבסק אויפ'ן וואָקזאל, איך דרעה מיך ארום א האלבע שעה, א שעה, צוויי שעה, טאָמער וועל איך עמיצען דערזעהען פון די ציוניסטען אָדער פון די בונדיסטען? קיינער איז נישט ארויסגעקומען מיך אָפּנעמען, מקבל פנים זיין!

טאקי ציוניסטען און טאקי בונדיסטען, און פאָרט ניט אין אָרדנונג... און איך האָב מיר געמוסען איין עקיפאזש און היים מיך פיהרען אין דעם גרעסטען האָטעל. געדונגען א נומער, זיך אייג־נעוואשען, איבערגעטהאָן גאנץ רוהיג, און טראכט מיר: „אז איהר זענט יא אזעלכע חברה־לייט, זענט איהר נישט קראנק מיך זוכען אין אלע האָטעלען. נישקשה, שלום־עליכם איז ניט קיין שפּילקע, איהר וועט איהם אזוי לאנג זוכען, ביז איהר וועט איהם געפינען"... אראָפּגענגען אונטען אין רעסטאָראָן עסען מיטאָג, איך טהו א קוק: צוויי גרויסע פלאקאטען:

„א גאסט ביי אונז אין שטאָדט! א גאסט!!!

שלום־עליכם דער גרעסטער אידישער הומאריסט!

דעם 19טען..."

— דעם 19טען? וואָס הייסט דעם 19טען?... — און איך רופ־צו דעם קעלנער, א בחורעץ א ליטוואק מיט רויטע הענד, מיט שווארצע פיסקעס און מיט א וויים טישטיכעל אונטער'ן אָרעם פונ'ם קויטיגען פראָק.

— וואָס הייסט מאָרגען זעכס אין דער פריה? איך דאַרף דאָרט זיין ניט שפּעטער פון היינט זייגער זיבען פאָרנאָכט!...

הערט ער מיך אויס, דער קאָנדוקטאָר, גאַנץ רוהיג און ניט מיר צו פערשטעהן מיט'ן זייגער אין דער האַנד, זאָ פון דאַנען קיין סמאָלענסק לויפט דער קוריער אויך ניט ווינציגער ווי צוועלף שעה נאָך מיט מינוטען, און איצט האָבען מיר שוין זייגער פיער מיט מינוטען, היינט ווי אזוי קאָנען מיר זיין היינט אין סמאָלענסק?... קומט־אויס, אז ער איז געוועכט. נאָר וואָס האָב איך דערפון? פערשפּיילט סמאָלענסק! וואָס טהוט מען איצטער? פאָהרען צוריק קיין וויטעבסק? חאַפּט דאָס דער רוח! לאָם איך חאַטש וויסען, וואו האַלט איך מיט מאָהליוו? דאָס ווייסט אָבער קיינער נישט אזוי גוט, ווי מיין ווייב. דאָ דערמאָן איך מיך, אז איך האָב געבעטען מיין ווייב, זי זאָל מיר טעלעגראָפירען קיין וויטעבסק; איצט פאָהר איך קיין סמאָלענסק, — היינט ווי קומט די קאַץ איבער'ן וואַסער? נאָר א איד א למדן, ווי זאָגט איהר, גיט זיך איין עצה; נעם איך און שרייב אָן נאָך א דעפּעשע צו מיין ווייב און געב איבער מיין קאָנדוקטאָר אויף א סטאַנציע:

„טעלעגראָפיר סמאָלענסק וועז בין איך מאָהליוו".

אצינד לאָמיר זיך אריינלאָזען אויף א ווייל אין „הלכות לשון", פילאָלאָגיע, און נעמען איבערזעצען בוכשטעבליך מיינע ביידע דעפּעשען פון דער שפּראַך, אויף וועלכער זיי זענען געשריבען, דאָס הייסט פון רוסיש, אויף אונזער לשון, וועט אויסקומען, אז, ערשטענס, פרעג איך מיך אָן ביי מיין ווייב: וואו בין איך („סראַטשי, גדיע יא סעוואָדניא?"), און, צווייטענס, היים איך, מע זאָל מיר טעלעגראָפירען קיין סמאָלענסק בשעת איך בין אין מאָהליוו („טעלעגראָפיראוי סמאָלענסק, קאָגדא יא מאָגיליאָוויע?"). אזעלכע צוויי דעפּעשען וועז איהר האָט, למשל, פון איינעם, קאָנט איהר אנדערש ניט דענקען, סיידען יענער איז געריהרט. און דערצו דארפט איהר ניט פערגעסען, אז סמאָלענסק איז אויך ניט קיין

„שלום־עליכם אין ווייטעבסק!"...

אין ווייטעבסק? רבונו־של־עולם! ווי קום איך קיין ווייטעבסק, אז איך בין נאָר היינט אין סמאָלענסק? בקיצור, איך קאָן מיר שוין קיין אָרט ניט געפינען. וועט מיר באָרשט? וואָס מיר קאָטש־קע? מע דארף אוועקפאָהרען פון דאנען, לויפען קיין סמאָלענסק. נאָר, אום איך זאָל וויסען אקוראט, וואו איך האלט אין די יוצרות, וועל איך בעסער פריהער טעלעגראפירען אהיים צו מיין ווייב, זי זאָל מיר באלד געבען צו וויסען דורך א טעלעגראמע, וואו דארף איך זיין דעם ערשטען אָבענד?... אין די זאכען, וואָס געהערען זיך אָן מיט צייט און מיט מאָרשרוט, איז מיין ווייב א פּראָפעסאָר. און בכדי ס'זאָל ניט נעמען קיין סך צייט, קלאָפּ איך אוועק צו איהר א דעפּעשע, דרינגענד, עטליכע קורצע ווערטער:

„דראָטע פּאָסטרעסטאָנטע, וואו בין איך היינט?"

אוועקגעשיקט די דעפּעשע, האָב איך מיך אביסעל בערוהיגט און האָב זיך אומגעקעהרט אויף דער סטאָנציע צוריק צום בוראָ־קאָווע באָרשט מיט דער זראָזע און מיט דער קאָטשקע, און האָב זיך צוגעלעגט א ביסעל דרימלען און בין, ווי דער שטייגער איז, אנשלאָפען געוואָרען. אין שלאָף פלאָנטען זיך מיר חלומות: רויטע וויבער, שוואַרצע קעץ. איך האָב א סימן: וויבאלד עס חלומ'ען זיך מיר רויטע וויבער אָדער שוואַרצע קעץ, איז א וויסטער סוף. כך הוה: איך חאפּ זיך אויף — אוי־וועה, שפּעט! מע דארף לויפען וואָס גיכער, טאָמער וועל איך נאָך פערהאפּען סמאָלענסק! און איך לויף אַוועק צו דער באָהן און זעץ מיך אויף און פאָהר קיין סמאָלענסק, און ויצענדיג אין וואגאָן, הויב איך מיך אָן דער־פרעגען ביי'ם קאָנדוקטאָר, ווען קום איך קיין סמאָלענסק? בלייבט ער שטעהן, קוקט אויף די שפּיץ שטיוועל און זאָגט מיר אָן א בשורה, אז אין סמאָלענסק וועל איך זיין מאָרגען זעכס אזייגער אין דער פריה. ווער איך דאָך מסתמא אויפגעטראָגען:

האָב מיך זעהר געאיילט, געוואָלט קומען אהיים וואָס פריהער, ניטען איין שנעלצוג אויפֿ'ן אנדערען אזוי לאנג, ביז איך האָב מיך אַרויפגעשלאָגען אויף אדעסער ליניע און געבליבען שטעקען אויף א סטאנציע האָלענדרע. נאָר גם זו לטובה. עס איז נאָך דאנקען גאָט, וואָס איך בין ניט פערפאָהרען קיין ריגא. דאָס נעמט זיך פון חאָפענויש. ניט אומזיסט זאָגט דאָס פאָלק א ווערטל: פון אייליגניש קאָן קיין נוטס נישט ארויסקומען... דאָס האָט איהר אייך אלזאָ נומער איינס.

והשנית, איז מיין ווייב געגאנגען מיט א רעכענונג, אז לויט מיינע דעפעשען האָט דאָס אומגליק בעדארפט פאָסירען ניט אין וויטעבסק און ניט אין סמאָלענסק, נאָר ערגיץ צווישען די דאָזיגע צוויי שטעדט. דעריבער האָט זי ניט געקאָנט אויסקלויבען קיין בעסערען מיטעלפונקט אלס די שטאָדט מאָהליוו. עס איז פאר איהר נישט געווען קיין שום ספק, אז אויפ'ן בעסטען פאל האָט דאָ נעמוזט פאָרקומען א צוזאמענשטויס פון צוויי לאָקאָמאָטיוון, איינער פון סמאָלענסק קיין וויטעבסק, דער אנדערער פון וויטעבסק קיין סמאָלענסק. פון אזא צוזאמענשטויס, האָט זי געריכטעט, האָבען אלע וואגאָנעס געמוזט צעבראָכען ווערען אויף שפענדלעך; נע'הרג'עטע אויף טוידט — נישט וויניציגער פון צוויי הונדערט; שווער פערוואונדעטע — עטליכע הונדערט, צוויישען זיי — א סך גערייהרטע פונ'ם זינען, און צוויישען די לעצטע — געווהנליך איך.

בכלל, דאַרפט איהר וויסען, האָט מיין וויב א טבע, אז טאָמער פאָהר איך אפֿ פון דער היים, אזוי הויבט זי אָן איבערקלערען אויף מיר די שרעקליכסטע צופאלען, וואָס קאָנען זיך נאָר טרעפען אויף דער וועלט. וואו ערגיץ א צרה, א שלאָק, איין אומגליק אויף דער באהן, איין אייגנעפאלענע בריק, א דונערשלאָג, איין ערד-ציטערניש, א שרפה, א פלוצליכע עפידעמיע, איין איבערפאל פון בעוואָפענטע גזלנים, א בים פון א שלאָנג, וואָס טרעפט זיך איין מאל אין פינף הונדערט יאָהר — אָט די אלע זאכען וואַרטען,

הונד און האָט אויף ניט געשווינען. חברה האָבען מיך, געוועהנליך, ערוואַרט דעם 18טען אויפ'ן וואָקזאל פון זיינער איינם בייטאָג ביז צוועלף ביינאכט. עס האָט זיך געטהאָן חושך! דער עולם האָט צעטראָגען דעם זאל, געשרינען אויף די ציוניסטען, אז זיי האָבען נעמאכט א שווינדעל, אויסגעטראכט א „שלום־עליכם", אויסגענארט דאָם ביסעל מינץ. וואָם טויג אייך, מע האָט געמוזט עפענען די קאסע און אומקעהרען דעם פובליקום דאָם געלד. נאָך האָלבע נאכט האָבען די ציוניסטען מיט די בונדיסטען פאר הארצ־וועהטיג זיך צונויפגעלעגט און אוועקגעקאָפט צו מיר אהיים א דעפעשע:

„וואָם איז מיט שלום־עליכם'ן?"

אצינד לאָמיר אוועקוואַרפען דעם בן־מלך און זיך נעמען צו דער בת־מלכה. מיין ווייב זאל געזונד זיין, אז זי האָט בעקומען אָט די אלע דריי פרייליכע דעפעשען, האָט זי ניט געמאכט קיין לאנגע מחזקות, זיך אויפגעזעצט און איז אוועק גלייך קיין מאָהליוו.

אין פלוג, וועט אייך אויסקומען אפילו אביסעל ווילד: וואָם איז עפים קיין מאָהליוו? נאָר אז איהר וועט מיך אויסהערען ביז'ן סוף, וועט איהר אליין זאָגען, אז זי איז א חכמה. ערשטענס, קען זי מיך שוין נישט דאָם ערשטע יאָהר. זי ווייסט, אז איך טעלע־נראָפיר צו איהר פון ווייטעבסק, אז זי זאל טעלעגראָפירען קיין סמאָלענסק, איז א סימן, אז איך בין אין מאָהליוו. זי געדענקט, פערשטעהט איהר מיך, א מעשה שהיה. איך בין אמאל געווען אין וואַרשא און געפאָהרען אויף פסח אהיים קיין קיעוו. פלוצים קומט איהר אָן פון מיר א דעפעשע דעם ערשטען טאָג פסח, אז איך האלט יום־טוב אין האלענדרע, ניט ווייט פון וואַפניאַרקע. ווי קום איך קיין וואַפניאַרקע, אז וואַפניאַרקע ליגט נאָר אויפ'ן וועג צווישען זשמערינקע און אדעס? א פאָלג מיך א גאנג! זאלט איהר ניט פרעגען קיין קשיות. איך האָב עס ניט געטהאָן חלילה פאר שלעכטיגקייט. מיין מיין איז געווען צו גוטען. איך

וואָקזאל — וואר מיר ווייב? וואָס מיר קינדער? קיין נפש נישט! איך פֿאָהר־צו צו מיין שטוב — פינסטער, ווי אויף א בית־הקברות! איך קלינג און קלינג, איך ריים דאָס גלעקעל, איך קלאָפּ אין טהיר — קוים מיט צרות, עס האָט זיך בעוויזען א קעכין, א פערשלאָפּענע ווי א קאַץ, א שווארצע ליטוועטשקע. איך טהו זי א חאַפּ, די ליטוועטשקע:

— וואו איז די מאַדאָם? וואו זענען די קינדער?

— אַוואו די מאַדאָם? — ענטפערט מיר די ליטוועטשקע מיט א שמיר איבער דער נאָז. — די מאַדאָם איז ניסטאָ!

— וואָס הייסט זי איז ניסטאָ? — פרעג איך זי איבער אויף איהר שפּראַך.

— זיי זענען דאָך אוועקגעפאָהרען!

— וואָס הייסט זיי זענען אוועקגעפאָהרען? וואוהין זענען זיי אוועקגעפאָהרען?

— איך וויים וואוהין? קיין ראַווענע.

— וואָס עפּיס קיין ראַווענע?

— וואָס פרענט איהר מיר? איהר האָט דאָך זיי אליין ארויס־געפופען קיין ראַווענע?

— איך האָב זיי נעפופען קיין ראַווענע? איך?

— וואר דען? איך? — אזוי מאַכט צו מיר די קעכין די ליטוועטשקע, און עס דאַכט זיך מיר, אז זי לאַכט.

איהר פערשטעהט? מיר טריפט זיך בלוט — און זי לאַכט! איך שווער אייך בנאמנות, הערט איהר, עס איז א שאַנדע צו זאָגען, קיין אנדערען וואָלט איך עס ניט דערצעהלען, אָסור אויב איך האָב אויף מיין לעבען מיט א פינגער אמאל אָנגעריהרט א מענשען!... נאָר די דאָזיגע פערשלאָפּענע ליטוועטשקע מיט איהר נאריש גע־לעכטערל האָבען מיך אזוי ארויסגעבראכט פון די כלים, אז איך האָב מיך פערגעסען, וואו איך בין אין דער וועלט!... וואָס, מיינט

נאָך איהר מיינונג, אויף מיר און קוקען ארויס, וועלן איך וועל דאר־פען פאָהרען. און אז איך קום אהיים גאנץ, גלויבט זי ניט איהרע אויגען; זי קוקט אויף מיר ווי אויף א מוצלח, וואָס איז ארויס גליקליך, ממש פון טוידט לעבעדיג, און זי בענשט גומל.

איצטיגם מאָל, אז זי האָט מיך דערזעהען געזונד און שטאַרק, האָט זי זיך צעווויינט ווי א קליין קינד. פרעג איך זי: „וואָס ווויינסט דו, נאַרעלע?" ענטפערט זי מיר: „ער פרעגט נאָך, וואָס איך ווויין! עס איז איהם דאָס אַנדערע „ראָווע!"...

וואָס פאַר א „ראָווע", פרעגט איהר? דאָס איז זיך אויך א מעשה פון מיינע נסיונות. אויב איהר האָט שטאַרק חשק, וועל איך אייך דערצעהלען, וואָס ס'האָט זיך געטראָפען מיט מיר אין ראָווע. דאָס איז געווען פאַר עטליכע יאָהרען, בין איך געלעגען אין פּעטערבורג וועגען א אידישער צייטונג, און איך האָב מיך געקלויבען פאָהרען אהיים איבער ווילנא. האָב איך אָפּגערעדט מיט מיין פרוי, אז איך פאָהר ארויס אזא און אזא טאָג פון פּעטער־בורג, און אויב איך דאַרף זיין אין ווילנא, וועל איך אָפּשטעהן א טאָג אָדער צוויי אין ווילנא, און פון דאָרטען — אהיים, און אויב איך דאַרף ניט ווילנא — פאָהר איך גליך פון פּעטערבורג אהיים. כך הוה. עס איז אויסגעקומען אזוי, אז איך דאַרף מיך אין ווילנא ניט אָפּשטעלען און אז איך פאָהר גליך. דאָס, האָב איך ג־ווואוסט, וועט ביי מיין ווייב זיין זעהר אָנגענעמט, האָב איך איהר געגעבען א דעפּעש שוין פון וועג, ביינאַכט; פערשלאָפען בין איך געווען, האָב איך די ווערטער „איך פאָהר גליך" איבערזעצט אויף רוסיש א ביסעל נישט ריכטיג, דהיינו: אנשטאָט „יעדו פּריאַמאָ", האָב איך געשריבען: „יעדו ראָווע"... און מחמת איך האָב שוין א צייט ניט געזעהען זיך מיט די קינדער, האָב איך צוגעשטעלט נאָך צוויי ווערטער: „ווסטרעטשיי דיעטמי", דאָס הייסט: זאָלסט מיך בעגעגענען מיט די קינדער. קורץ און גוט, איך קום צו ווידערן אהיים פּאַרנאַכט, איך לויף ארום ווי א משוגע'נער איבער'ן

— איך פערשטעה ניט! וואו איז אינדיע און וואו איז פּערסיע?!

קוסט זי אויף מיר, ווי א מאמע אויף א קינד, און מאכט צו מיר:

— א קשיה אויף דיר!

. . . . . .

. . . . . .

נו, וויפיעל איז וועדטה אזא ווייב?

ו.

די היסטאריע פון דער „קליאטשע"

די זון האָט געהאלטען אין רעכטען בראָטען, אין רעכטען באקען, אָנגענגליהט די שטיינער פוג'ם בארג, ווי איין אייזענפּרעס, און געמאכט אונז אזוי צו שוויצען, אז מיר האָבען נעמוזט אראָפּ־וואַרפען פון זיך די קאפּאָטעס, זיך ווישען דעם שוויים און געהן בארג־ארויף א ביסעל ניט אזוי ראשיג, פּאוואָלינקע, אזוי לאנג, ביז מיר האָבען אָנגעהויבען פיהלען פּים — און דאָס איז א שלעכטער סימן, ווארום איין איבער פון א מענשען האָט ליעב, מע זאָל איהם ניט פיהלען; קוים פיהלט איהר איהם, איז ניט גוט — דאָס האָב איך נעהערט נאָך אין חדר פון מיין רבי'ן, וואָס פלעגט אויך מאכען פיהלענדיג אזעלכע איברים, וואָס אָהן איהם וואָלט איך זיי קיינ־מאָל ניט נעפיהלט... בקיצור, מיר האָבען דערפיהלט פּים, און האָבען אָנגעהויבען אונטערקוקען איינס אויפ'ן אנדערען און פרעגען זיך אייגער דעם אנדערען:

— וואָס איז די מעשה? איהר שטעהט שוין אָפּ?

— וואר? איך? חס וחלילה!

— וואָס זשע שלעפּט איהר זיך?

איהר, איז געווען דער סוף? איך האָב געהאַט אויף זיך א משפט... דאָס וואָרט „ראָוונע" האָט מיך געקאָסט נעלד און איך האָב נאָך בעדאַרפט בעטען מחילה ביי דער ליטוועטשקע...

הכלל, דערהערט אַזא גוטע בשורה, אז מיין ווייב איז מיט די קינדער אין ראָוונע, חאָפּ איך דאָך מסתמא די פּיס אויף די פּליי־צעס און פּליה קיין ראָוונע. איך קום צו פּאָהרען קיין ראָוונע — ווער? וואָס? ניטאָ קיינעם! איך הויב מיך אָן דערפרעגען, צי איז ניט געווען דאָ ערגיץ אַזא און אַזא פּרוי מיט עטליכע קינ־דער? זאָגט מען מיר: געווען און אַוועקגעפּאָהרען. דאַרף מען פּאָהרען צוריק אהיים, הייסט עס? איך קום צו פּאָהרען אהיים, טרעף איך ביי מיר אין שטוב דעם דאָקטאָר. וואָס איז שוין? מיין פּרוי איז קראַנק געוואָרען פּאַר צרות...

— נו, פּרעג איך דיך, — אַזוי זאָג איך צו איהר נאָכדעם, אז מיר ביידע האָבען זיך שוין אביסעל בערוהיגט — וואָס ביזט דו געפּליווען מיט די קינדער קיין ראָוונע און וואָס האָסט דו, אייגענט־ליך, געפּלעט?

— זאָלסט מיך נאָר ניט פּרעגען! — מאַכט זי צו מיר. — איך, אז איך האָב דערהאַלטען דיין דעפּש, איך זאָל פּאָהרען מיט די קינדער צו דיר קיין ראָוונע, בין איך שיער ניט משוגע געוואָרען. אַלערליי מחשבות זענען מיר דורכגעפּלויגען אין קאָפּ. איך האָב ניט אנדערש גערעכענט, אז דו ביזט חלילה פּערשלאָפּט געוואָרען אין מיט'ן וועג, ערגיץ ניט וויט פון ראָוונע, אָדער אויף א טיפּוס, אָדער אויף שוואַרצע פּאָקען...

— פון וואַנען האָבען זיך געטומען שוואַרצע פּאָקען? — פּרעג איך זי איינגעהאַלטען.

— איך האָב גראַדע דעם טאָג געלייענט — זאָגט ז' — א בלאַט, אז עס געהען־ארום אציגנר שוואַרצע פּאָקען אין... אינדיע.

דאָ קאָן איך מיך שוין מעהר ניט איינהאַלטען אזן שפּרינג־אונטער אויפ'ן בענקעל.

אָנהויב, ווי דער שטייגער איז. איטלעכער האָט געשטעלט איין אַנדער פּראָגע:

— זיידע! פון וואַנען האָט זיך געקומען צו אייך „די קליאַטשע"?

— זיידע! וועלכעם איז געווען דאָס ערשטע ווערק, וואָס איהר האָט געשריבען אין אידיש, און וואָס האָט אייך געבראַכט צו שרייבען אידיש?

— זיידע! פּאַר וואָס האָט איהר זיך אויסגעקלויבען דעם פּסעוודאָנים „מענדעלי מוכר־ספרים"?

דער זיידע האָט גאָנץ רוהיג, מיט האַלב־צוגעמאַכטע אויגען און מיט א שמייכעלע אויף די ליפּען, אויסגעהערט אַלע אונזערע פּראָגען, און האָט אונז נאָכדעם מיט א הילכיגען געלעכטער אָפּגענטפערט:

— נו? שוין? מעהר האָט שוין קיינער נאָר נישט וואָס צו פרעגען? טאָמער האָט איהר נאָך א פּאָר שאלות — אדרבה, גיט אַהער, שעמט זיך ניט, שיט אוים אַלע אינאיינעם אין איין קופּה, ס'איז גאָנץ אידישליך. איהר, מיט אייער פרעגען מיך פון אַלע זייטען, דערמאָנט מיר א בילד, ווי א מוטער קומט פון מאַרק מיט א פולען קאָשעק פערשיעדענע זאכען: עפּעל, און בּאַרען, און בייגעל, און בולקעם, און אייער, און קאַרטאָפּעל, און מעהרלעך, און פּלוימען, און פּעטרישקע, און א רויטער האָהן מיט א האַרטען קאָם אויך אין קאָהן, — און עס בעפאַלען זי די קינדער פון אַלע זייטען: מאַמע! מיר איין עפּעל! מאַמע! מיר א בּאַר! מאַמע! קאָן מען עסען רויהע מעהרלעך? מאַמע! אויף וואָס דאַרף מען פּעטרישקע? מאַמע! וואָס קאָסט דער האָהן? „קיץ צרלעך! — בעט זיך נעבאָך די מאַמע. — לאָזט מיך חאָפּען דעם אָטהעם, וועל איך אייך אַלעמען צופריעדען שטעלען!"...

אזוי האָט אונז דער זיידע בערוהיגט און האָט אונז אַלעמען געגעבען א תשובה יעדען אויף זיין פראָגע, חלילה נישט דורכגעלאָזט

— עס ווייזט זיך אייך אויס...

— מיר דאכט, אז איהר הינקט עפּיס אונטער אויף א פּוס?

— וועך? איך?

— אייך איז, אפּנים, שוועריק ארויף א בארג?

— עס הויבט זיך נאָר נישט אָן!

— וואָס זשע סאפּעט איהר אזוי?

— איהר האָט א טעות: איך סאפּע קיינמאָל נישט, ביי מיר איז ניטאָ קיין טבע פון סאפּען.

— נו, און איהר ווי אזוי פיהלט זיך עפּיס?

— גאנץ גוט! נאָר די פּים ווילען ניט דיענען.

— ביי מיר אויך דאָס אייגענע.

— און ביי מיר ניט אזוי די פּים, ווי די פּיאטעס!

— די פּיאטעס איז בלאָטע! די ליטקעס פון די פּים!...

דאָס פערשטעהט א מינדסט קינד, אז נאָך אזא געשפּרעך האָבען מיר אלע פּיער אידישע שריפּטשטעלער, צוויישען זיי אייגער א פּאָעט, זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן גרינעם גראָז און האָבען זיך ממש מחיה געווען. דעם זיידען רב מענדעלע האָבען מיר אָפּגע־טראָטען דעם אויבען־אָן, און מיר דריי האָבען זיך אויסגעזעצט ארום איהם, ווי אייניקלעך ארום א זיידען, אָדער ווי תלמידים ארום א רבי'ן, האָרכען דעם אלטען'ס תורה, ווי ער דרשנ'ט און מייטשט פּסוקים און דערצעהלט מעשיות, וואָס האָבען א שייכות צו דעם, וואָס אונז אלעמען בעריהרט — צו דער אידישער ליטע־ראטור, אויסגעמישט אלע מאָל מיט א זייטיגער מעשה, אָדער. ווי ער רופט דאָס אָן, מיט א „הקדמה". א הקדמה פון פּאָרענט, א הקדמה אין מיטען, א הקדמה צום סוף.

— אז איך בין פערגאנגען מיט'ן טראָגען מיט דער „קליא־משע"... — אזוי האָט דער זיידע אָנגעהויבען צו דערצעהלען א מעשה, נאָר מע האָט איהם באלד איבערגעשלאָגען אין רעכטען

דאָס זענען די דריי הויפּט־שטעדט, אָדער די דריי ק"קין, ווי ער רופט זיי אָן אויף לשון־קודש, וואָס פּיגורירען אין אַלע כתבים פון מענדעלי מוכר־ספרים און וואָס דריקען־אויס אין זייערע נעמען די קווינטעסענציע פון׳ם אידישען גהעטא אין יענער צייט. דאָס זענען די דריי זאכען, וואָס האָבען אָפּגעשטעמפּעלט דאָס פּאָר־צייטיגע רוסישע אידענטום: גלופּסק — אונוויסענהייט, קאָב־צאנסק — ארמוט, טונעיאדעווקע — פּוסטעפּאסניקעס, לעדיג־געהערס, אָהן א שום מלאכה, אָהן ארבייט נעבאך, איבעריגע בע־שעפענישען אויף דער וועלט.

— אָט דאָס זענען געווען די הויפּט־עלעמענטען פון׳ם אידישען פאָלק אין יענער עפּאָכע, וואָס מיר איז בעשערט נעווען מיט זיי זיך ארומצושלעפּען בכל תפוצות ישראל... — אזוי האָט געוואָגט דער זיידע מיט א זיפּץ און מיט א ביטער שמייכעלע. — נאָר איהר האָט זיך, דאכט מיר, נאָכגעפרעגט אויפ׳ן יחוס פון דער „קליאטשע"? דאָרף מען אייך, קינדערלעך, טהון צולייב און דער־צעהלען. אזוי איז געווען די מעשה: איינמאָל, אין א זומערטאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אזוי אין גלופּסק אויף דער אכסניה פערטראכט און קוק מיר דורך איין אָפּענעם פענסטער אין דרויסען ארוים און דערזעה איין אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען אידען מיט אונטערגעשטעקטע פּאָלעס פון א צעריסענער קאפּאָטע, שטעהט און קאטעווטע איין אָרעמע אויסגעמוטשעטע פערשוויצטע קליאטשע מיט א צעביסענער פעל, איינגעשפּאנט אין א פּולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טוידטע קללות אי די קליאטשע, אי זיך, אי די גאנצע וועלט: — ברענען זאָל די פעל דיינע, וויסטע קליאטשע וואָס דו ביזט! — און זי, די קליאטשע, האָט אויסגעדרעהט די פער־וויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום אידען, קוקט אויף איהם, ווי א זינדינער מענש, און עס דאכט זיך מיר, אז איך הער, ווי זי זאָגט צו איהם:

— שוטה! קליאטשע רופט ער מיך! ביזט אליין א קליא־טשע! טהו א קוק אהין, צו יענעם פּלאץ, וואו איך שלעפּ די

קיינעם. און עס האָט זיך אַרויסגעוויזען, אז צו שרייבען אידיש, דאָס הייסט, צו רעדען מיט׳ן גאַנצען פּאָלק אויף זיין לשון, האָט איהם שוין לאַנג געצויגען, נאָך פּאַר׳ן ערשטען אַרויסטריט אויפ׳ן פּעלד פון דער אידישער ליטעראַטור; און מחמת שרייבען אידיש איז מיט פּיערציג יאָהר פריהער נאָך געווען א שאַנדע, ובפרט נאָך פּאַר אוא יונגען מאַן א משכיל, ווי ער, וואָס „קלוגע מענשען" האָבען אויף איהם געזאָגט, אז דאָס וואַכסט א „חיים זעליג סלאָנימסקי", — האָט ער זיך מיט זיין ערשטען ווערק „דאָס קלייניע מענשעלע" בעהאָלטען בחדרי־חדרים, אז קיינער זאָל ניט וויסען, און האָט אַוועקגעשטעלט דערויף א נאָמען פון א לעבעדיגען פּאַרשוין, אייגעם א סענדערעל א מוכר־ספרים׳ניק, וואָס האָט זיך אַרומגעשלעפּט אין יענער צייט מיט זיין פערד־און־וועגעלע אין דער סביבה פון באַרדיטשעוו, דאָס בעריהמטע גלוסקע אליין. „דאָס קלייניע מענשעלע", אָדער „יצחק אברהמעל תקיף", איז געווסען געוואָרען פון א לעבעדיגען פּאַרשוין, וואָס האָט אין יענער צייט נעקנאַקט אין גלוסקע מיט דער גרויסער בייטש און אַנגעטריבען די כנסת ישראל... אָנגעשריבען האָט ער „דאָס קלייניע מענשעלע" אין פערלויף פון דריי טעג, נישט מעהר, מיט פּחדים און מיט פיבער, און אַוועקגעשיקט עס אין „קול מבשר" אריין, צו אלכסנדר צעדערבוים. דערזעהען אויפ׳ן שער דעם נאָמען „סענדערעל מוכר־ספרים", האָט זיך אלכסנדר צעדערבוים דערשראָקען, צי מיינט מען דאָס ניט איהם אליין טאקי (אלכסנדר—סענדער—סענדערעל)? האָט ער זיך מיישב געווען — קיין גרויסע צערעמאָניעם מיט א אידישען מחבר דארף קיינמאָל א אידישער רעדאַקטאָר נישט מאַכען, ובפרט נאָך אין יענער צייט — און האָט איהם איבערגעמאַכט דעם נאָמען סענדערעל אויף מענדעלי, — און אָט אזוי איז זיך אַרוים אויף דער וועלט „מענדעלי מוכר־ספרים", וואָס האָט ניט אויפגעהערט אַרומצופאָהרען מיט זיין ביסעל געדרוקטע סחורה איבער דער מדינה פון גלוסקע, פערבלאָנזעט פון דאָרטען קיין קאַבצאַנסק און טונעיאַדעווקע...

ריקא, און דעריבער האָבען זיך נאָך ניט געפונען יענע באַרעמהער־צינע לייט, וואָס האָבען אין דרייסיג יאָהר ארום רחמנות געהאַט אויף מיר, דעם אַרעמען מענדעלי מוכר־ספרים, און האָבען מיך ארויסגענעבען דאָרטען, ניט צו פרעגען ביי מיר מיין הסכמה, ניט צו געבען מיר צו וויסען: הנה זייט וויסען, רב מענדעלי, אז מע האָט אייך א טובה געטהאָן, מע האָט אייך בע׳גנבה׳ט!...

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגערוהט א ווייַלע און האָט זיך פּערטראַכט. מיר, די אייניקלעך, האָבען זיכער געקאָנט מיינען, אז דאָ וועט זיך אָנהויבען שיטען פייער, פּעך און שוועבעל אויף די פיינע מענשען אין אמעריקא, וואָס האָבען ווירקליך בעגאַנגען איין אונגעהייערען פערברעכען קיינען דעם אייניציגען אידישען קלאַסיקער, קיינען דעם גרעסטען אידישען דיכטער, דענקער און קינסטלער, דערמיט וואָס זיי האָבען איבערגעדרוקט און ארויס־גענעבען אלע זיינע ווערק ניט אין אמעריקא אליין, נאָר אויך אריבערגעפּעקלט אהער, קיין „יוראָפּ", און געמאַכט איהם א מיאוסע מפּלה, א קאָנקורענץ אויף זיין סחורה טאַקי מיט זיין אייגענער סחורה — און געהט לאָדט זיי צום ונתנה־תוקף!...

נאַטירליך, איז מיין קאַלענא, דער וואָס מיט׳ן הייסען טעמפּע־ראַמענט, ארוים מיט א פייערינגען פּראָטעסט קיינען די אמעריקא־נער פּיראַטען, ים־גזלנים, זיי געמאַכט (הינטער די אויגען) מיט דער בלאָטע גלייך, זיך געוואונדערט וואָס מע שווייגט:

— וואָס שווייגט איהר זיי, זיידע? — האָט אויסגערופען מיין קאַלענא. — איך, אויף אייער אָרט, וואָלט פון זיי געמאַכט אָט־אָ־דאָס־אָ!

און מיין קאַלענא מיט׳ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט בע־ווייזען מיט ביידע הענד אין דער לופטען וואָס ער וואָלט פון זיי געמאַכט, נאָר וואָס, אייגענטליך, — איז שווער געווען צו פער־שטעהן, מחמת מיט הענד קאָן א מענש מאַכען מי יודע וואָס!... דערויף האָט איהם דער זיידע געענטפערט מיט א שמייכעלע:

ציגעל, וועסט דו זעהען, אז איהר זענט אלע קליאטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאטשעס, אז אך און וועה איז צו אייך אלעמען!

אזוי, האט זיך מיר נעראכט, רעדט די קליאטשע, און איך האב אויפגעהויבען די אויגען אויף יענעם פלאץ, וואס די קליאטשע האט אנגעוויזען מיט איהר מאָרדע, און איך האב דערזעהען א בעקאנטען נפש פון יענע פיינע בריות, וואס האבען זיך אויסגע־צייכענט אין גלופסק מיט פינף פינגער ארויפצושלאגען זיך אויף א מויער, און אויף נאך א מויער, און דאס אלץ נעבאך פון כשר'ע אידישע מטבעות, פון כשר אידיש שוויים און בלוט... דער שענער מענש, דער פיינער בריה, איז געשטאנען די הענד ארונטער, דאס היטעל פערדוקט ארויף, דער שטערן האט געשוויצט און געבויעט גרויסע פלענער, און ארום איהם האבען זיך, ווי קנעכט, אונטער־טהעניג ארומגערדעהט ארעמע אידלעך נעבאך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אריין, געווען גליקליך מיט זיינם א שמייכעלע און געציטערט פאר א בייזען קוק דאס נייעניהריגע, — און עס איז מיר נעקומען אויפ'ן זינען דער פסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה — צו דער קליאטשע אינ'ם רייט־וואגען פון פרעה, דמיתיך רעיתי — טהו איך דיך טהון גלייכען, כנסת ישראל! — און איך בין פערנאנגען אויף טראגען מיט דער „קליאטשע"...

דרייי טעג בין איך ארומגענאנגען איבער גלופסק א צעטרא־נענער, ווי מיין ישראליק, נישט נעהערט וואס מע רעדט צו מיר, געענטפערט איטליכען אויף זיין „גוט־מארגען" מיט'ן וואָרט „קליאטשע", וואָרום אלע פנימ'ער האבען אויסגעזעהען ביי מיר קליאטשעריג, און אט אזוי האב איך מיך נעקליאטשעט, ביז איך בין געקומען אהיים קיין טונעיארעווקע און האב מיך פערשלאסען ביי זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אנגעשריבען אלע זעכ־צעהן קאפיטלעך פון דער „קליאטשע"...

אצינד איז געבליבען די פראגע: וואס טהוט מען מיט דער „קליאטשע"? דעמאלט האט נאך קאלומבוס ניט אנטדעקט אמע־

ז.

אַ מינוט פאַרן טוידט

וויעדער אַ מאָל זענען מיר געזעסען זאָלבעפערט, די זעלבע פיער אידישע שריפטשטעלער, צווישען זיי דער יונגסטער פון אַלע — אַ דיכטער. דער זיידע איז געווען, ווי אַלע מאָל, דער צענטער, געזעסען אין מיטען; מיר, די אייניקלעך, ארום איהם. עס איז געווען אַ זומערנאַכט, אַ פּרעכטיגע, אַ וואַרעמע אַ שמעקענדיגע נאַכט. עס האָט זיך ניט געגלוסט נעהן אין שטוב אריין. שווער געווען זיך צעשיידען מיט אזא נאַכט! נערעדט האָט מען וועגען איבערנאַטירלעכעס, אומבענרייפלעכעס אין דער נאַטור און וועגען דעקאַדענץ אין דער ליטעראַטור. דער זיידע האָט געקוקט מיט זיינע ניט גרויסע, נאָר שארפע, האַלב־צוגעמאַכטע, קורצזיכטיגע אויגען ערגיץ אין דער האַלב־פינסטערער וווייטקייט אריין. נאַכדעם איז געקומען צו רעד וועגען בעשרייבען די נאַטור. דער זיידע האָט געזאָגט, אז בעשרייבען די נאַטור הייסט פראָפאַנירען די נאַטור, און ער האָט גענומען מאָהלען מיט זיין איינפאַכער נאָר געשמאַקער אידישער שפּראַך א נאַכט־בילד מיט א האַלב־ערנסטען און א האַלב־קאָמישען טאָן, אזוי, אז עס איז שווער געווען צו וויסען, אויב ער מיינט דאָס באמת, אָדער ער שפּאַסט?...

אָט אזוי האָט דער זיידע געשילדערט א זומערנאַכט:

— שטיל גנבה'ט זיך אריין די נאַכט. אייניגווייז, אזוי ווי ליכט, ווערען אויסגעלאָשען די רויטפּארבינע שטראַהלען פון דער פערגעהענדיגער זון. א קליין ווינטעלע לויפט־דורך און רוימט אייך איין א סוד: „דער טאָג איז פארבי... דער טאָג שטארבט־אָפּ"... די בוימער האָבען אראָפּגעלאָזט די ברעמען, זיי ווילען שלאָפען. איין אומעט, א מרה־שחורה ארום און ארום, ווי שבת פאַר־נאַכט צו שלעכ־סעודות, ווען אַלץ טרויערט, אַלץ בענגט און די נשמה יתירה רייסט זיך ערגיץ, צאָפּעלט, עס איז איהר שווער צו שיידען זיך... נאָר שאט! אָט געהט זי, די נאַכט־מכשפה. און פערשפּרייט

— איך וועל אייך דערצעהלען: כל זמן איך בין נאָר א נגזל אליין, איז נאָך צו דערליידען — וואָס קאָן מען טהון? פון איין אומגליק איז קיינער נישט בעהיט. נאָר זיין דערצו נאָך א שוטה אויך — דאָס איז שוין צו פיעל פאר מיר! פּראָטעסטירען, רעכענען זיך, צאָהלען — דאָס איז נאָריש; דאָס דארפען טהון אנדערע, ניט איך. וואָס איך אליין דארף טהון — וועט מן הסתם נעטהאָן ווערען... מענדעלי מוכר־ספרים, ברוך השם, איז נאָך ניט נעשטאָרבען! מילא, בקצור המעשה, דאָס אלץ איז נאָרישקייטען. איהר ווילט דאָך וויסען, ווי אזוי איז די „קליאטשע" ארויס אויף דער וועלט? — דארף מען אייך דערצעהלען וואָס ווייטער איז געווען.

און דער זיידע האָט אונז איבערגענעבען א נעשיכטע, ווי אזוי ער האָט אין א געשלאָסענער פערזאמלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאָל געליינט די „קליאטשע", ווי אזוי זיינע אינטימע פריינד האָבען פריהער געלאָכט פון איהם, נעמאָכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם וועלט. נא דיר נאָר א פערד, א קליאטשע! און ווי אזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אזוי איינער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכ'ן איבערליינען די „קליאטשע" צוגענומען ביי'ם מחבר דאָס העפטעל, אריינגעלעגט אין זייט־קעשענע אָהן וועלטער, אוועקגעפיהרט דאָס קיין פּעטערבורג און צוגעשיקט אין א צייט ארום דעם פערפאָסער א פּאָרטינע, איין אפגעדרוקטע „קליאטשע". ווי אזוי נאָכדעם דער צענזאָר האָט גע־האָט א מיאוסע מפלה דערפאָר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה סחורה", און נאָך א סך אינטערעסאנטע מעשיות האָט אונז דערצעהלט דער זיידע, וועהרענד מיר, זיינע אייניקלעך, זענען נעזעסען און אויסגערוהט זיך דערווייל אונזערע אויסגעמוטשעטע פיס.

פון זיך, און האָט אָנגעהויבען רוהיג און לאַנגזאַם צו דערצעהלען זיין שרעקליכע געשיכטע בזה הלשון:

— בעסאַראַביע, ווייסט איהר, איז א ווינקעל חלילה נישט פון מכשפים, נישט פון לצים, נישט פון וועלטבעריהמטע גנבים, גזלנים און רויבער. בעסאַראַביע איז זיך א ווינקעל פון אַנטי־סעמיטען, פאַפּעשוּיעס, וויין און מאַמעליגע, אַזוי, אז פונ'ם נאָמען בעסאַראַביע איז נישט צו דערוואַרטען, עס זאָל זיך דאָרטען טרעפען מיט מיר עפּיס איין אויסערגעווענליכע, איבערנאַטירליכע געשיכטע. פון דעסטוועגען מוז איך אייך זאָגען פּאָראוס, אז איהר וועט הערען, וועט איהר נבהל ומשתומם וועהרען פּאַר שרעק, און איהר וועט שטוינען. איהר וועט ניט פערשטעהן מיט'ן גלייבען שכל, וואָס דאָ שטעקט אַזעלכעס, און כמעט האָב איך מורא, אז איהר וועט ניט וועלען גלויבען, דאָס הייסט, איהר וועט חלילה ניט רעכענען אויף מיר, אז איך זאָל אייך איבערגעבען א פאַנטאַזיע פּאַר א ווירקליכע געשיכטע; חס ושלום! אַזוי גראָב וועט איהר ניט זיין! נאָר וואָס דען? איהר וועט זיך קלערען: א קשיא אויפ'ן אַלטען, אפשר האָט זיך איהם אויסגעדאַכט?...

נו, אַלזאָ, הערט־זשע מיט קאָפּ. שטעלט אייך פּאַר מיט א יאָהר עטליכע און דרייסיג צוריק א שטאָדט אין בעסאַראַביע (נאָר נישט קעשעניעוו, וואָרום קעשעניעוו קריכט שוין פונ'ם האַלז!). אַלזאָ, א שטאָדט אין בעסאַראַביע, און אין מיטען שטאָדט איין אַינפאָהרהויז. מילא, וואָס איין אַינפאָהרהויז איז און ווי אזוי זעהט אויס איין אַינפאָהרהויז — דאַרף איך אייך ניט דערצעהלען. דאָס איז א הויז, וואָס איז געשטעלט געוואָרען לכתחילה צוליעב „פּריצים", און וויבאַלד צוליעב פּריצים, קאָנט איהר שוין זיכער זיין, אז עס איז פערזאָרגט מיט אַלע מעגליכע בעקוועמליכקייטען, וואָרום א פּריץ איז נישט קיין איד. א איד איז א איד, און א פּריץ איז א פּריץ! נאָר נישט דאָס בין איך אויסען...

די שטוב אַליין איז זיך אפילו א נאַנץ נעווענליכע שטוב פון „מיטעלמעסיגען וואוכס", ניט הויך, ניט נידעריג, מיט א

איבער אונז איהרע שוואַרצע פֿליגלען. אָט באַלד וועט זי זיך בעזעצן אין איהר פינסטערען גענעסט, וואָס וועט בעלייכט ווערען פון פינקעלדיגע שטערען. אָט באַלד וועט זי אונז זאָגן: א גוטע נאַכט! שטיל וועט זי אָפּלייענען „קריאת־שמע", און וועט אײַנשלאָפֿען, און עס וועלען זיך איהר חלומ'ען אַלערלײ משונה־פֿערדרעהטע פֿערפֿאַנטעטע וועלט־חלומות...

דער זיידע ווערד שטיל. מיר זיצען ווי פֿער'כשופֿ'ט. מיר וואַלטען וועלען הערען ווייטער, ווי ער מאַהלט זיינע פֿרעכטיגע נאַכטביל־דער אין דער דאָזיגער פֿרעכטיגער זומערנאַכט. ער פֿערשטעהט אונזער וואונש.

פֿלוצים רייסט־איבער דער זיידע זיך אַליין און רופט זיך אָן:

— מילא, נו, בקיצור, נאַטור! עס איז גאָלע לויגן! אַלע אונזערע בעשרייבענישען, שילדערונגען און מאַהלעכצען האָבען אזא פּנים קענען דער נאַטור אַליין און געבען אונז פון איהר אזא בעגריף, פונקט אזוי ווי אָט־א־יענע געוויסע בילדער פון דער הגדה, וואָס זענען געדרוקט אין ווילנא אָדער אין בארדיטשעוו, געבען אונז א בעגריף פון יציאת־מצרים... אויב איהר ווילט, וועל איך אייך, קינדער, בעספער דערצעהלען א מעשה שהיה, א מורא'דיגע מעשה, וואָס מיט מיר האָט אמאל פּאַסירט אין בעסאראביע. די גע־שיכטע האָט אין זיך עטוואָס מיסטישעס, אומבאגרייפֿליכעס, און שטימט זעהר מיט דער דאָזיגער פֿראַכטפולער נאַכט, וואָס איז פול מיט כשוף, מיסטיציזם און דעקאדענץ... ווילט איהר האָרכען, זאָלט איהר זיצען שטיל, רוהיג, און דער עיקר — ניט איבערשלאָגען אין מיטען, ווי דער מנהג איז, און ניט פֿרעגען קיין קשיות. איך בין אייך מבטיח, אז עס וועט אייך מיט דער צייט אַליין אַלסדינג פֿערענטפֿערט ווערען.

און מיר אַלע דריי אייניקלעך האָבען זיך צוגערוקט נאָך נעהענטער צום זיידען, און דער זיידע האָט א מאָך געטהאָן מיט דער האַנד איבער דער לופט, גלייך ווי ער וואָלט עמיצען אָפּגעטריבען

וואַרעם־אָנגעהייצטען און גוט־בעלייכטען חדר, ביי א נעדעקטען טיש מיט א זודינען סאַמאָוואר, וואָס קאָכט און פּאַרעט און ציהט־אויס א לאַנגען דינעם טאָן. זאָגט אייך וואָס איהר ווילט — איטלעכע זאַך איז גוט אין איהר צייט. נישט גוט איז נאָר, אז אין מיטען ווינטער וועלן פּלוצים זומערדיג, דרילוואָטע, אָדער אז אין מיטען זומער וועלן קאַלט, ווינטערדיג... נאָר נישט דאָס בין איך אויסען.

געזעסען ביי׳ם סאַמאָוואר און געטרונקען טיי אייגער אליין, האָב איך ארויסגעקוקט, אז עמיצער א לעבעדיגער פּאַרשוין זאָל זיך בעווייזען, רעדען א וואָרט, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל, אז מע פערבענגט זיך נאָך א מענשען. וואָרום מענשען האָבען א טבע: זיי עסען זיך צו, נאָר אז מע זעהט זיי ניט, בענגט מען נאָך זיי. גאָט האָט געהאָלפען, עס האָט זיך געעפענט די טהיר און עס האָט זיך בעווייזען א נפש א בעוואַכסענער מיט האָריגע הענד, אייגער פון די נפשות, וואָס נאָר א לאַנד פון פּאַפּעשוייעס, ווייך און מאַמעליגע קאָן ארויסגעבען. אָפּמאַהלען אייך איהם — געפּין אייך ניט פּאַר נויטיג צו אונזער געשיכטע, נאָר אין צווייי וועלטער זאָגען שאַדט ניט: גרעבער ווי לענגער, און אזוי פערוואַכסען מיט שמאַלץ, אז קוים וואָס ער חאַפּט דעם אָטהעם. דאָס איז דער בעל־הבית פון דער אכסניה. אַרייגעקומען איז ער צו מיר, ווי געווהנליך, מקבל־פּנים זיין דעם אורח, איהם אָפּגעבען שלום, פרעגען, פון וואַנען ער איז און וואוהין ער פאָהרט און וואָס איז זיין מהועצע, א קוק, א שמעק, א טאַפּ אין וואַגען, אפשר דאַרף ער עפּיס האָבען, וועט ער איהם דיענען. נו, און אזוי ווייטער. לאַנג בעטען איהם זיצען האָב איך ניט בעראַרפט; טרינקען מיט מיר א גלעזעל טיי האָב איך אויך ביי איהם געפּועלט. און עס איז אוועק ביי אונז א געשפּרעך, וואָס איך זעה ניט, ער זאָל האָבען פּאַר אייך א אינטערעס. דער געשפּרעך האָט זיך נעדרעהט ארום אלערליי וועלט־ענינים, שטאַדט־זאכען, מסחר, פאַמיליענאַנגעלעגענהייטען, און אביסעל גלאַט אזוי, אבי גערעדט,

רויטען דאך פון שינדעל, מיט א הויכען בריטען טויער אויף אריינ־
צופאהרען מיט'ן גאנצען עקיפאזש גלייך אין הויף אריין, מיט צוויי
רייהען חדרים פון ביידע זייטען, רעכטס און לינקס, וואס די
טהירען זייערע געהען־ארויס צום הויף און די פענסטער צו דער
גאס. די צימערען זענען ריין, בריט, נענוג ליכטיג. בעל־הבתיש
מעבעל: א קיילעכיגער טיש אין מיטען צימער, א שען הילצערן
געפאלירט בעט, פריש צוגעקליבען און מיט דיוואנעם פערהאנגען,
א קלייד־ער־שאפע אויך אזויע, א וואשקעסטעל, א ווייכע קאנאפע
מיט א שפיגעל איבער איהר, מיט שטוהלען א פאר. אויף די
וואנד בילדער, געוועהנליכע בילדער, פארטרעטען פון משה מאנ־
טעפיורי מיט דער בריטער נעפלוטעטער מאנישקע, פון, להבדיל,
נאפאלעאן באנאפארטע מיט'ן המנ'טאש אויפ'ן קאפ און מיט
דער האנד אין זשילעט, מיט אביסעל א צו ביין אויסזעהען —
פונקט דער היפך פון, להבדיל, רב משה מאנטעפיורי, וואס זעהט־
אויס שוין אביסעל צו פיעל זיס־צוקערדיג. מערקווירדיג! צוויי
בעזונדערע העלדען פון צוויי עפאכען, נעמאהלט פון בעזונדערע
קינסטלער, און ביידע מיט איין חסרון, ביידע איבערגעהאפט די
מאס... נאר ניט דאס בין איך אויסען. די שענסטע און די בעסטע
ציערונג וואס אין צימער איז די הרובע, דער אויוועז — א פראסטע
הרובע, ניט קיין נעפקינצעלטע, א געוועהנליכע, א גלעלע, מיט בלויע
פלעקען, א חנ'עוודיגע, און דער עיקר, א וואהרעמע הרובע — א
נעטרייע, ווי א מאמע! דערפון איז געדרונגען, אז די מעשה, וואס
איך וויל אייך דערצעהלען, האט זיך נעטראפען אים ווינטער —
און דאס איז זעהר נויטיג צום ענין.

אזוי ווי דער זומער האט אין זיך זיין זומערדיגען חן און שענ־
קייט, וואס אונז איז ליעב און טייער, אזוי האט אויך דער ווינטער
ביי אונז זיין חן מיט זיין צויבער, בשעת אין דרויסען איז נוט
קאלט, דער ווינד בלאזט, דער פראסט ברענט און גנבה'ט זיך אריין
דורך די צוגעמאכטע לאדען און מאהלט צאצקעס אויף די שויבען
פון די פענסטער, און איהר זיצט זיך מיט א געזעלשאפט אין א

דערצעהלען און דערצעהלען. פֿאר'ן אוועקגעהן האָט ער מיט מיר אינאייגעם בעטראכט די פענסטער, צי האָט מען גוט פערכאכט די לאָדען, געחאפט א קוק צום אויוועז, צי האָט מען ניט פריה צוגעשטעקט דעם קוימען, בעוויזען מיר, ווי אזוי מע פערשליסט די טהיר, נעזאָגט א גוטע נאכט, אפגעלאָזט דעם בלאָזאק און אוועק.

נאָך זיין אוועקגעהן האָב איך די טהיר צוגעשלאָסען און גע־פֿרובט, אויב זי עפענט זיך נישט. ניין — זי עפענט זיך ניט. נאָכדעם האָב איך בעטראכט די פענסטער אלע, געחאפט א קוק, אזוי זיך פֿאַרביגעהענדיג, אונטער'ן בעט, געגומען זיך אויסטהון, צוגעגרייט דעם זיגער אויפ'ן טיש און די שוועבעלעך, אריין אין בעט אריין, זיך איבערגעדעקט מיט א ווארעמער רייגער בייענער קאָלדערע, אויסגעלאָשען דאָם פייער, און...

דאָ האָט זיך דער זיידע פלוצים אפגעשטעלט און איז אנ־שוויגען געוואָרען. די נאכט איז ווירקליך געווען פול מיט כשוף. דער הימעל האָט אראפגעקוקט צו אונז מיט זיינע שטערען, וואָס האָבען זיך געמינעט, געביטען זיך, געפינטעלט, ווי א מענש, וואָס פינטעלט מיט די אויגען. זיי האָבען צו אונז געוואונקען, זיי האָבען גערעדט צו אונז, זיי האָבען אונז געזאָגט: „וואָן איהר זאָלט וויסען, וואָס עס טהוט זיך דא ביי אונז אין הימעל?!"... „נו, אדרבה, זאָגט אונז, שטערענדלעך, זאָגט אונז, וואָס טהוט זיך דאָרט ביי אייך אין הימעל?"... נאָר די שטערענדלעך זאָגען ניט, וואָס עס טהוט זיך דאָרט ביי זיי אין הימעל. זיי מינען זיך, זיי בייטען זיך, זיי פינטלען, ווי א מענש וואָס פינטעלט מיט די אויגען. און מיר קוקען, קוקען אין הימעל אריין, און ווייסען ניט, וואָס דאָרטען טהוט זיך.

מיר האָבען זיך אלע, אפנים, שטארק פערטיעפט אין די שטערען און גאָר נישט בעמערקט, אז דער זיידע שווייגט עפּיס זעהר לאנג. און אלע דריי האָבען מיר זיך אנגערופען צו איהם:

— נו?

— וואָס נו?

נישט געשווייגען. מיין בעל־הבית, ווי איך האָב אייך שוין געזאָגט, איז נעווען א איד אביסעל א שווערער, אביסעל צו פיעל פער־וואכסען מיט שמאלץ, דעריבער איז איהם שווער נעווען אָנצוהויבען רעדען. אלע מאל, וועז ער דערף עפּיס זאָגען, סאָפּעט ער זיך פריהער גוט אויס, ווי א בלאָזאק, און קוים האָט ער זיך אָפּגע־סאָפּעט און דעם בלאָזאק אויסגעבלאָזען, איז ביי איהם שוועק ווי א מזמור, און ער האָט מיר אָפּגענעבען דין וחשבון פון נאָנץ בע־טאָראביע, מיך בעקאָנט נעמאכט מיט אלע פּריצים, וועלכע פּריצים עס האָבען א סך ערד און ווינציג הינד, און וועלכע פּריצים עס האָבען ווינציג ערד, נאָר א סך הינד. אויך פון פערד האָט ער מיר דערצעהלט זעהר א סך שענע מעשיות, פון „אהרליכע" פערד און פון „גנבה'שע" פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען פערד, און פון גנבים, וואָס גנבה'נען אנדערע זאכען, און פון גזלנים, וואָס קומען אהער פון רומעניע, מייסטענס ציגייַנער, וואָס טהון־אָפּ אמאל אזעלכע זאכען, אז די האָר שטעלען זיך קאָפּויער! איך האָב איהם אויסגעהערט, בעטראכט אָט דעם בעוואכסענעם נפש מיט די האָריגע הענד, צי נעהערט ער זיך ניט אָן א ייטער קרוב מיט אָט די גזלנים פון רומעניע... איך האָב אָבער אַרויסגעזעהן, אז אומזיסט האָב איך איהם חושד געווען, וואָרום פון זיין וויי־טערען שמועס האָט זיך אַרויסבעוויזען, אז ער איז גלאָט א גרא־בער יונג, אַיין עס־האַרץ און נעבאָך א גרויסע בהמה! פון די גזלנים איז ער אַרויף אויף מכשפים, לצים, רוחות און שדים, מתים, וואָווקעלאָקעס און שרעטעלעך, וואָס ער אליין מיט זיינע אויגען האָט דאָס געזעהען — א סימן, זיי זענען מיט הערנער. וועד איז מיט הערנער — האָב איך איהם פערגעסטען פרעגען, און אגב האָבען זיך מיר געקלעפּט די אויגען... נאָט וויסט, וויפיעל צייט מיין חכם וואָלט נאָך אזוי געזעסען איבער מיר, וועז איך הויב ניט אָן אונטערצודרימלען. שטאָף אויף צו דערצעהלען האָט ער נאָך געהאט, ווייזט אויס, געזונג, מחמת אז ער האָט זיך געזעגענט, האָט ער מיר צוגעזאָגט, אז מאָרגען אין דער צייט וועט ער ערשט

וואו נעמט מען א שוועבעלע, אז די שוועבעלעך ליגען ערגיץ וויים איך וואו, אויפ'ן טיש? נו? וואָס וועט איהר טהון? איך, איהר שווייגט? אז עמיצער איז פֿארהאן ביי מיר אין צימער — איז שוין ביי מיר קיין ספק ניט געווען. די קשיה איז נאָר, פון וואַנען האָט ער זיך גענומען? ווי אזוי איז ער אריין? פאַלגליך, דאַרפען מיר קלערען, אז אָדער דורך דער טהיר, אָדער דורכ'ן פענסטער? אויב דורך דער טהיר, איז דאָס דער בעל־הבית אליין, מיט א נאַכשליסעל; אויב דורכ'ן פענסטער, איז דאָס גלאַט א ננב. קיין גרויסע נפקא־מינה אפילו איז דאָס ניט, נאָר א מענש א בר־דעת האָט ליעב יעדע זאך בעקלערען, ער זאל וויסען, וואו ער איז אין דער וועלט, ער זאל ניט בלאָנזען אין דער פינסטער אפילו דעמאָלט, וועז עס איז פינסטער... איך האָב מיר פֿאר־נעשטעלט, פערשטעהט איהר מיך, אין קאַפּ אלסדינג, ווי אין פסוק שטעהט: החכם עיניו בראשו. איך האָב מיר אויסגעמאַלט מיין צימער, דעם טיש, דאָס בעט, ווי אזוי האָב איך מיך געלעגט? מיט'ן פנים צום פענסטער, מיט די פים צו דער טהיר. פאַלגליך, וועז עס זאל זיין אפען די טהיר, וואַלטען דאָס דערפיהלט פריהער פון אלעמען — וועד? די פים. שטעק איך ארויס פאַוואַלינקע א שפּיץ פום פון אונטער דער קאַלדרע, געווים וועל איך דערפיהלען עפּים א ווינטעלע? — וועד! וואָס! די טהיר איז צו — דערויף וועל איך שווערען! דאַרף מען זיך נעמען צום פענסטער. ווי אזוי זשע טהוט מען דאָס? שטעק איך ארויס פאַוואַלינקע פון אונטער דער קאַלדרע א האַנד — קיין שפּור פון קיין ווינטעל, פון קיין קעלט. עס איז צו טהיר און טויער, און די טריט וועדען אלע מאָל קלערער און נעהענטער. איך מעג שווערען, אז איך הער עמיצער נעבען מיר אָטהעמט שוין! עס פערשטעהט זיך, אז יעדע מינוט, יעדע סעקונדע איז א טאָג, א יאָהר.

א קאַלטער שווייס האָט שוין לאַנג ארויסגעטרעטען! דאָס האַרץ קלאַפּט, קלאַפּט, ווי א זייגער. וואָס טהוט מען? אראָפּ־שפרינגען פון בעט? אָנהויבען שרייען? מאכען א גוואַלד? צו

— וואָס זענט איהר אנשוויגען נעוואָרען?

— איך האָב געוואָלט אייך אויספרובען, צי איהר האָלט קאָפּ.

— וואָס הייסט, צי מיר האָלטען קאָפּ? נעווים האָלטען מיר קאָפּ.

— זאָגט־זשע מיר, קינדערלעך, וואו האָלט איך?

— איהר האָלט ביי דער בייענער וואַרעמער קאָלדרע. איהר האָט זיך איינגעדעקט, אויסגעלאָשען דאָס פייער און...

— אָט אזוי האָב איך אייך ליעב. וויבאָלד איהר האָלט קאָפּ, קאָן איך אייך דערצעהלען וווייטער. אלזאָ, איך האָב מיך גאָנץ פיין איבערגעדעקט און — א גוטע נאכט!... איך וועל אייך ניט זאָגען אקוראט, צי איך האָב שוין געהאַט איינגעשלאָפען, צי איך האָב נאָר־וואָס געזאָלט אנשלאָפען וועלען, צי איך האָב שוין געהאַט אָפּגעשלאָפען א צייט, — איך וויים נאָר, אז די אויגען האָב איך געהאַלטען צו, נאָר געהערט האָב איך טריט, שטילע טריט — מע גענט!... איך הער מיך צו שטאַרק — יאָ, מע גענט!... „עט! עם וווייזט זיך מיר אודאי אוים!... דאָס איז א סך־הכל, א רעזולטאַט פון דעם בעל־הבית'ס מעשיות"... אזוי טראַכט איך מיר און וויל מיך איבערדעקען איבער'ן קאָפּ — איך הער וויעדער א מאָל גאָנץ קלאָרע טריט! איך הויב מיך אָן בעל־רעבענען: אפשר נעהט מען דאָס אינ'ס אנדערען צימער אויף יענער זייט וואַנד? אפשר פון אויבען איבער מיין קאָפּ? ניין! איך הער טריט אָט דאָ, ביי זיך אין צימער, ניט וויים פון מיין בעט! איך האָב צונויפגענומען אלע מיינע געדאַנקען, איך דערמאָן זיך, אז איך האָב, דאכט זיך, נוט צוגעשלאָסען די טהיר, בעל־טראַכט די פענסטער אלע, געזעהען אויך וואָס אונטער'ן בעט טהוט זיך — וועט קאָן דאָס זיין און פון וואַנען האָט ער זיך אהער גענומען?... און דאָ איז א פינסטערניש, חאָטש נעם זיך ארויס די אויגען! וואָס טהוט מען? אויסרייבען א שוועבעלע? זענט איהר גערעכט. א שכל איז דאָס טאקי. די פראַגע איז אָבער,

— איך וועל אייך זאָגען דעם אמת, זיידע: געהן אָנפאַלען אויף א מענשען, וואָס איך קען איהם ניט און זעה איהם ניט — דאָס וואָלט איך נישט געטהאָן. איך וואָלט איהם איבערגעלאָזט דעם זיינער מיט האק און פּאַק, חאפּט איהם דער רוח, און אליין וואָלט איך ארויסגעשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. האָבען צו טהון מיט יעדען פּאַרך, מיט יעדען גנב? זאָל דאָס געהן אין דער ערד ארײַן...

— אויך גערעכט! — מאַכט דער זיידע. — האָבען צו טהון נישט מיט קיין גלייכען איז אודאי נישט כדאי... נו, און איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן, וועו מיט אייך טרעפט זיך אזא מעשה?

אזוי זאָגט דער זיידע שוין צו מיר, און איך ענטפער איהם אויך נאָנץ אָפּענטליך:

— איך? איך וואָלט פערשפּאַרט אלע זאכען! איך וואָלט ניט אָנגעפאַלען אויפ'ן גנב, איך וואָלט ניט געשפּרונגען דורכ'ן פענסטער. איך וואָלט... איך וואָלט... געשטאַרבען!

— אָט דאָס איז ריכטיגער פון אלץ! — מאַכט דער זיידע מיט א הילכיגען געלעכטער, און אויף איהם קוקענדיג לאַכען אלע, אחוץ מיר. — שטאַרבען פּאַר שרעק איז טאקי זעהר א וואויל עצה, נאָר אייִדער מע קומט דערצו, פּאַלט־ארויס דריי מאָל די נשמה, עם בעשלאָגט אייך א קאַלטער שוויים, און איהר פיהלט, אז דער מח הויבט זיך אייך! איהר זעהט פּאַר זיך דעם מלאך־המות, איהר פיהלט אויף זיך דעם קאַלטען חלף, נאָר איהר ווייסט ניט, וועו וועט זיין דער „חיק"!... בקיצור, איך וועל אייך מעהר ניט דערצעהלען. איך הער נעבען מיין בעט שוין עמיצער סאָפּעט, אָבער ווי אזוי נאָך! מיט אימפּעט, מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פיהל דורך דער קאַלדערע עמיצענ'ס א האַנד אויף זיך, א פעסטע, א שווערע, א קאַלטע, א האָריגע האַנד, און טאקי באַלד נאָך א האַנד. אהא! עמיצער קריכט צו מיר אין בעט ארײַן, אט־אָט איז ער שוין, אט־אָט חאפּט ער מיך ביי'ם גאָרגעל! אט־אָט דערלאַנגט ער מיר מיט איין אייזען איבער'ן קאָפּ! אט־אָט... נו? חכמים! וואָס וועט איהר איצטער טהון?

וועמען? אויף וועמען? אפנים, איהר ווייסט דען, מיט וועמען איהר האָט צו טהון? אויפזוצעהן זיך אויפ'ן בעט — האָט איהר מורא זיך א ריהר טהון, וואָרום צו וואָס זאָלט איהר ווייזען יענעם, אז איהר שלאָפט ניט? ממה נפשך, איז דאָס א גנב, וועט ער זיך נעמען זיינס, וואָס איהם איז נויטיג, און וועט זיך געהן געזונטער־הייד. אָבער אז איהר וועט נעמען מאכען קולות, וועט ער דאָך וועלען ראָטעווען זיין אייגענע פעל, וועט ער אָנפאָלען אויף אייך וועד ווייסט מיט וואָס פאר א כלי־זיין, וועט איהר, הייסט עס, אליין מאכען איהם פאר א גזלן, — צו וואָס נוצט דאָס אייך? וואָס זשע דען? וואַרטען ביז ער וועט צוגעהן צו אייך צום בעט און וועט ארויפפאָלען אויף אייך און וועט אייך האָפען פאר'ן האלז, און וועט אייך אָנהויבען וואַרגען, שטיקען? איז עפּים אויך ניט קיין פּלאן. אלזא, אַציונד זאָגט שוין איהר, וואָס וואָלט איהר געטהאָן? לאָם איך הערען. איהר זייט יונגע לייט, העל־דען!...

אזוי האָט זיך דער זיידע נעוועגדט צו אונז, זיינע דריי אייניקלעך, און געוואַרט אויף אונזער ענטפער. דער ערשטער האָט זיך ארויסגעהאפט מיט זיין ענטפער דוקא דער יונגסטער פון אלע, דער פּאָעט. ער האָט זיך אָנגעצונדען, ווי איין אמת'ער העלד, געמאכט צוויי מוראַ'דיגע קולאקעס און בעוויזען, ווי אזוי ער וואָלט געגעבען א שפרונג־אראָפּ פונ'ם בעט, ווי אזוי ער וואָלט איהם צוגעבויגען צו דער ערד, ווי אזוי ער וואָלט איהם געשטיקט, און האָט אויסגעלאָזט מיט פייער: — נפש תחת נפש! מיר א מוידט, דיר א טוידט!...

אויסגעהערט די תשובה פונ'ם פּאָעט, האָט דער זיידע א קנייטש געטהאָן מיט דער האַנד, ווי איינער רעדט: „מהכתיתי!" און האָט זיך נעוועגדט צו מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט: וואָס וואָלט ער געטהאָן? און מיין קאָלעגא מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט האָט איהם אָפּגענטפערט גאַנץ אויפ־ריכטיג:

מעהר וויפיעל מע בעדארף, און מיר זענען אויסגענאנגען וויסען גיכער דעם סוף פון דער נעשיכטע, און מיר האבען זיך וויעדער א מאל נעגומען מינטערען דעם זיידען.

— נו?

— וואס נו?

— וואס הייסט, וואס נו? וואס איז נעווען וווייטער? ווער איז דאס נעווען? און וואס האט ער אייך נעטהאן? ווי אזוי זענט איהר ארויס פון זייגע הענד?

— אזוי? איהר ווילט טאקי וויסען דעם סוף? האט צייט. מארגען איז אויך א טאג. עלעהיי, זאל זיך אייך דאכטען, עס איז א ספור־המעשה, וואס איז געדרוקט ערגיץ אין א בלאט, און דער רעדאקטאר דער חכם האט אייך איבערגעהאקט אין סאמע מיטען, אוועקגעשטעלט פון אונטען די נעווייסע צווייי ווערטער: „פארטזעצונג פאלגט" — און נעהט לאדט איהם צום ונתנה־תוקף. עם פערשטעהט זיך, אז דאס האט דער קלוגער רעדאקטאר אייך נעטהאן מיט א כיון, בכדי איהר זאלט מארגען אויך קויפען זיין בלאט — איהר האט איין אנדער ברירה? אדער עלעהיי, זאל זיך אייך דאכטען, עס איז די מעשה מיט דער שלאנג.

— מיט וואסער שלאנג?

— איהר וווייסט נישט די מעשה מיט דער שלאנג? — צייהט אוים דער זיידע מיט א ניגון. — וועל איך אייך דערצעהלען א נייע מעשה, א מעשה מיט א שלאנג.

איינמאל, דאס איז נעווען דעם 31טען דעקאבר, פונקט ערב ניי־יאהר, לייענט מען אין א צייטונג אזא מין נעשיכטע: „א יונגע שענע פרוי, איין ערשטלינג, איז נעזעסען מיט איהר ברעקפעלע קינד אויף די הענד ביי׳ם פענסטער, נאר־וואס נעקליבען זיך נעבען דעם קינד זויגען. פלוצים, מע וווייסט ניט ווי און פון וואנען, קריכט ארויס א שלאנג, טהוט זיך א קאטשע ארויף גלייך אויף דער פרוי, חאפט אריין די ברוסט אין מויל אריין און הויבט אן

דאָ האָט זיך דער זיידע אָפּגעשטעלט, אפּנים, נעוואָלט אָפּ־רוהען א ווייַלע. מיר האָבען פּערשטאַנען, אז עס איז איהם מסתמא שווער געווען איבערצוליבען נאָך א מאל אזא קריטישען מאָמענט, האָבען מיר איהם געלאָזט, ער זאל אביסעל אָפּרוהען, און אליין האָבען מיר זיך געמומען אויפהערען אין דער שטילקייט פון דער נאכט. איהר ווייסט, ליעבע פרויינד? די שטילקייט פון דער נאכט רעדט, רעדט וועלטער. הערט זיך איין אמאל, וועט איהר הערען קולות, שטילע נאָר זיסע וועלטער פון איין אומבעקאַנטען נפש, וואָס זיצט נעבען אייך אוו סוד'עט זיך און שושקעט זיך מיט אייך, און עס מאהלט זיך אייך אויס, אז אייך איז בעקענט די שטימע, איהר האָט זי ערגיץ געהאָרכט, איהר ווייסט ניט וואו... און עס דאכט זיך אייך אויס, אז איהר האָט געהערט א זיפץ, א טיעפען זיפץ, און איהר ווייסט ניט, ווער האָט דאָס געזיפצט: צי אָט דער אומבעמערקטער נפש, וואָס זיצט נעבען אייך, אָדער איהר אליין האָט דאָס געזיפצט?... און עס חאפט אייך אָן א מורא מיט א בענגעניש אינאיינעם; איהר וואָלט געהרען אויפהויבען זיך, אוועקגעהן, נאָר עפּים האָלט אייך צו — איהר ווייסט נישט וואָס... עמיצער ציהט אייך ביי דער נשמה, איהר ווייסט ניט ווער... און עס בענגט זיך אייך מיט סכנת־נפשות — איהר ווייסט נישט נאָך וועמען... פלוצים הערט איהר: פליוך! ווי אין א טייך אז מע וואַרפט אריין א שטיינדעל, אָדער אין א ברונען האָט עמיצער אראָפּגעלאָזט א זאָך!... ארום און ארום אייך, ווייסט איהר, איז נישטאָ קיין ברונען, נישטאָ קיין טייך. וואָס בעדייט דער פליוך?... אָדער א „קרא" לאָזט זיך הערען. פון וואַנען נעהט דער „קרא", אז אלע פויגלען שלאָפען?... און עס דאכט זיך אייך, אז די ערד אָטהעמט, קוים־קוים וואָס מע הערט. נליוך מיט אייך אָטהעמט זי, די ערד, די גאנצע וועלט, און איהר פיהלט, אז איהר זייט א חלק פון דער אָטהעמדיגער ערד, פון דער נרויסער־נרויסער וועלט, וועלכע איז א גרויסער־נרויסער סוד פאר אייך...

דאָס שטילשווייגען פונ'ם זיידען האָט זיך וויעדער פערצויגען

הער, ווי ער סאָפּעט מיט אימפּעט און מיט כעס: „הא! אי־הא! אי־הא!" איך פּיהל דורך דער קאָלדערע עמיצענ׳ס א האַנד, און טאָקי באָלד נאָך א האַנד, עמיצער קריכט צו מיר אין בעט אריין, אָט־אָט איז ער שוין ביי מיר אין בעט!... איך וויים ניט, ווי אזוי איהר; איך האָב מיך אָנגעלייענט אמאָל, אין די יונגע יאָהרען, א סך אזעלכע מעשיות, מורא׳דיגע, מיט שדים, גולנים, מכשפים, רוחות — די דאָזיגע אלע מעשיות, דאָרף איך אייך זאָגען דעם רייגעם אמת, האָבען אויף מיר נישט געמאַכט קיין שום אייג־דרוק, אויסער דעם, וואָס איך האָב נאָר געוואָלט ווייסען דעם סוף, אשטייגער, אָט אזוי ווי איהר אצינד... דער בעגריף פון „אָנ־פאָלען", „איבערפאָלען", „הרגה׳נען", „טוידטען" — איז מיר גע־ווען פרעמד. אפילו דער מלאָך־המות מיט די פיעלע אויגען איז אויך געווען ביי מיר נישט מעהר ווי א „סטראשידלע", איין אויס־געטראַכטער חלום אויף צו שרעקען אונז, און ווייטער גאָר נישט... דאָ אָבער האָב איך דערזעהן דעם מלאָך־המות פאָר מיינע אויגען. איך האָב איהם דערזעהן און האָב איהם דערקענט, אז דאָס איז — ער! ער! איך האָב נאָר נישט געקאָנט טרעפען, מיט וואָס פאָר א טוידט איך וועל פון איהם דאָ פאָלען, און האָב דעריבער נישט געוואוסט, צו וואָס איך זאָל מיך פריהער חאַפען: צום קאָפּ, צום האלז, צום בויך? נעהער פון אלע האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט, אז צוויי גרויסע, ביינעריגע, קאָלטע הענד וועלען מיך אָרומחאַפען ביי׳ם האלז און וועלען מיך נעמען וואַרגען. איך וועל ווערען ברוין און בלוי, די אויגען וועלען מיר אָרויס פון שטערן, און איך וועל נישט קאָנען שרייען. אויך האָט זיך מיר פאָרגעשטעלט א שוועָרע זאַך, איין אייזערנע, לאָזט זיך אראָפּ מיר אויפ׳ן קאָפּ, און איך וועָר פריטשמעליעט... אָדער א ברייטעס שארפעס קאָל־טעס מעסער טהוט א שניידאַריין זיך גליך צו מיר אין בויך אריין, און איך הער דעם שניט... איך וויים אליין ניט, קינדער, פון וואַנען עס האָט זיך צו מיר גענומען מוטה און כח — פון דערשרעק וועָרד דער גרעסטער טרום א העלד, און אויב איהר ווילט

צו זויגען. זעלבסטפערשטענדליך, אז די פרוי איז באלד אויפ'ן ארט געפאלען חלשות. נאטירליך, איז מען זיך צונויפגעלאפען פון דער גאנצער שטאדט רעטען די אומגליקליכע פרוי. מע האט צונויפגערופען די גרעסטע דאקטוירים פון שטאדט, נאר נעהט טהוט עפּיס, האלט מלחמה מיט א גיפטיגער חיה! מע קאן דא גאר נישט מאכען, מחמת טאמער ריהרט מען אן די שלאנג, אזוי לאזט זי ארויס איהר גיפט און טוידט די פרוי אויפ'ן ארט. וויעדער צוריק, זאל מען לאזען די שלאנג זאל זויגען וויטער, וועט זי אזוי לאנג זויגען, ביז די פרוי וועט שטארבען... שלעכט! — אזוי לאזט אוים די צייטונג. — די לאנג איז זעהר קריטיש, די שלאנג זויגט, די פרוי חלש'ט. דאקטוירים זיצען און זוכען מיטלען. אונזערע רעפּארטערען שטעהען און וואַרטען. מארגען וועלען מיר געבען צו וויסען אונזערע לעזער וואס ס'איז געווארען מיט דער פרוי און מיט דער שלאנג". עס פערשטעהט זיך, אז ניט איין מארגען איז אוועקגענאנגען. דער עולם האט ניט אויפגעהערט צו קויפען אלע טאג די צייטונג, געזוכט דעם סוף פון דער פרוי מיט דער שלאנג א צייט מיט יאהרען, און איך האב מורא, אז עס זענען פאראן אזעלכע געטרייע לעזער, וואס עד היום נאך הערען זיי נישט אויף צו קויפען די צייטונג אלץ צוליעב דער פרוי מיט דער שלאנג... שוין־זשע האב איך ניט פערדיענט ביי אייך, קינדער, איהר זאלט מיר וואַרטען ביז מארגען? א גוטע נאכט!

און דער זיידע איז אויפגעשטאנען פון דער ערד און האט געמומען זיך געזעגענען מיט אונז אויף דער רעכטער אמת. זענען מיר, אלע דריי אייניקלעך, צוגעפאלען צו איהם, געבעטען, געחלש'ט, געקושט — קוים מיט צרות געפּועלט, ער זאל זיך אוועקזעצען צוריק אויף זיין ארט און פארטזעצען זיין שרעקליכע געשיכטע.

— געדענקט־זשע, קינדער, וואו האלטען מיר? מיר האלטען, ווי אזוי דער נפש נעהט מיט שטילע טריט צו מיין בעט. איך

פון שטאָדט אויף א טאָג, א מין „פֿאַרטי דע פֿלעזיר". נישט חלילה אויף דער יאָגד — שיסען האָבען מיר נישט לויבן. נישט שיסען זיך אויף א שיפֿל — מיר קאָנען נישט. אויך נישט קיין אַנדערע תענוגים זיך אָנטהון — וואָס זענען מיר? פֿריצים? עס געהט אונז מעהר נישט אָפּ? דורכפֿאָהרען זיך אַביסל — מהכתיתי. פֿאָהרענדיג שמועסט זיך אמאָל בעסער ווי אין דער היים. און פון וואָס שמועסען פֿיער אידישע שריפֿטשטעלער, אז זיי זיצען זאָלבעפֿערט אין איין וואָגאָן? פון ליטעראַטור. דעם יונגסטען פון אונז, דעם פֿאָעט, איז איינגעפֿאַלען א גערַאנק, אז אונזער פֿאָלקס־ליטעראַטור פעהלט נאָר איין זאַך — פֿאַבעלען, „באַסנים". אָבער באַסנים! עכט־אידישע! מיט'ן אידישען לשון, מיט אידישען וויטץ, מיט פעפֿער! די אידעע איז אונז אַלעמען געפֿעלען; שטאַרק געפֿעלען! דאָס הייסט, עס רעדט זיך נאָר אַזוי — געפֿעלען. ווי קאָן עס גלייך געפֿעלען א זאַך, וואָס יענער האָט דאָס פֿאַרגעלעגט, ניט איך? מע דאַרף עס פריהער רעכט צעקייען און ערשט נאָכדעם „מסביר זיין", געבען צו פערשטעהן, בעלייכטען, אויסבעסערען, איטלִיכער נאָך זיין השגה און פערשטאַנד. עס פערשטעהט זיך, אז תחילת האָבען מיר זיך אַביסל געשפֿאַרט, נאָכדעם טאָקי רעכט צעאַמפֿערט זיך, דאָס הייסט, חלילה נישט געקריגט זיך, נאָר גלאָט אזוי אויסגעוויזען, יעדער בעזונדער, אז ער פערשטעהט בעסער פונ'ם אַנדערען...

און עס איז געבליבען ביי אונז אַלע פיער, אז מע דאַרף זיך נעמען שרייבען „באַסנים". די פראָגע איז נאָר — מי ומי ההולכים? ווער זאָל זיך נעמען צו דער אַרבייט? דאָ האָט יעדער פון אונז אַרויסבעווייזען אזוי פיעל בעשיידענהייט און ענווות, אז מע האָט זיך וויעדער געמוזט צעקריגען. איטלִיכער פון אונז האָט אַרויפגעלעגט די אַרבייט אויפ'ן צווייטען, און מיר אַלע אויפ'ן „זיידען". איינער האָט געזאָגט, אז אזא ערנסטע אַרבייט דאַרף נעמען אויף זיך מיין קאָלעגע מיט'ן הייסען טעמפּעראַמענט; ער־שטענס, וויל ער איז אַיין ערנסטער מענש, און, צווייטענס, וויל

וויסען, וועל איך אייך אויסזאָגען א סוד, אז קיין „העלדען" זענען נאָר נישטאָ אין ערגיץ; דער אמת'ער העלד איז טאקי נאָר דער טרוס... הקיצור, איך האָב דערזעהען, אז עס איז מיר א מינוט צום טוידט, האָב איך מיר א טראכט געטהאָן: „וואָס לויגסט דו, שוטה? אויף וועמען וואַרטסט דו? דיין לעבען איז דאָך סאי ווי אצינד נישט וועדטה א גראָשען"... און איך האָב מיך געגעבען א הויב־אויף און א שפרונג־ארויס פון בעט, און בין שוין געווען מיט איין פוס בי'ם טיש, און האָב געחאפט א שוועבעלע און געגעבען א רייב־אויס און א טראָג־צו צום בעט, — איך טהו א קוק: א גרויסער, א שווארצער, א קודלאטער הונד, איין אמת'ער „סיביריאק" מיט רויטע אויגען!...

געלעגען איז דער כלב־שבכלבים, אפנים, די נאנצע צייט, ערגיץ אונטער דער קאנאפע, אדער צווישען דער שאפע, איז איהם נמאָס געווארען צו לויגען אליין, אדער עס איז איהם געווארען קאלט, איז ער דאָס געקומען צו מיר מיט א וויזיט, איך בעקענען מיט'ן נייעם אורח, און אנב איז טאקי בי מיר אויף דער בייענער קאלדערע פיעל בעסער, וואַרעמער און געשמאקער...

אויף מארגען האָט מיר דער האָריגער בעל־אכסניה דערצהלט, אז דאָס האָט ער בעקומען א מתנה פון א פריץ.

— עס איז א שטילער הונט, — האָט ער זיך פערענטפערט — זעהר א שטילער הונט. ער טשעפעט ניט קיין פליעג אפילו. ער איז שוין זעהר אלט, און דערצו איז ער נאָך בלינד אויף בייד אויגען.

ח.

דער אידישער קריללאָוו

איצטינס מאל זענען מיר געזעסען זאלבעפערט שוין אין וואגאן פון אייזענבאהן. מיר האָבען זיך געמאכט א פאהר־ארויס

מיין לעבען. א זאק מיט בּאַרשטש אַוועקגענעבען. מיין נאָמען איז פּעלדשטיין, פּון קעשענייוו בין איך אליין. איך שטודיער דאָקטאָר מעדיצין, אין דער גרויסער שטאָדט בערלין. איהר הערט, ווי איך רעד מיט סטיכעס? אזא פּריוויטשקע צו־נ־אלדי רוחות! קורץ, איהר קוקט מיך אָן, ווי א הוהן — א האָהן; איהר חלש'ט ווייסען, ווער איך בין, איהר זענט נערעכט, עס האָט א זין. איך וועל אייך זאָגען צוויי נעצעהלטע ווערטער, וועט איהר זיך אויפ־חאפען פון די ערטער: איך בין דער אידישער קריי־לאָוו, און איין עק א סוף.

אָבער טאקי אזוי ווי ער האָט געטראָפען! אלע פיער האָבען מיר זיך געגעבען א הויב־אויף פון די ערטער און געבעטען דעם אידישען קריללאָוו, ער זאל זיך אַוועקזעצען דאָ מיט אונז. דער אידישער קריללאָוו האָט זיך לאַנג נישט געלאָזט בעטען. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט נעבען אונז און האָט אַנגעהויבען שיטען מיט גראָמען אזוי פיעל, אז עס האָט זיך געדרעהט דער קאָפּ. עס האָט זיך געדאָכט, אז די גראָמען פאלען פון די פּאַליצעס, פון די טשעמאָדאַנעס, שפּרינגען דורך די פענסטער, שיטען זיך און קויקלען זיך, ווי באָב, ווי ארבעס. איידער איהר האָט צעקייעט די ערשטע עטליכע רייסען, זענען שוין געקראָכען צו אייך אין אויהער אריין פרישע גראָמען — מיט איינעם ווארט, עס האָט זיך ביי איהם נעגראָמט פון אלע זייטען. קיינער פון אונז האָט קיין צייט נעהאַט א ווארט אויסצורעדען. דער אידישער קריללאָוו האָט אוגז אלעמען פער'כשופ'ט מיט זיינע גראָמען און מיט זיינע באסנים, וועלכע איך געב איבער ווארט און ווארט:

אַיין אייזעל מיט א סאַלאָווי.

אַיין אייזעל דערזעהט א סאַלאָווי
און מאכט צו־נ־איהם מיט א געשריי,
ווי א נאחאל, א בלאָזען:
„הער נאָר, סאַלאָווייטשיק, מיין טאַלאַנטליווע חזן!

ער בעזיצט שפראך, עטליכע לשונות. דער אנדערער, טאקי מיין קאלעגא מיט'ן הייסען טעמפעראמענט, האט געדרונגען פונקט קאפויער, אז דאס פאסט פאר מיר, דוקא וויל איך בין נישט אזא ערנסטער מענש... איך האב אנגעוויזען אויפ'ן יונגסטען פון אונז, אויפ'ן פאעט, אז דאס איז פאר איהם ווי אנגעמאסטען: סטייטש, א דיכטער! און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, טייט אויף מיר מיט'ן פינגער: „אדרבה, דאס פאסט פאר אייך, איהר זענט א הומאריסט!"... אזוי לאנג, ביז עס איז געבליבען, אז מיר אלע פיער דאדפען זיך נעמען צו דער ארבייט און ארויסגעבען א בוך פון פאבעלען.

— קינדער! — רופט זיך אן דער זיידע מיט זיין פרייליך שמייכעל, ווי געוועהנליך. — איך האב מורא, אז די ערשטע פאבעל וועט מען דאדפען מאכען איבער אונז טאקי אליין, און הייסען וועט דאס מיט'ן נאמען „דער קוואדטעט"...

דער געדאנק האט ארויסגערופען א הילכיגען געלעכטער אין אונזער נאנצער חברה, און דער יונגסטער פון אונז, דער דיכטער, האט זיך אראפגענליטשט פון דער באנק און האט זיך נענומען קאטשען פאר געלעכטער. ער האט שוין אזא טבע, אז ער הויבט אן לאכען, לאכט ער אזוי געשמאק, ביז ער מאכט דעם נאנצען עולם לאכענדיג. פלוצים וואכסט־אויס א גלאטער קאפ פון נאך גאר א יונגענמאן, א בחור, מיט א גלאט געגאלט געזיכט, ווי איין ארטיסט, מיט לאכענדיגע אויגען, מיט ריהרעוודיגע ברעמען, און רופט זיך אן צו אונז בזה הלשון:

— איזוויניטיע, גאספאדא! עס איז אביסעל ניט פריליטשנע, אפשר טאקי נישט טאקטיטשנע, ווען איך ווריואיע מיך אומגעבעטען אין א פרעמדען שמוס. איהר האט, ניט ווילענדיג, מיר אנגעטראטען אויפ'ן פוס. איך זיץ די נאנצע צייט, פון יענער זייט, און האדך, ווי איהר ראזוזשדאיעט פון א זאך, וואס איך האב פערבראכט דערוויך א סך. באסנים דאס איז מיין קאניאק,

און עס זאָל ניט זיין קיין שום ניעדאַראַזומעניע, —
אַרײַנוואַרפֿען אין אַ נומען אָרט דלײַא אונטשטאָזשעניאַ...

* * *

דער אידישער קרילאָוו האָט אונז נישט געלאָזט לאַנג קוויקען זיך מיט דער ערשטער באַסני. ער איז אויפגעשטאַנען מיט אַ שיינעניג פּנים און מיט שמייכלענדיגע אויגען, אריינגעלעגט ביידע גראָבע פּינגער אין ביידע זייטען זשילעט און גענומען לייענען אונז די צַווייטע באַסני:

דער וואָלף און די קאַטע.

עס לויפט אַ וואָלף פון שוואַרצען וואַלד,
עס ברענט דער פראָסט, עס בלאָזט, ס'איז קאַלט,
נאָר ער מוז נעבאַך לויפען,
אַניט — וועט מען זיין פעלעכען פערקויפען.
מיין וואָלף —
צום דאַרף.
ער זעהט, עס זיצט אַ קאַץ אַליין,
און הויבט אָן בעטען זעהר שען:
„קעצעלע! קעצעלע! מיר זאָל זיין פאַר דיין פּנים!
אויף מיין פעל זענען דאָ אַ סך בעלנים.
נעם מיך אריין צו דיר, ווייבעלע!
זיי מיך מכבד מיט אַ געבראָטען טייבעלע!"
— ווייסט דו וואָס? לויף זיך דורך צו מיין טאַטע.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם גע'לקח'ענט די קאַפּאָטע.
— נו, געה־זשע צו יענקעל דלות.
— ס'איז גרינג צו זאָגען. וואו איז זיין טלית?
— נו, ווייסט דו וואָס? געה צום בעל־הבית: צו בערעל טנופת.
— איך קאָן נישט! איך האָב ביי איהם אַוועקגעלעגט די עופות.

מע זאָגט, דו זינגסט עפּים אזעלכע שטיק,
וואָס סע פּשוט איין אנטיק!
דו ווייסט דאָך, אז איך בין א מבין,
ווי א קאַץ אויף הייוון.
מאָמער וואָלסט דו מיר געזונגען עפּים א זאַך,
א פּאָר שטיקלעך, נישט קיין סך,
נאָר לעבעדיג און הויך,
עס זאָל געהן א רויך"...
און ער האָט זיך עס צעלאָזט, דער סאָלאָוויי,
מיט א שלשלת, מיט א דרעה,
מיט א פּייף און מיט א קנאַק,
ווי אונזער חזן פּאסטערנאַק
אויף א ברית, אז ער חאַפּט א כוסה,
פּריהער א קלייניע, דערנאָך — א גרויסע,
און מאַכט דעם גרויסען מי שברך
אונזער נגיד רב נתן־קורח...
א סוף. ער האָט געענדיגט, דער סאָלאָוויי.
רופט זיך אָן דער אייזעל צו איהם אזוי:
„נישט זאָגען קיין לינגען —
דו זינגסט ניט שלעכט קיין ניגון.
אטשעז זשאל! עס גענטט פערלאָרען א טאלאַנט.
איז אונזער קעלבעל האָב איך מיך דערמאַנט.
וועז דו זאָלסט זיין מיט דעם בעקענט,
וואָלט דיין נעמבע ערשט גע'שמ'ט"...

. . . . . .

וואָס איז פון דער באַסני די נראוואָאוטשעניע?
אז איהר שרייבט אָן א סאָטשינעניע
און איהר ווילט וויסען אויף דעם א מניעניע,
זאָלט איהר דאָס בעז מאַלייישאווא סטיעסניעניא,

דאַרף מען שפּיעלען אַלע דריי
צום טאַקט, צום קלאַפּ,
און האַלטען קאַפּ.
הער נאָר, רו, רב בער!
די ציעג זאָל זיצען דאָרט, און רו — אהער!"
בקיצור, עס דויערט ניט קיין סך, טהוט די ציעג א לאַך:
„מע־ע־ע! אז אַך און וועה איז אייך!
איהר זענט ביידע גראָבע יונגען!
אומזיסט ארויסגעשטעלט די צונגען!
אט פליהט א סאַלאָוויי,
ער וועט אייך זאָגען, ווי אזוי
מע דארף בעזעצען די קאַפּעליע,
זי זאָל ניט קריכען אויף דער סטעליע".
דערהערט דער סאַלאָוויי,
צעלאַכט ער זיך און מאַכט צו זיי:
„חא־חא־חא, כלי־זמרים!
גריליצערס, שאַרים־באַרים!
איהר קאַנט שוין שטעהן, איהר קאַנט שוין זיצען
איהר קאַנט אייך גראבלען, איהר קאַנט אייך קריצען.
פון אייער שפּיעלען, איהר מעגט מיר גלויבען
וועט די וועלט קיין נחת ניט דערלעבען.
. . . . . .
פון דער באסני די זאקליוטשעניע
איז א טיפּע נראוואָאוטשעניע:
אז מע רופט־אויף א חתן צו דער תורה
און ער קען נישט די הפטורה,
מעג ער אָנטהון דריי טליתים,
וועט ער ניט אויפשטעהן קיין תחית־המתים.
דער שניט פון די באסנים מיט זייערע אונערוואַרטעטע „נראָ־
וואָאוטשעניעס" האָבען אונז, מע קאָן זאָגען, צום טוידט געשלאָגען,

— נו, אויב אזוי, איז א שלעכטער משא־ומתן,
צוריק אין וואלד, א רוח אין דיין טאטען!...
. . . . . .
יעדע באסניא האָט זיך איהר נראוואָאוטשענ‌יע.
פון דאנען פיהרען מיר ארויס א פריאמָאיע זאקליוטשענ‌יע:
אז איהר פערדוקט דעם טשאָלענט, מעגט איהר גיסען שמאָלץ
צוהען פוד. נאָר לעגט איהר נישט קיין האָלץ,
חאָטיא עס מעג זיין אים פרייטיג,
וועט דער קוגעל ניט זיין צייטיג.

* * *

נישט געלאָזט אונז אָפרוהען זיך פון דער צווייטער באסני,
האָט אונז דער אידישער קריגאָוו געגומען לייענען א דריטע:

„קוואַרטעט", ביי מיר היימט עם „די קאָפּעליע".

אז איהר ווילט וויסען ווער —
איז א ציעג, איין אייזעל מיט א בער
האָבען זיך צונויפגענומען אלע דריי
נעפּרעמענגָאָ מאכען א שפּיעלערייי.
מע זיצט זיך בריט און ווייך, ווי אויף וואטען,
מע קוקט אריין אין די ביכער מיט די נאָטען,
די אינסטרומענטען טראָגט מען צו,
מע מישט די נאָטען וויים איך וואו,
מע קלאָפּט, מע רייבט מיט די סמיטשאָקען,
עס פליהען פון די פיעדלען די קאָלאָקען.
דאָ צעבייזערט זיך דער עזעל:
און גיט א שנאָל דער ציעג אין נעזעל:
„אָט באָלוואָנעם!
זיך צערימפּעלט, ווי די שארלאָטאָנעם!
ממה נפשך, מאכען מיר א שפּיעלערייי,

אַיך זאָל אַזוי האָבען הצלחה:
אַ שטיקעל טרוקען ברויט מיט זאַלץ,
בעשמירט מיט פּוטער אָדער שמאַלץ,
האָט טויזענד מאָל מעהר טעם!
ווינאָ־גראַד! אַ גאַנצער טאַרעראַם!
אַ טרעסקאַוויצי, אַ מציאה!
דאָקטוירים פּראָפּיסעוון אַ רפואה!
וואָפערוויך, איז ער גרין אַזוי ווי גראָז,
האָט קיין אידישען טעם, וויים איך וואָס!
זויער ווי פּסח'יגער וויין,
איך דאַרף איהם אויף סים־סאָט כפּרות,
ווי צייהן־וועהטיג,
ווי מיינע צרות —
לאָז ער אייך געהן אין דער ערד אַריין!"...

. . . . . .

פון דער דאָזיגער באַסני, ק'סאָוושאַלעניע,
ציהען מיר אַ מאָרגע נראַוואָאוטשעניע:
אַז סע שטעהען אין גאָס צוויי אידען
און בעסיערעוון זיך ספּאָקאָינע און צופריעדען,
חלילה נישט געקריעגט זיך, נישט געספּאָרעט,
ניט געשטורכעט, ניט געטאָרעט,
נאָר גלאַט אַזוי, מיט הענד, מיט בייגער, —
דאַרף נישט אַריינמישען זיך קיינער,
וואָרום צווישען יאָ און ניין,
קאָנט איהר חאָפען אין די צייהן...

* * *

שוין שטעהענדיג מיט די טשעמאָדאַנעס אויפ'ן וואָקזאַל, אין אַ לאַנגען ראָק, מיט אַ היטעל אויף אַ זייט, האָט „דער אידישער קריליאָוו" צו אונז געוואונקען פון דער ווייטען. די קלוגע אויגען,

און איידער מיר האָבען צייט געהאַט זיך אַרומקוקען און זיך נעהער צו בעקענען מיט'ן אינטערעסאַנטען נפש, האָט געגעבען א פּייף דער צוג, און דער „אידישער קריגאָוו" האָט זיך געגעבען א חאַפּ צו זיינע פּעקלעך, זיך אָפּגעזעגענט מיט אונז, נאַטירלעך אין גראַמען, געביטען זיך מיט די אַדרעסען, און שטעהענדיג שוין מיט די טשעמאָדאַנעס אין די הענד ביי דער טהיר, האָט ער אונז דערווייל דעקלאַמירט נאָך א באַסני מיט'ן נאָמען:

א פוכס אין ווינגאָרטען.

א פוכס א מחותן, הונגעריג ווי א וואָלף,
איז גענאַנגען אין בעסאַראַביע אין א דאָרף.
פאַרביי א ווינאָגראַדניק א גראָמאַדנעם
(איך וועל אייך זאָגען אויף זשארגאָן,
וועט איהר חאַפּען דעם טאָן:
„א גאָרטען א ווינאָגראַדנעם").
ער דרעהט זיך, דער מחותן,
ביי די זייטען און אין מיטען;
די פויגעלעך פּישטשען,
די ווייגטרויבען בלישטשען.
או־וואַ, איין עבירה —
א טייערע פּרי,
און האָבען א זעלטענעם ריח;
נאָר זיי הענגען אזוי הויך,
חאָטש דראַפּע זיך אויף די וועגד,
חאָטש קריך פון דער פּעל,
צעריים זיך די הענד,
מאַך פון זיך א תל!...
אָפּגעשטאַנען אזוי אקעגען א שעה,
מאכט ער פּאר דאַסאַדע: „ווייס איך —
אויף וואָס אידען מאכען א ברכה!

די ריהרעווּדיגע ברעמען, דאָס פּנים, דאָס נאַנצע סימפּאַטישע אויס־זעהען זיינען האָט נערעדט, נערעדט, נערעדט מיט גראָמען. צום לעצטען מאָל האָט ער אונז נעשענקט א שמייכעל און אויסגעשריגען פון דער ווייטען:

באַסנים ווּעל איך אייך ערשט שיקען;
איך האָף צו גאָט, זיי ווּעלען אייך נעפּעלען.
איהר ווּעט, אם ירצה השם, זיך קוויקען.
דער עולם ווּעט די פינגער לעקען, איהר ווּעט קוועלען!